

Літаратурнае мастацтва

Выдаецца з 1932 г.
№ 46 (2572)
ПЯТНІЦА
12
лістапада 1971 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ

Цана 8 кап

Ф. М. ДАСТАЕЎСКИ

Мал. В. ЗАВОРАВА.

У НУМАРЫ ЧЫТАЙЦЕ:

СЁННЯШНІ ДЗЕНЬ КРЫТЫКІ

Працяг размовы.

Выступаюць Ул. ЮРЭВІЧ,
М. АРОЧКА, бібліятэкар
Л. ФРЫД.

Стар. 6—7

НА ПАЗТЫЧНАЙ ПАВЕРЦЫ —

вершы
Аляксей ПЫСНА

Стар. 8—9

АПАВЯДАННЕ Сцяпана КУХАРАВА

Стар. 8—9

ГАРТАЮЧЫ СТАРОНКІ ЧАСОПІСАУ

Стар. 10—11

ВЕРНАСЦЬ ЖАНРУ

Пра фільм «Палапец Асі-
скага»

Стар. 11

МІНСК СЁННЯШНІ І ЗАУТРАШНІ

Заклуччы артыкул архі-
тэктара Я. Заслаўскага.

Стар. 12—13

У 1846

ГОДЗЕ ў «Пецярбургскім зборніку» М. А. Нямірава ўбачыла свет невялікая апавесць невядомага нікому маладога аўтара пад назвай «Бедныя людзі». В. Р. Бялінскі, яшчэ ў рукапісе прачытаўшы гэтую апавесць, прышоў ад яе ў захваленне. «Утрапёны Вісарыён» разам з Няміравым тут жа, адразу, захацеў пабачыцца, пазнаёміцца з маладым чалавекам, што гэтак уразіў яго і сілай пачуццяў, і высокай мастацкасцю. Неўзабаве Бялінскі даў усхваляваны водгук на яе, у якім было сказана, што малады пісьменнік упершыню ў рускай літаратуры намалюваў лёс «маленькага чалавека», як сацыяльную трагедыю, а ў бяспраўнай і забітай асобе адкрыў глыбокую чалавечнасць. З гэтай апавесцю ў вялікую рускую літаратуру ўвайшоў геніяльны мастак Фёдар Міхайлавіч Дастаеўскі...

Адзначаючы стопяцідзесяцігоддзе з дня нараджэння Ф. М. Дастаеўскага, сёння ўвесь свет аддае даніну пашаны яго незвычайнаму таленту. У творах

Дастаеўскага спалучыліся з выключнай сілай праніклівы псіхалагізм, інтэлектуальная глыбіня мысліцеля і страснасць публіцыста. Ён здолеў перадаць у паўнакроўных мастацкіх вобразах — праз напружанае развіццё канфлікту, экспрэсію, згушчанае пісьма — не толькі плынь падзей, чалавечых лёсаў, душэўную барацьбу, але і трагічныя сутыкненні і супярэчнасці ў духоўным жыцці грамадства, у нетрах якога нараджаліся, выпялялі і дужэлі ў бязлітнай барацьбе новыя сацыяльна-грамадскія сілы. Дастаеўскі дамогся незвычайных мастацкіх адкрыццяў, сіла і значэнне якіх не меншаюць з часам. І гэтыя адкрыцці сталі сёння набыткам усёй сусветнай літаратуры, яны апладняюць пошукі выдатнейшых майстроў слова ў розных кутках планеты. Мастацкай, гуманістычнай спадчыне Дастаеўскага суджана бяссмерце.

Матэрыялы, прысвечаныя 150-годдзю з дня нараджэння Ф. М. Дастаеўскага, чытайце на стар. 4—5.

НЕЎМІРУЧАСЦЬ КАСТРЫЧНІКА

Ідуць кастрычніцкія налоны. У іх святочным маршы — адданасць партыі, любоў да Радзімы, вернасць ідэалам навунізма.

Гэты здымак зроблены ў часе дэманстрацыі працоўных Мінска 7 лістапада 1971 г. нашым фотакарэспандэнтам Ул. Крунам.

ПРЫЗНААННЕ!

Па традыцыі 7-га лістапада, у дзень гадавіны Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі, цэнтральныя і рэспубліканскія газеты публікуюць Пастановы Цэнтральнага Камітэта КПСС і Савета Міністраў СССР аб прысуджэнні Дзяржаўных прэмій СССР у галіне навукі, тэхнікі, літаратуры, мастацтва і архітэктуры. Высокае званне лаўрэата Дзяржаўнай прэміі СССР надаецца вучоным, інжынерам, канструктарам, тэхнікам і рабочым, пісьменнікам, мастакам, кампазітарам, кінематаграфістам, архітэктарам, работнікам тэатра за найбольш выдатныя работы ў галіне навукі, тэхнікі, літаратуры і мастацтва, за работы, якія вызначаюць істотны навукова і тэхнічна прагрэс нашай краіны, якія з'яўляюцца найбольш важным укладам у развіццё культуры і мастацтва савецкіх народаў.

І радасна, што сярод лаўрэатаў Дзяржаўнай прэміі СССР 1971 года нямаюць імён работнікаў навукі, тэхнікі і культуры нашай рэспублікі.

За работы па палеапатамалогіі, будове алювію і гісторыі вялікіх прарэк Рускай раўніны ў антрапагене лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі СССР стаў акадэмік Акадэміі навук БССР, загадчык сектара лабараторыі геахімічных праблем АН БССР Гаўрыла Іванавіч Гарэцкі.

У галіне ж навукі — за комплексе работ па беларускай лінгваграфіі — высокага звання лаўрэатаў Дзяржаўнай прэміі СССР 1971 года ўдасцены: член-карэспандэнт Акадэміі навук БССР, загадчык сектара Інстытута рускай мовы АН СССР Рубен Іванавіч Аванесаў, віцэ-прэзідэнт Акадэміі навук БССР, былы дырэктар Інстытута мовазнаўства імя Я. Коласа АН БССР Кандрат Кандратавіч Атраховіч (Кандрат Крапіва), член-карэспандэнт Акадэміі навук БССР, загадчык сектара Інстытута мовазнаўства АН БССР Юзафа Фларыянаўна Манкевіч, доктар філалагічных навук, загадчык сектара Інстытута мовазнаўства АН БССР Мікалай Васільевіч Бірыла, доктар філалагічных навук Ніна Трафімаўна Вайтовіч, кандыдаты філалагічных навук, супрацоўнікі Інстытута мовазнаўства АН БССР Аляксандр Антонавіч Крывіцкі, Ганна Уладзіміраўна Арашонава, Яўгенія Міхайлаўна Рамановіч, Алена Івануна Чабярук, доктар філалагічных навук, прафесар Мінскага дзяржаўнага педагагічнага інстытута імя А. М. Горькага Аляксей Пятровіч Груцо, кандыдат філалагічных навук, дацэнт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна Анціпа Рыгораўна Мурашка і філолаг Вольга Міхайлаўна Шэлег.

Вядомая група работнікаў вытворчасці Беларусі стала лаўрэатамі Дзяржаўнай прэміі СССР у галіне тэхні-

кі. Сярод іх: былы начальнік цэха Мінскага трактарнага завода Якаў Аляксеевіч Цімашэнка, прафесар, былы галоўны канструктар МТЗ Іван Іосіфавіч Дронг, галоўны інжынер МТЗ Пётр

Іванавіч Байкоў, намеснік галоўнага канструктара МТЗ Віктар Уладзіміравіч Войцікаў і Пётр Якаўлевіч Прыцкер, трактарыст-выпрабавальнік МТЗ Марат Дзмітрыевіч Глузд, дырэктар МТЗ Мікалай Мікітавіч Слонькоў, намеснік галоўнага інжынера МТЗ Валіцін Андрэевіч Шышонок, слесар Мінскага завода спецыяльнага інструменту і тэхналагічнай аснасткі Андрэй Пільпавіч Кузняцоў, дырэктар Мінскага матэрыяльнага завода Уладзімір Аляксеевіч Ражкоў — за стварэнне і асваенне серыйнай вытворчасці уніфікаваных колавых, паўгусенічных і гусенічных трактараў класаў 1,4—2 тоны цягі на аснове базавай мадэлі «Беларусь» МТЗ-50 для комплекснай механізацыі вырошчвання прапашных культур; дырэктар Аршанскага станкабудавальнага завода «Чырвоны барацьбіт» Ціверый Міхайлавіч Захаранка, работнікі завода — галоўны інжынер Анатоль Кірылавіч Міласердны, былы галоўны інжынер Ціня Майсеевіч Пільч, намеснік галоўнага інжынера Яўген Іосіфавіч Кавалёў, галоўны тэхнолаг Барыс Сяргеевіч Малышаў, галоўны інжынер Віцебскага СКБ зубапрацоўчых, шліфавальных і заточных станкоў Васіль Акімавіч Грыгор'еў — за стварэнне і асваенне на Аршанскім станкабудавальным заводзе «Чырвоны барацьбіт» лакальнага комплексна-механізаванага вырабу станкоў высокай і асабліва высокай дакладнасці, унікальнага па маштабах выпуску, тэхналогіі, арганізацыі вытворчасці і працы.

Сярод лаўрэатаў Дзяржаўнай прэміі СССР 1971 года ў галіне літаратуры, мастацтва і архітэктуры, поруч з імёнамі паэта Аляксандра Твардоўскага, пісьменніка Вадаіма Кажэўнікава, народных артыстаў СССР Бэлы Рудэнка, Арама Хачатуряна, Сяргея Герасімава, Алега Жакава, народнага мастака РСФСР Юрыя Васняцова і іншых, — імёны беларускіх архітэктараў Віктара Ніканавіча Емельянава і Георгія Уладзіміравіча Заборскага, а таксама старшыні калгаса «Прагрэс» Гродзенскага раёна Фёдара Пятровіча Сянько. Яны ўдасцены звання лаўрэатаў за планіроўку і будову сельскага пасёлка Верцялішкі — цэнтры калгаса «Прагрэс».

Наданне работнікам навукі, вытворчасці і архітэктуры Беларусі званняў лаўрэатаў Дзяржаўнай прэміі СССР — прызнанне тых поспехаў, якіх дасягнуў наш народ у камуністычным будаўніцтве, яскравае сведчанне клопатаў партыі і ўрада аб развіцці і росквіце навукі, культуры, народнай гаспадаркі савецкіх рэспублік. Высокая адзнака да мнолага абавязвае. Вішучыя новыя лаўрэатаў Дзяржаўнай прэміі СССР, мы ўздзімаем, што яны з гонарам будуць і далей несці сцяг савецкай навукі, тэхнікі і культуры, памянаць матэрыяльныя і духоўныя здабыткі нашага народа.

ПАМЯЦІ Ф. М. ДАСТАЕЎСКАГА

10 лістапада ў сяле Дастоева Брэсцкай вобласці ў мясцовым Доме культуры адбыўся ўрачысты вечар, прысвечаны 150-годдзю з дня нараджэння Фёдара Міхайлавіча Дастаеўскага. З дакладам «Дастаеўскі і сучаснасць» выступіў дацэнт Брэсцкага педагагічнага інстытута А. Майсейчык. Беларускія паэты А. Астрэйка, Р. Няхай, А. Зарыцкі і іншыя, расказалі аб творчасці Ф. Дастаеўскага, прачыталі свае вершы.

У Дастоева жылі продкі Ф. Дастаеўскага. Зараз гэта вялікае сяло. У цэнтры — будынак новай сярэдняй школы, гандлёвага комплексу, дзіцячага сада. Непадалёк — Дом культуры з вялікай бібліятэкай і пакоямі для работы гурткаў мастацкай самадзейнасці. У Дастоеўскай сярэдняй школе створаны музей.

У сувязі з 150-годдзем з дня нараджэння класіка рускай літаратуры Фёдара Міхайлавіча Дастаеўскага Савет Міністраў БССР прыняў пастанову прысвоіць яго імя Дастоеўскай сярэдняй школе Іванаўскага раёна Брэсцкай вобласці. Цяпер яна будзе называцца Дастоеўскай сярэдняй школе імя Ф. М. Дастаеўскага.

БЕЛТА.

ВІНШУЕМ З УЗНАГОРОДАЙ!

За плённую работу ў галіне развіцця музычнай культуры рэспублікі і ў сувязі з пяцідзесяцігоддзем з дня нараджэння Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР узнагародзіў, загадчыка кафедры Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі імя А. В. Луначарскага, мастацкага кіраўніка хору Беларускага тэлебачання і радыё-Роды Віктара Уладзіміравіча Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

ДА 80-ГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ М. БАГДАНОВІЧА

5 лістапада адбылося пасяджэнне ўрадавай юбілейнай камісіі па святкаванні 80-годдзя з дня нараджэння Максіма Багдановіча.

У рабоце камісіі прынялі ўдзел першы намеснік старшыні праўлення Саюза пісьменнікаў БССР І. Шамякін, народны паэт БССР А. Куляшоў, старшыня праўлення Саюза кампазітараў БССР Р. Шырма, сакратар ЦК ЛКСМБ Г. Анціпаў, намеснік міністра культуры БССР А. Ваніцкі, намеснік старшыні Мінскага гарвыканкома М. Жукоўскі, адказны сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў БССР М. Ткачоў, паэт М. Аўрамчык і іншыя.

Распрацаваны шэраг мерапрыемстваў па ўвядзенні памяці М. Багдановіча, выданні зборніка музычных твораў на яго словы, упарадкаванні магілы паэта ў Ялце.

80-годдзе М. Багдановіча будзе шырока адзначана ў рэспубліканскім, абласным і раённым друку па радыё і тэлебачанні, у школах і навучальных установах рэспублікі.

Тэатр чытальніка Мінскага педінстытута сумесна з Бюро прапаганды мастацкай літаратуры СП БССР падрыхтаваў пад кіраўніцтвам А. Каляды цікавую літаратурна-музычную кампазіцыю па творах паэта.

7 снежня гэтага года ў памяшканні тэатра імя Я. Купалы намечана правесці агульнагарадскі вечар, прысвечаны 80-гадоваму юбілею М. Багдановіча.

3 ЛІСТАПАДА, у дзень нараджэння Якуба Коласа, ля яго магілы сабраліся сваякі, сябры, пісьменнікі, навуковыя работнікі...

КАЛЕГІЯ Міністэрства культуры Беларускай ССР, сакратарыят араблення Саюза пісьменнікаў БССР і прэзідыум Беларускага тэатральнага аб'яднання прынялі пастанову аб правядзенні рэспубліканскага тэатральнага агляду і ўдзеле тэатраў ва Усесаюзным фестывалі драматургіі і тэатральнага мастацтва народаў ССР.

У пастанове, у арыўтанцы адзначаецца, што фестываль і агляд будуць садзейнічаць далейшаму асваенню мастацкага багацця, назапашэння і працэсу развіцця нацыянальных сацыялістычных культур, расшырэнню і набыццям міжрэспубліканскага абмену ў галіне тэатральнага мастацтва і стварэнню новых значных твораў драматургіі аб вайсковай і іспарытнай дружбе народаў ССРР, выхаванню нацыянальна-патрыятызму і грамадзянскага абавязку, ажыццяўленню мерарыўмстваў нашай партыі па інтэрнацыянальным выхаванні народа і асабліва маладога пакалення.

Пастанова абавязвае кіраўнікоў тэатраў рэспублікі вызначыць назвы твораў, якія калектывы будуць рыхтаваць да рэспубліканскага агляду, а таксама распрацаваць план мерапрыемстваў па падрыхтоўцы і правядзенні агляду і фестывалю, прадугледзішы ў ім арганізацыю творчых справаў і наладзіўшы падрыхтоўку і будоўлю, працаўніцкім асцяж, правядзенне дэж паказу лепшых спектакляў на п'есах аўтараў іншых рэспублік і г. д.

Секцыя драматургіі Саюза пісьменнікаў БССР разам з рэпертуарна-рэдакцыйнай калегіяй Міністэрства культуры правядуць нараду драма-

НАСУСТРАЧ УСЕСАЮЗНАМУ ТЭАТРАЛЬНАМУ

тургаў з абмеркаваннем мэт і задач Усесаюзнага фестывалю, узяўшы прапановы аб заключэнні дагавораў з драматургамі на стварэнне п'ес, прысвечаных 50-годдзю ССРР.

Беларускае тэатральнае аб'яднанне правядзе абмеркаванне лепшых спектакляў агляду, арганізуе сустрэчы з дзеячамі мастацтва і літаратуры братніх рэспублік, будзе аказваць тэатрам дапамогу ў напісанні п'ес драматургаў іншых рэспублік ССРР.

Для пераможцаў Рэспубліканскага агляду прадугледжаны дыпламы: за стварэнне лепшых спектакляў — I дыплом I ступені, 2 дыпламы — II ступені; за лепшае выкананне ролі — 2 дыпламы I ступені, 2 дыпламы II ступені.

Усесаюзны фестываль драматургіі і тэатральнага мастацтва праводзіцца ў першы раз з верасня 1971 г. па май 1973 г. Удзельнікамі фестывалю з'яўляюцца п'ес драматургіі, на п'есах якіх настаялі спектаклі ў тэатрах іншых саюзных рэспублік; усе драматургіі, якія стварылі новыя п'есы, прысвечаныя 50-годдзю ССРР; пісьменнікі-перакладчыкі, якія ажыццявілі пераклад п'ес на мовы народаў ССРР; усе драматычныя, музыка-драматычныя тэатры, тэатры юнага глядача і тэатры лялек, якія наставілі новыя спектаклі ў перыяд правядзення фес-

тывалю па сучасных і класічных творах драматургаў іншых саюзных і аўтаномных рэспублік, а таксама па новых п'есах аўтараў-удзельнікаў фестывалю.

За стварэнне лепшых п'ес і спектакляў пераможцы фестывалю ўзнагароджваюцца дыпламамі: першай, другой і трэцяй ступені і грашовымі прэміямі.

Драматургам за п'есы для драматычных музыка-драматычных тэатраў і тэатраў юнага глядача будуць прысуджаны:

- 2 дыпламы першай ступені і прэміі ў памеры 3000 руб.
- 2 дыпламы другой ступені і прэміі ў памеры 2000 руб.
- 4 дыпламы трэцяй ступені і прэміі ў памеры 1000 руб.

За п'есы для тэатраў лялек будуць прысуджаны:

- 1 дыплом першай ступені і прэмія ў памеры 700 руб.
- 2 дыпламы другой ступені і прэміі ў памеры 400 руб.
- 4 дыпламы трэцяй ступені і прэміі ў памеры 250 руб.

Пры прысуджэнні прэміі пераважная ўвага будзе аддавацца аўтарам, якія стварылі новыя п'есы на тэму дружбы народаў ССРР, прычым прэмія можа быць прысуджана за твор, настаялі толькі ў тэатры рэспублікі, дзе была створана п'еса.

Калектывам драматычных, музыка-драматычных тэатраў і тэатраў юнага глядача будуць прысуджаны:

- 3 дыпламы першай ступені і прэміі ў памеры 3000 руб., у тым ліку рэжысёрам-пастаноўшчыкам па 700 руб.
- 5 дыпламаў другой ступені і прэміі ў памеры 2200 руб., у тым ліку рэжысёрам-пастаноўшчыкам па 400 руб.
- 12 дыпламаў трэцяй ступені і прэміі ў памеры 1500 руб., у тым ліку рэжысёрам-пастаноўшчыкам па 250 руб.

Калектывам тэатраў лялек будуць прысуджаны:

- 1 дыплом першай ступені і прэмія ў памеры 1000 руб., у тым ліку рэжысёрам-пастаноўшчыку 300 руб.
- 2 дыпламы другой ступені і прэміі ў памеры 550 руб., у тым ліку рэжысёрам-пастаноўшчыкам па 200 руб.
- 3 дыпламы трэцяй ступені і прэміі ў памеры 350 руб., у тым ліку рэжысёрам-пастаноўшчыкам па 150 руб.

Пісьменнікам-перакладчыкам за стварэнне выдатных перакладаў п'ес з моваў народаў ССРР, упершыню настаялі ў перыяд фестывалю і адзначаных яго дыпламамі, будуць прысуджаны:

- 2 дыпламы першай ступені і прэміі ў памеры 1000 руб.
- 2 дыпламы другой ступені і прэміі ў памеры 750 руб.
- 3 дыпламы трэцяй ступені і прэміі ў памеры 500 руб.

Артыстам за выдатнае выкананне ролі ў спектаклях, створаных у перыяд правядзення фестывалю, будуць прысуджаны:

- 4 дыпламы першай ступені і прэміі ў памеры 400 руб.
- 6 дыпламаў другой ступені і прэміі ў памеры 350 руб.

Утворана камісія Рэспубліканскага агляду спектакляў драматычных і музыка-драматычных тэатраў, ажыццяўленых на тэрах драматургаў і кампазітараў братніх народаў ССРР. У склад яе ўвайшлі: Ю. Міхневіч (міністр культуры БССР, старшыня), І. Шамкін, Я. Брыль, К. Губарэвіч, А. Саннікаў, У. Стальмах, С. Штэйн, С. Казіміроўскі, С. Пятровіч, Т. Арлова, Г. Герштын, У. Алоўнікаў, Г. Абухвіч.

ГАЛОЎНАЯ ТЭМА МАСТАКА

Над цёмна-чырвонымі цаглянымі, нібы параненымі, сценамі, над суровым каменным тварам салдата, над шыком-манументам, які цымна зле ў параненых прахонтара, над байніцамі, якія быццам усё лшчэ адказваюць агнём, над яркай кропкай Вечнага агню гуцьця ўрачыста-жалобная мелодыя Рэвіема. Брэсцкая крэпасць...

Музыканты абаронцаў цытадэлі над Бугам, іх беспрыйкнадны гераізм не можа не хваляваць літаратараў і мастакоў, скульптараў і кампазітараў. Подзвігу абаронцаў Брэсцкай крэпасці прысвячаюць свае творы в'етнамскі паэт і алжырскі графік, польскі пісьменнік і югаслаўскі музыкант. Гэты подзвіг стаў тэмай многіх твораў і беларускіх аўтараў.

Зусім нядаўна закончыла работу рэспубліканская мастацкая выстаўка, прысвечаная Брэсцкай крэпасці-герою. Яна праходзіла ў крэпасці, у музеі і абароны. А сёння ў сценах гэтага музея адкрыта выстаўка твораў Пятра Дурчына.

Гераічная абарона цытадэлі над Бугам — асноўная тэма творчасці мастака. У абласным краязнаўчым музеі Брэста наведвальнікі падоўгу стаяць перад дыярамай «Абарона Брэсцкай крэпасці». Адзін з яе аўтараў — П. Дурчын. Тыя гераічныя дні ажываюць перад намі і ў іншых творах мастака.

Пейзажная серыя «Брэсцкая крэпасць» упершыню была паказана на Усесаюзнай мастацкай выстаўцы ў Маскве ў 1957 годзе. Гэта ўсхваляваны расказ аб месцах, дзе трыццаць гадоў назад змагаліся і паміралі саветскія воіны, да апошняй хвіліны выконваючы свой абавязак. Вось тут, у гэтым напінным прыліў свой апошняй бой Герой Саветскага Саюза Гаўрылаў. Вось сцены цытадэлі, з ранамі ад снарадаў і куляў. Вось падвалы казармы 333-га стралковага палка. Тут была спалылена агнём сцена, частку якой можна убачыць сёння ў музеі.

Адзін з твораў Пятра Дурчына — «Мост ля Холмскіх варот». Гэты мост добра відаць з акна цытадэлі. Адсюль, з акна, расстрэльваў з кулямэта гітлераўцаў Герой абароны С. Нурыджанян. Партрэт Нурыджаняна таксама прадстаўлены на выстаўцы. Ён уважліва ў партрэтную серыю вобразаў герояў абароны Брэсцкай крэпасці. У серыі ўжо больш як 50 партрэтаў, створаных П. Дурчыным у розныя гады, у розных гарадах краіны. Вось, напрыклад, апошняя работа мастака — партрэт Героя Саветскага Саюза Міснінова. Яе П. Дурчын закончыў сёлета ў санавіну ў Днепрапятроўску, дзе цяпер служыць палкоўнік Міснінов. А ў тым гераічным сорак першым, ён быў салдатам, які адным з першых у краіне ўступіў у бой з захопнікамі: вайна застала яго на вярце.

Прадстаўлены на выстаўцы і іншыя работы мастака апошніх гадоў: «Крэпасць у агні», «Салдаты цытадэлі», «Вярнасьць сцягу». Іх тэма — подзвіг народа-героя.

СУСТРАКАЮЦА ПАЧАТКОЎЦЫ

Барыская творчая сувязь устанавілася паміж літаратурнымі аб'яднаннямі лры гомельскай і жыткавіцкай раённых газетах «Маяк» і «Новае Палессе».

Нядаўна маладыя гомельскія літаратары пабылі ў Жыткавіцкім раёне, наведвалі гаспадарні і прадпрыемствы гэтага надпрыпяцкага краю, назнаёмлілі з сённяшнім жыццём і побытам яго жыхароў, выступілі перад імі з чытаннем сваіх твораў.

У рэдакцыі газеты «Новае Палессе» госці сустрэліся з членамі імясцовага літаб'яднання «Крынічка», працягваючы свае новыя творы, навяяны ўражаннямі ад паездкі па Палессе. Удзельнікі творчай сустрэчы абмяняліся вопытам, абмеркавалі творы пачынаючых аўтараў, дасланыя ў рэдакцыю газеты. Гэтай сустрэчы была прысвечана выпушчаная неўзабаве аб'яднаная літаратурная старонка «Крынічка».

С. ПЯТРОЎСКІ.

ДЗЯКУРСТВА

Праходзіла сякаюна. Ужо даўно Заводскі райадзел унутраных спраў сталіцы не трывожылі званкі. Дзяжурны — старшы лейтэнант Леанід Міхайлавіч Бурак адноў ад пульта сувязі, прайшоў сюды-туды па прыціхлым пакоі, спыніўся ля акна.

Лістападаўскі дзень канчаўся. Вечарэла. На дварэ было прахалодна і сыра. Неба ахуталі густыя шэрыя-хмары. Церусіў нудны асенні дождж.

І ўсё-такі тэлефонны званок.

— Міліцыя? Дапамажыце, рэчы прапалі... Прама з кватары...

Усхваляваны голас па другім канцы прывада прасіў дапамогі.

Без лішніх слоў удакладніў адрас пацярпелага. Л. Бурак птынацаты год у міліцыі. Прышоў сюды, дэмабілізаваўшыся з арміі. За бездакорную службу ўзнагароджаны двума медалямі. Спакойны, дзелавы, ён у любых сітуацыях дзейнічае рашуча і разважліва.

Вось і зараз узята па трывозе аператыўная група. Узначальнае яе памеснік начальніка аддзела Васіль Міхаілавіч Кавалёў. Там жа — следчы Уладзімір Трапчонок. Сабраўся на здарэнне і дзяжурны інспектар Я. Бурак.

На зборы пайшло некалькіх мінут. Шафёр уключыў мотор, зрабіў круты разварот, і машына паслухмяна пабегла па гарадскіх вуліцах.

— Мы ў кіно былі — расказваў пацярпелы работнікам міліцыі. — Новы фільм глядзелі. Вяртаючыся, у прыце-ля гадзінку пасядзелі. Падыходзячы да дому,

ВЫ НАБРАЛІ «02»...

я здалёку заўважыў разбітае акно.

Што ўзялі? Транзістарны прыёмнік, грам-пластцінкі, сарочкі...

Агледзелі кватэру, выйшлі на вуліцу. Горад патагнуў у густым змроку. Амаль нічога не бачна. Кавалёў націснуў кнопку кішэняна ліхтарыка, асвятліў чыцліну разбітага акна. Калі спон святла крапуўся зямлі, спрактыкаванае вока аператыўнага работніка заўважыла прытапаную траву.

— Падобна, што крапі падлеткі, — выказаў меркаванне Кавалёў. — Бачыце, неглыбокія сляды абутку невялікага памеру.

Рапцдай ён запрасіў у кабінет інспектара дзіцячага пакоя Р. Аніччанку.

— Магчыма ў крадзяжы замешана група. Інспектар Бурак высветліў, што ўдзень непадалёк ад дома гулялі хлапчуні. Следства правядзе Трапчонок. Вы яму дапамажыце. Раіса Іванаўна, майце на ўвазе: транзістар будзе цяжка ўтаіць. Напэўна, захочацца паслухаць музыку. Дарэчы, прыёмнік прыкметна вясечка на антыне, наві ручні ўключэння драпіна...

За два гады ў аддзеле Р. Аніччанка набыла сабе падзейных памочнікаў у кожнай школе, у домапраўніцтвах, сярод дружнаінаў. Яна і яе верныя сябры ведаюць папералі падлеткаў-парушальнікаў. І цяпер, суастаўляючы атрыманія звесткі, яны ўсё больш звужалі кола верагодных правапарушальнікаў.

Адказ на пытанне,

хто краў — хутка быў атрыманы. Затрымаў двух падлеткаў. Яны прызналіся ў злачынстве, вярнулі ўкрадзеныя рэчы гаспадарам...

У Заводскім райадзеле ўнутраных спраў добрых работнікаў многа.

Заслужаным аўтарытэтам карыстаецца ў калектыве старшы інспектар крмінальнага вышуку Мікалай Пятровіч Кустоў. Яго міліцэйскі стаж набліжаецца да трох дзесяцінаў гадоў. Мікалаю Пятровічу даручаюць расследаваць найбольш складаныя справы. І бадай, ніхто не памятае выпадку, каб ён не разматаў клубок злачынства.

— Нашы работнікі, — гаворыць начальнік аддзела Аляксандр Пятровіч Міхайлаўскі, — працуюць у цесным кантакце з грамадскацю прадпрыемстваў, праводзяць вялікую выхаваўчую і

прафілактычную работу сярод пасельніцтва, прымаюць усе меры, каб жыццё працаўнікоў раёна было чыстае і спакойнае.

Калі ў чалавека здарэцца бяда, ён кідае на дапамогу міліцыю, набірае на дыску тэлефона выратавальную лічбу «02». І на пульта дзяжурнага, як сігнал трывогі, запраецца чырвоная лампачка: чалавеку патрэбна дапамога! У адказ чуваць спакойны голас дзяжурнага:

— Так, міліцыя слухае. Чакайце, неадкладна выязджаем...

Аператыўная група міліцыі заўсёды на вярце. У любую пару сутак, у дождж і снег яна ігчыцца туды, дзе людзям патрэбна дапамога.

А. БЕЛАВУС,
падпалкоўнік міліцыі,
намеснік начальніка
аддзела па палітыка-
выхаваўчай рабоце
МУС БССР.

Па сігнале трывогі,

Фота В. РЫВНА.

САВЕЦКАЯ і сусветная грамад-
скасць адзначаюць значна-
нальную дату — 150-годдзе з
дня нараджэння вялікага руска-
га пісьменніка Фёдора Мі-
хайлавіча Дастаеўскага. З першых кніг
Дастаеўскага, якія убачылі свет, ідуць
спрэчкі вакол імені гэтага геніяльнага
мастака слова. Узнікла агромністая лі-
таратура, айчынная і зарубежная, плынь
якой не спыняецца па сённяшні дзень.
Буржуазныя тлумачальнікі ахталі твор-
часць вялікага пісьменніка-гуманіста за-
весай далёка не бяскрыўдных міфаў і
легенд. Ідуць ўслед за дэкадэнца-іда-
лістычнымі інтэрпрэтацыямі Д. Мераж-
коўскага, В. Разанава, М. Бярэзьева,
буржуазныя літаратуразнаўцы і сёння
намагаюцца выключыць творчасць Да-
стаеўскага з сучаснай яму гістарычнай
рэчаіснасці, адраваць ад магутнай рус-
кай літаратуры.

Правільна ацаніць значэнне класіка
рускай літаратуры, зразумець яго ролю
ў гісторыка-літаратурным працэсе, выя-
віць сацыяльна-гістарычныя вытокі яго
творчасці дапамагае несмяротная ленын-
ская спадчына. Ленінскія выказванні
даюць трывалы грунт, каб пэ-сапраўдна-
му раскрыць сілу і слабасць супярэчлі-
вага светаразумлення і пошукаў Дастаеў-
скага, антыкапіталістычны, антыбуржуаз-
ны пафас яго творчасці, ацаніць магутны
талент пісьменніка-рэаліста.

Дастаеўскі неаднаразова зазначаў,
што як пісьменнік і чалавек ён многім
абавязан атмасферы саракавых гадоў.
Саракавыя гады, як вядома, з'явіліся
пачаткам вельмі істотнага пералому ў
грамадска-палітычным жыцці Расіі. Са-
мадзяржаўна-прыгонніцкая сістэма пера-
жывала крызіс. Расія прыгонніцкая няў-
хільна саступала месца Расіі буржуазнай.
Перадавалі людзі, асабліва з шэрагу
разначыннай інтэлігенцыі, такія, як Бя-
лінскі, Петрашэўскі, шукалі шляхоў у бу-
дучыню, і гэтыя шляхі для іх былі звязаны
з ідэалам сацыялізму. Сацыялізм, які прапагандавалі інтэлігенты 40-х гадоў,
яшчэ не абаяў на веданне законаў
грамадскага развіцця, ён насіў летуцен-
ны, утопічны характар, але тым не меней
для плеяды інтэлігентаў-дэмакратаў
таго часу ён быў не толькі ідэалам рэ-
валюцыйнай перабудовы грамадства, в
і грунтам для вырашэння філасофскіх,
эстэтычных пытанняў, зыходным пунктам
вызначэння маральных крытэрыяў.

Першыя літаратурныя крокі Ф. Дастаеўскага
цесна звязаны з Бялінскім, з гурткамі
петрашэўцаў, з «натуральнай школай»,
на чале якой стаяў М. Гоголь.
Нарадзіўся Фёдар Міхайлавіч Дастаеўскі
11 лістапада 1821 г. (па новым стылі)
у Маскве, у сям'і ўрача Марыінскай
бальніцы для бедных. Род Дастаеўскіх
вядзе сваё паходжанне з Беларусі.
Продкі пісьменніка, служылі людзі, у
1506 годзе атрымалі граматы на валоданне
сяльцом Дастоева ў Пінскім павеце.
З гэтага часу яны сталі называць сябе
Дастаеўскімі.

Прыемна паведаміць, што жыхары
вёскі Дастоева Іванаўскага раёна Брэсцкай
вобласці берагуць памяць аб вялікім
рускім пісьменніку. У мясцовай сярэдняй
школе створан музей, экспанаты для яко-
га прысланы з Маскоўскага музея-квар-
тары Дастаеўскага, з Ленінграда і іншых
гарадоў.

Да XVIII стагоддзя род Дастаеўскіх,
які не прыняў каталіцкай веры, застаў-
шыся ў праваслаўі, страціў сярод шлях-
ты вагу, паступова зміраў і заняпаў.
Дзед пісьменніка займаў сціпую паса-

ду пратаіерэя ў глухім гарадку Падольскай
губерні — Брацлаве, а бацька, ат-
рымаўшы медыцынскую адукацыю, а
пазней і дваранскае званне, працаваў
лекарэм.

З 1839 па 1843 год Ф. Дастаеўскі вучыцца ў
Пецяярбургскім інжынерным вучылішчы.
Малазабяспечаны студэнт добра
разумеў нягоды сацыяльных нізоў,
вывучае іх побыт і норавы.

Скончыўшы вучобу, Фёдар Міхайлавіч
паступае на службу ў царцёжную інжы-
нернага дэпартаменту, але праз год вы-
ходзіць у адстаўку, наважыўшы прысвя-
ціць сваё жыццё літаратуры. Працягваючы
жыць у Пецяярбурзе на становішчы
«разумовага пралетарыя», Дастаеўскі
глыбока ўсведамляе сацыяльныя кан-
трасты, якія нібы падзяляюць расійскую
сталіцу на два процілеглыя полюсы: з
аднаго боку, багацце, пыха, семаўпраў-
ства арыстакратычнай знаті і вышэйшых
чыноўнікаў, з другога — беднасць, нэн-
дза, маральная забітасць, спусташанасць
служылага люду. У адрозненне ад дру-

часна паказаў трагедыю існавання бед-
нага-пецяярбургскага люду.

Наступны твор Ф. Дастаеўскага —
роман «Дваінік» — істотна адрозніваецца
ад «Бедных людзей». І тут у цэнтры
ўвагі мастака-псіхолога тэма чалавечай
годнасці беднага чыноўніка і яго права
на шчасце. Але калі ў першай апавесці
на прырэднім плане душэўная чысціня,
маральная перамога «маленькага чалаве-
ка» перад насельнікамі багатых кварта-
лаў, то ў «Дваініку» пісьменнік паказвае
атручанага згубным уплывам багацця
героя. Галядкін, герой апавесці, вядзе
зацятае змаганне за руку дачкі «яго
правасхадыцельства», бачыць сябе бліж-
кім да мэты, ледзь не святкуе трыумф
перамогі, але на парозе ўзнёслых надзей
і спадзяванняў церпіць ганебнае пара-
жэнне. Гэта выводзіць героя з калыны
прывычнага існавання, яго сьвядо-
масць, ахопленая цяжкай псіхічнай хва-
робай, як бы раздвойваецца. Галядкін у
трызненні вядзе барацьбу з «дваініком»,
інтрыганам, кар'ерыстам, але імкненні

скі равелін Петрапаўлаўскай крэпасці,
прыговораны на судзе да смяротнай кары,
стаяў на шафоце ў чаканні расстрэ-
лу і толькі за хвіліну да прывядзення
прыговору ў выкананне даведаўся, што
смяротная кара заменена катаргай, па-
сле адбыцця якой ён мусіў служыць ра-
давым.

Чатыры гады правёў Дастаеўскі ў Ом-
скай катаржнай турме, апісанай ім па-
зней у «Запісках з Мёртвага дома». Па-
зней ён неаднаразова падкрэсліваў, што
галоўнай вырашальнай падзеяй яго жыцця,
якая мела выключнае значэнне для
яго як пісьменніка і чалавека, было су-
тыкненне на катарзе з працоўным на-
родам, пастаянным, паўсядзённым зносі-
ны з простымі людзьмі. У лісце да брата
Дастаеўскі пісаў: «З катаржным наро-
дам я пазнаёміўся яшчэ ў Табольску, і
тут, у Омску размясціўся пражыць з імі
чатыры гады. Гэта народ грубы, раз-
дражнёны і раззлаваны. Нягавіць да
дваран б'е ў іх цераз край, і таму нас,
дваран, сустрэлі яны варожа... «Вы, два-

Іван НАВУМЕНКА

ВЯЛІКІ ПІСЬМЕННІК

гіх рускіх пісьменнікаў, якія малявалі
вёску, устойлівы дваранскі побыт, Да-
стаеўскі з першых літаратурных твораў
праявіў схва «урбаністам», ён паказваў
свет, які толькі складаецца, у якім ста-
рое, падточанае капіталістычным разві-
цём рушыцца, а новае яшчэ не нарадзі-
лася.

У 1846 годзе выйшла першая апавесць
Дастаеўскага «Бедныя людзі», якая ад-
разу вылучыла яе аўтара ў шэраг пры-
знаных пісьменнікаў гоголеўскага на-
прамку. Сваю роднасць з Гоголем, з яго
«Пецяярбургскімі апавесцямі» і асабліва
з апавесцю «Шынель» неаднаразова
прызнаваў Дастаеўскі. «Усе мы выйшлі з
«Шыняля» — сказаў ён пазней пра сябе
і другіх пісьменнікаў, якія пачыналі
шлях у рэчышчы натуральнай школы.

Бялінскі сустрэў з'яўленне «Бедных
людзей» з захапленнем, назваўшы апо-
весць «першым рускім сацыяльным ра-
манам», прызнаў, што малады пісьмен-
нік намалюваў лёс «маленькага чалаве-
ка» як сацыяльную трагедыю, а ў яго
бяспраўнай, забітай асобе выявіў глы-
бокую чалавечнасць.

Унутрэнны свет герояў апавесці — Ма-
кара Дзевушкіна і Варанькі Дабраслава-
вай — у разуменні Дастаеўскага з'яў-
ляецца складаным праяўленнем супроць-
леглых патокаў — матэрыяльнай бед-
насці і душэўнага багацця, буднай, за-
скарузлай прозы іх бытавання і высокай
пазіі пачуцця. Пісьменнік як бы праводзіць
перад чытачом мноства гарадскіх
«тыпаў» — ад жабрака да ліхвяра-пра-
цэнтшыка, ад дробнага чыноўніка да
дырэктара дэпартаменту. Усе гэтыя пер-
санажы падабраны і расставлены так,
каб кожны з іх дадаткова асвятліў сацы-
яльную драму асноўных герояў і адна-

«дваініка» — гэта яго ўласны імкненні,
якія да пары да часу таіліся спадыспаду
душы.

Услед за «Дваініком» выходзіць апо-
весці Дастаеўскага «Гаспадыня», «Белыя
ночы» і незавершаны роман «Нечайка
Нязванова». У гэтых творах яшчэ выраз-
ней праявіліся тыя рысы таленту Дастаеўскага,
якія вылучалі яго на асаблівае
месца сярод пісьменнікаў «натуральнай
школы»: паглыблены псіхалагізм, піль-
ная ўвага да крытычнага стану чалаве-
чай псіхікі, выключнасць характару і аб-
ставін.

Такім чынам, Дастаеўскі пачаў свой
творчы шлях з паказу жыцця «прыніж-
аных і зняважаных». У гэтым праявіўся
дэмакратызм пісьменніка, які добра
ўсведамляў, што пакуты «маленькага
чалавека» абумоўлены перш за ўсё са-
цыяльнымі прычынамі, супярэчнасцямі
грамадскага жыцця. Але выбар у якасці
галоўнага героя беднага чыноўніка Ма-
кара Дзевушкіна ці Галядкіна сведчыць і
аб пэўнай няспеласці, абмежаванасці дэ-
макратызму пісьменніка. Ён сам гэта ад-
чуваў. І таму, відаць, невяпакцова пасля
«Дваініка» цэнтральным героем Да-
стаеўскага робіцца герой зусім іншага
духоўнага складу. Гэта — чалавек высока-
кага палёту мары, глыбокага інтэлекту.
Пазней у шасцідзятая гады, ствараючы
панарамныя, палемічныя, з вострымі
грамадскімі праблемамі раманы, пісь-
меннік ставіць у цэнтры ўвагі не звычай-
нага чыноўніка-мешчаніна, а чалавека,
які актыўна думае, востра адчувае, жыве
напружаным інтэлектуальным жыццём,
імкнучыся сьвядома вызначыць сваё месца
ў наваколным свеце, пазнаць гэты
свет, сацыяльны і маральна-этычны змест
паводзін людзей.

У другой палове саракавых гадоў Да-
стаеўскі востра зацікавіўся ідэямі сацы-
ялізма і сацыяльнай перабудовы грамад-
ства. З 1847 года ён наведвае гурток
М. Петрашэўскага, вывучае працы фран-
цузскага сацыяліста-утопіста Ш. Фур'е,
на адной з патайных сходак чытае ліст
Бялінскага да Гоголя. Вясной 1849 г. раз-
ам з другімі петрашэўцамі Дастаеўскі
быў арыштаваны, пасаджаны ў Аляксеў-

ране, жалезныя насі, нас заклывалі...»
Пасля катаргі Дастаеўскі быў залічаны
салдатам у Сібірскай лінейнай батальён і
толькі ў канцы 1859 г., больш чым праз
дзесяць гадоў пасля арышту, змог вяр-
нуцца ў Пецяярбург, каб зноў аддацца лі-
таратурнай працы.

Дарагой цаной заплаціў прызнаны
пісьменнік за ўдзел у нелегальных палі-
тычных гуртках саракавых гадоў. Але ка-
тарга не зламала яго. Ён та-ранейшаму
крытычна ставіцца да буржуазных пара-
дкаў, якія ўсё шырэй усталяваюцца ў Ра-
сіі. Назаўсёды захаваў Дастаеўскі дэма-
кратычны, гуманістычны змест ідэалаў,
характэрных для яго першых твораў, па-
стаяннае спачуванне зняважаным і пры-
ніжаным. Гэтымі ідэямі прасякнуты твораў,
якія ўбачылі свет пасля вяртання
пісьменніка ў сталіцу — роман «Прыні-
жаныя і зняважаныя», «Запіскі з Мёртва-
га дома» і інш.

Суровым абвінавачаннем царска-па-
мешчыцкага ладу гучаць заключныя радкі
«Запісак з Мёртвага дома»: «І колькі
ў гэтых сценах павявана дарэмна мала-
досці, колькі вялікіх сіл загінула тут
марна! Трэба ўжо аднак усё сказаць:
бо гэты народ незвычайны быў народ.
Бо гэта, можа быць, і ёсць самы здоль-
ны, самы моцны народ з усяго народа
нашага. Але загінулі дарма магутныя сі-
лы, загінулі не нармальна, беззаконна,
беззваротна. А хто вінаваты?»

У І. Ленін, паводле сведчання
У. Бонч-Бруевіча, бачыў у «Запісках з
Мёртвага дома» непераўздзены твор
рускай і сусветнай мастацкай літаратуры,
дзе так выдатна адлюстравана не толькі
катарга, але і «мёртвы дом», у якім
жыў рускі народ пры царах з дома Ра-
манавых».

Паражэнне рэвалюцыі 1848 г. мела
надзвычайна вялікае ўздзеянне на разві-
ццё еўрапейскай грамадскай думкі. Роз-
ныя палітычныя дзеячы, мысліцелі мусі-
лі аналізаваць урокі рэвалюцыі, выву-
чаць яе вопыт, пераасэнсоўваць з улі-
кам гэтага вопыту ранейшыя погляды і
ўяўленні. Дастаеўскаму прыйшлося вы-
рашаць гэту задачу на катарзе. Вялікі
пісьменнік падышоў да разумення адар-

Гэтыя вокладкі да кніг Ф. М. Дастаеўскага «Злачынства і пакаранне», «Белыя ночы», «Нечайка Нязванова» зрабіў малады беларускі мастак В. Тарасаў.

ЁСЦЬ НА БЕЛАРУСІ ВЁСКА ДАСТОЕВА...

Іван ШПАДАРУК,
дацэнт Мінскага педінстытута замежных моў

Дачка пісьменніка Любоў Да-
стаеўская ўспамінала, што продкі
яе бацькі паходзілі з Мінскай гу-
берні, дзе «непадалёку ад Пінска
да гэтага часу існуе мясцовасць пад
назвай Дастоева — былы маёнтак
сям'і Дастаеўскіх». Гэта была, па-
водле яе слоў, некалі самая дзікая
мясцовасць Літвы, амаль скрозь
накрытая балотамі і дрымучымі
лясамі. Л. Дастаеўскай таксама га-
ворыць, што і бацька, і яе дзядзькі
часта гаварылі: «Мы, Дастаеўскія,
літоўцы».

Беларусаў тады часта называлі
літвінамі.
Бацькам пісьменніка быў Мі-
хайл Андрэевіч Дастаеўскі (1789—
1839), адзін з сыноў пратаіерэя
горада Брацлава Падольскай гу-
берні, які пераехаў туды з Дастое-
ва. Не скончыўшы Камінец-Па-
дольскую семінарыю, Міхайл Да-
стаеўскі ўцякае з бацькоўскага дома
ў Маскву і паступае ў Медыка-хі-
рургічную акадэмію. Потым пра-
цуе ўрачом ваенных лазарэтаў. У
1819 годзе ён ажаніўся на Марыі
Фёдарэўне Нячаевай. У 1821 годзе

ванасці дзекабрыстаў, петрашэўцаў ад народа, і ў сувязі з гэтым іх слабасці, ізаляванасці. Пачынаючы з часоў катаргі і высілкі, Дастаеўскі ўпарта вылучае на першае месца пытанне аб народзе, аб актыўнай ролі народных мас у вырашэнні лёсаў мінулага і будучага Расіі, абгрунтоўвае погляд на народ як на гістарычную «глебу», у адрыве ад якой бясплэнная дзейнасць нават самай выдатнай асобы.

Але Дастаеўскі імкнецца асэнсаваць сутнасць народнага светаадчування з адцягненых метафізічных пазіцый, разумеючы народную маральна-этычную ацэнку той ці іншай з'явы як нязменную. Неразуменне катаржымі людзям ідэй дваранскіх рэвалюцыйнераў, яго абыхавасць да іх, з'яўляецца паводле Дастаеўскага, вынікам непрыняцця гэтых ідэй маральна-этычным пачуццём народа.

Аднабаковы, глыбока памылковы погляд, вынесены Дастаеўскім з трагічных катаржыных перажыванняў, а таксама з гістарычнага вопыту 50—60-х гадоў, паслу-

ранскай інтэлігенцыі. Ён прапаведаў свой, адметны, духоўны «сацыялізм», які нібыта ўзнікае са стыхійнага яднання людзей на грунце іх маральнага адзінства.

Зыходзячы са свайго ідэалу, Дастаеўскі пачаў рашучую і ў многіх адносінах справядлівую крытыку заходне-еўрапейскай буржуазнай цывілізацыі, яе псіхалогіі і маралі, адмаўляў фальшывую, што існуе толькі фармальна, свабоду ў буржуазным грамадстве. «Якая свабода? — пісаў ён у «Зімніх нататках аб летніх уражаннях». — Аднолькавая свабода ўсім рабіць усё, што ўздумаецца, у межах закона. Калі можна рабіць усё, што хочаш? Калі маеш мільён? Ці дае свабоду кожнаму па мільёне? Не. Што такое чалавек без мільёна? Чалавек без мільёна — гэта не той, які робіць, што захаце, а той, з якім робяць, што захацець».

У 60—70-я гады Дастаеўскі стварыў свае геніяльныя раманы «Злачынства і пакаранне» (1866), «Ідыёт» (1868), «Пад-

лісасць, убачыўшы ў буржуазных адносінах спрыяльную глебу для росту індывідуалізму. Ён намалюваў цэлую галерэю характараў жорсткіх бунтароў-адзіночак, што помсцяць грамадству, грунтуючыся на яго «воўчых» законах — ад кар'ерыстаў, накітал Гані Івалгіна з «Ідыёта» да «высокіх» ідэолагаў, як Іван Карамазаў з рамана «Браты Карамазавы».

Карціны паслярэформеннай ломкі рускага грамадства, няўстойлівасць жыцця, крызіс традыцыйнай маралі раскрылі перад Дастаеўскім небяспеку, што пагражае найменш устойлівай мяшчанска-разначыннай частцы гарадскога насельніцтва, якая магла пайсці на прыманку буржуазна-анархічных ідэалаў і настрояў, атуленых знешнім бляскам пратэста, а ў сапраўднасці злавесных і рэакцыйных. Дастаеўскі тварыў у эпоху, калі ідэі духоўнага арыстакратызму, буржуазнага «звышчалавека» яшчэ не атрымалі шырокага распаўсюджвання. Тым большае заслуга вялікага мастака, які здолеў разглядаць і ўбачыць пагібельнасць па-

менаўта Іван натхняе незаконнага сына Фёдара Паўлавіча і свайго брата Смердзякова на забойства бацькі.

З геніяльнай сілай малюючы ў раманах распад старых маральных і рэлігійных ідэалаў, норм паводзін, сувязей між людзьмі, Дастаеўскі па сіле выкрыцця, напалу страсцей, трагізму становіцца ўпоравень з Шэкспірам. Але выйсце, якое прапануе вялікі пісьменнік, сведчыць, што ў яго не было якой-небудзь завершанай сістэмы поглядаў на шляхі і перспектывы сацыяльна-этычнага развіцця Расіі і чалавецтва.

Не ведаючы навуковага сацыялізма, адмоўна ставячыся да рэвалюцыйных сіл краіны, што рыхталі глебу для будучай дэмакратычнай рэвалюцыі, Дастаеўскі супроцьстаўляе ў раманах адыходзячому ў нязбыт патрыярхальнаму жыццю свае рэакцыйныя утопіі рэлігійнага, праваслаўнага «сацыялізма». Іх выразікам у творы з'яўляецца старэц Засіма — духоўны настаўнік самага малодшага з Карамазавых — Алёшы.

Важна, аднак, сказаць, што Дастаеўскі, завяршаючы свой апошні раман, не хацеў, каб у чытача засталася ўражанне трагічнай безвыходнасці. Ён верыў, што светлыя шляхі ў будучыню знайдучы, калі не Алёша Карамазаў, то наступныя маладыя пакаленні. Гэтая глыбокая гуманістычная вера вялікага пісьменніка, выказаная ім у эпізодах пра «хлопчыкаў» і ў эпілозе рамана, дапамагае не толькі правільна разабрацца ў агульнай ідэйна-філасофскай атмасферы рамана, але захаваць верную перспектыву для ацэнкі ўсёй творчасці Дастаеўскага.

Свой мастацкі метад Дастаеўскі сам назваў «фантастычным рэалізмам» і «рэалізмам у вышэйшым сэнсе». Сапраўды, бадай, у кожным творы вялікага пісьменніка фарбы згушчаны, абстаўлены, у якіх трапляюць героі, выключныя, пацудзі, страсці даведзены да вышэйшага напружання, паўсюдна відаць імкненне да крайняга псіхалагічнага перабольшвання, гіпербалы. На працягу ўсяго свайго творчага шляху захаваў Дастаеўскі палымную цікавасць да самых істотных, кардынальных праблем чалавечага існавання, выключную схільнасць да маральна-этычных пошукаў, глыбокую палымнасць мастацкага мыслення.

Самы адцягнены філасофскі і маральна-этычны ідэі Дастаеўскі як бы выварае на жывых характарах сваіх герояў. Таму ў яго раманах так многа разваг, гарачых спрэчак, дыскусій. Яшчэ Луначарскі выказаў думку аб поліфанізме Дастаеўскага. Сапраўды, мы бачым герояў пісьменніка перш за ўсё таму, што чуюм іх галасы, спрэчкі з другімі і з сабой, даведзены да экстазу, да маніякальнасці. Кожны прыкметны герой Дастаеўскага валодае ўласнай ідэяй-пачуццём і як бы ўвасабляе ў сабе гэтую ідэю.

Многія рускія і замежныя пісьменнікі адчувалі творчасць ўздзеянне Дастаеўскага. З рускіх гэта Л. Андрэеў, Л. Ляонаў, К. Федзін, Ус. Іванаў, часткова М. Геркі. З замежных — Генрых Ман, Томас Ман, У. Фолкнер, Г. Бэль і многія іншыя. Беларуская літаратура ў асобе такіх яе выдатных прадстаўнікоў як Якуб Колас, Кузьма Чорны таксама развівала некаторыя творчыя прынцыпы і ідэі Дастаеўскага.

Мара Дастаеўскага аб наступленні ў Расіі «царства думкі і святла», яго палымнае жаданне таго, каб рускі народ адкрыў шлях для светлай будучыні ўсяго чалавецтва, здзейсніліся ў выніку Вялікага Касцюкіна. Адкідаючы рэакцыйнае, мёртвае, мы высока цнім спадчыну Дастаеўскага, як арганічную, неаддзельную частку вялікай гуманістычнай рускай літаратуры. Геніяльная творчасць Дастаеўскага заняла трынаццаць гадоў у мастацкай скарбніцы чалавецтва.

ВЯЛІКАГА НАРОДА

жыць грунтам для яго далейшых ідэалагічных высноў, абумовіць вострыя супярэчнасці яго светапогляду і творчасці 60—70-х гадоў.

Дастаеўскі адмаўляецца ад прагрэсіўна-дэмакратычных ідэалаў, якія натхнялі яго раней, у гады ўдзелу ў перадавым грамадскім руху.

У той час, калі Дастаеўскі вярнуўся ў Пецярбург, высветлілася, што так званая вызваленне сялян адбудзецца без зямлі. Пасля абвешчання маніфеста 19-га лютага па ўсёй Расіі пракацілася хваля сялянскіх паўстанняў.

У атмасферы насяпвання рэвалюцыйнай сітуацыі Дастаеўскі актыўна ўдзельнічае ў грамадскім жыцці. Гэтак жа, як Чарнышэўскі, Дабралюбаў, Няжрасаў, ён добра ўсведамляе, што народныя масы і, у першую чаргу, сялянства з'яўляюцца асновай існавання нацыі. Народ ён называе «почвой». Але ў разуменні народнага жыцця Дастаеўскі рашуча разыходзіцца з рэвалюцыйнымі дэмакратамі.

Дастаеўскі ідэалізуе патрыярхальнасць рускага сялянства, лічыць найвялікшай вартасцю яго самабытнасць, маральную неспасаванасць, дабрыву, здольнасць адкіскацца на чужое гора і г. д.

Усе гэтыя якасці, паводле Дастаеўскага, захаваліся ў рускім сялянстве дзякуючы таму, што яно не было закранута згубным уплывам заходне-еўрапейскай цывілізацыі, заснаванай на адмоўных пачатках голага разліку і эгаізму. Дастаеўскі рашуча (і часта несправядліва) вёў палеміку з Герцэнам, Дабралюбавым, Чарнышэўскім. Але з большай жорсткасцю, палымнасцю выступаў ён у аповесцях, раманах, публіцыстычных творах супраць буржуазных філасофскіх і сацыялагічных тэорый свайго эпохі. Нярэдка ў сваіх вывадах Дастаеўскі быў бліжэй да сваіх праціўнікаў з лагера рэвалюцыйнай дэмакратыі, чым да аднадумцаў са славянафільскага лагера.

Дастаеўскі горача верыў у магутны творчы магчымасці рускіх народных мас і адначасна адварочваўся ад рэвалюцыйных імкненняў народа, лічычы рэвалюцыйную барацьбу выражэннем ідэалаў адарванай ад народнай «почвы» два-

летак» (1875) і «Браты Карамазавы» (1879—80).

Гісторыя злачынства Раскольнікава — героя рамана «Злачынства і пакаранне» — адбываецца на шырокім фоне сацыяльнага жыцця буржуазнага горада. Перад намі, з аднаго боку, прыніжаныя і зняважаныя, з другога, тыя, хто, маючы багацце і ўладу, іх зневажаюць і прыніжаюць. Перад чытачом шэраг людзей з сацыяльных нізоў — атручаны пастаянным п'янствам чыноўнік Мармеладаў, яго жонка Кацярына Іванаўна, што памірае ад сухотаў, маці і сястра Раскольнікава, якія яшчэ там, у правінцыі, зведалі нягоды залежнага, паднявольнага жыцця.

Вялікі пісьменнік з незвычайным псіхалагічным майстэрствам малюе перажыванні бедняка, якому нечым заплаціць гаспадару за кватэру, паказвае пакуты дзяцей, што жывуць у змрочным сутарэчці, сярод п'янай лаянкі, вечных спрэчак, раскрывае трагедыю чыстай у сваіх імкненнях дзячыны, якая, каб падтрымаць сям'ю, вымушана ісці на вуліцу, прадаваць сябе. Адлюстраванне пакут, якія выклікаюць падзелам грамадства на багатых і бедных, на тых, хто валодае ўладай, і бясспраўных, намалюваныя карціны згубнай сілы грошай — усё гэта прасякнута ў Дастаеўскага непадробным гуманізмам, «болем аб чалавеку», як пісаў Дабралюбаў, усё нясе магутны выбуховы зарад адмаўлення буржуазных парадкаў, якія нявечна і калечаць чалавека. Імкненне пакінуўшага вучобу, беднага, азобленага студэнта Раскольнікава, які забівае старую ліхвярку-працэнтшыцу, каб забраўшы яе грошы, выратаваць «сотні маладых жыццяў», паказваецца Дастаеўскім як трагедыя, як поўны крах ілюзій ушчэмленай у сваёй годнасці асобы ва ўмовах капіталістычнага жыцця. Паводле задумы пісьменніка, Раскольнікаў паўстае як яркі, па-свойму выдатны носьбіт прынцыпаў «рацыяналістычнасці», індывідуалізму, што прыйшлі з буржуазнага Захаду і ўзбаламуцілі розум некаторых адукаваных рускіх людзей.

Дастаеўскі праявіў глыбокую пранік-

добных ідэй. Эпоха імперыялізму пацвердзіла геніяльнасць некаторых прагнозаў вялікага рускага пісьменніка. Рэальным варыянтам праграмы Вялікага інквізітара, якая паўстае як плён злавеснага роздому аднаго з герояў рамана «Браты Карамазавы», «высокага» ідэолага Івана Карамазава, магла б служыць практыка ашалелых куміраў нацыяналістычнага мяшчанства Гітлера, Мусаліні, соцень і тысяч іх паслядоўнікаў, што залілі крывёю сцэну нядаўняй сусветнай гісторыі.

Апошні раман Дастаеўскага «Браты Карамазавы» як бы падводзіць вынік яго шматлікім творчым пошукам і дасягненням. Адначасна ў ім з найбольшай сілай праявіліся супярэчнасці светапогляду і творчасці пісьменніка.

Раман быў напісан у час, калі ў краіне наспяваў рэвалюцыйны крызіс, у гады ўзмацнення развіцця капіталізму ў Расіі і найвышэйшага ўздыму народніцкага руху. Нягледзячы на тое, што Дастаеўскі падзяляў некаторыя славянафільскія ідэі, адмоўна ставіўся да рэвалюцыйнага руху, ён востра ўсведамляў, што сучаснае яму рускае грамадства ахоплена сацыяльнымі ўзрушэннямі, што аб лепшай будучыні задумваюцца літаральна ўсе класы і слаі насельніцтва старой Расіі.

У сям'і Карамазавых, якая знаходзіцца ў цэнтры ўвагі пісьменніка, кіпаць тыя ж страсці, вырашаюцца тыя ж вострыя пытанні, што пастаўлены жыццём перад усёй агромністай краінай. Прадстаўнік старэйшага пакалення Карамазавых Фёдар Паўлавіч, цыннік і распуснік, як бы ўвасабляе маральны распад дваранства ў паслярэформенную эпоху, яго поўную няздольнасць даць пазітыўны адказ на праблемы сучаснасці.

Старэйшы сын Фёдара Паўлавіча Дзмітрый нібыта і не пазбаўлены высакародных душэўных парыванняў, але ў той жа час ён не можа адолець у сабе нізкіх жаданняў і інстынктаў. Другі сын Іван — чалавек халоднага, аналітычнага розуму, скептык па натуре. Ад першапачатковых атзістычных перакананняў Іван прыходзіць да ўсялякага адмаўлення адказнасці асобы перад грамадствам.

сельніцтва. Даволі сказаць, што з вялікім поспехам прайшлі вечары, прысвечаныя жыццёваму і творчаму шляху Ф. Дастаеўскага і М. Няжрасава.

Часта бацькі вучылі і самі вучні выступаючы з паведамленнямі, дэклірацыямі. Так, адзін са старэйшых калгаснікаў Аляксандр Сахарчук у лекторыі для бацькоў пры школе выступіў з цікавым дэклірацыям «Захвочванне і пакаранне».

Шмат сіл уклаў у папулярызацыю літаратурнай спадчыны свайго славутага дзеда адзін з яго нашчадкаў — прафесар механікі Андрэй Фёдаравіч Дастаеўскі, які жыў у Ленінградзе. Яго цікавіла мінулае і сучаснае сяла Дастоева.

У лісце да супрацоўнікаў Брэсцкага краязнаўчага музея Андрэй Фёдаравіч пісаў: «Таксама, як і ў Ленінградзе, я стаўлю на першую чаргу ўсе намаганні па арганізацыі будучага музея і ўсяляк падтрымліваю энтузіязм некаторых па-

ўдалося пабываць у Палібіне з-за інтэнсіўнай літаратурнай работы.

□

У гады Савецкай улады пра Ф. Дастаеўскага напісана шмат кніг, артыкулаў у часопісах і газетах, у тым ліку і ў беларускіх выданнях.

Шмат робіцца ў сяле Дастоева Іванаўскага раёна для папулярызацыі творчасці Ф. Дастаеўскага. У будынку Дастоеўскай сярэдняй агульнаадукацыйнай працоўнай політэхнічнай школы ёсць куток-музей імя пісьменніка. На стэндзе ў рамках вясціх выпіскі з архіўных дакументаў пра гістарычнае мінулае Дастоева, партрэты продкаў пісьменніка і яго самога, шмат гістарычных матэрыялаў.

У школе праводзіцца разнастайная работа па прапагандзе рускай і беларускай літаратуры не толькі сярод навучэнцаў, але і ўсяго на-

ў сям'і ўрача Марыінскай бальніцы М. А. Дастаеўскага нарадзіўся сын Фёдар — будучы вялікі пісьменнік.

Ці быў Ф. Дастаеўскі ў Беларусі? Не, не быў. Але мы ведаем, што пісьменнік некалькі разоў імкнуўся пабываць у гасцях на Віцебшчыне, дзе жыла наша зямлічка, пісьменніца і рэвалюцыйна-дэмакратка Ганна Васілеўна Корвін-Крукоўская. Прыкладна ў красавіку 1866 года Ф. Дастаеўскі ў пісьме наведваў Г. Корвін-Крукоўскай аб сваёй рабоце над раманама «Злачынства і пакаранне» і аб тым, што ён хацеў бы прыехаць летам у Палібіна. Пра яго намер прыехаць на Віцебшчыну мы таксама дведваемся з другога пісьма ад 17 чэрвеня 1866 года. У ім пісьменнік зноў прызнаваўся Г. Корвін-Крукоўскай: «Мне б вельмі, вельмі хацелася нагасціваць у Вас у Палібіне».

Аднак Ф. Дастаеўскаму так і не

заснаванні помніка Ф. М. Дастаеўскаму, лічычы яго ў другой чарзе: падобна гэтаму, думаецца, што на Брэсцкай правальней за ўсё будзе ўсямерна садзейнічаць арганізацыя дабротнай экспанзіі па Дастаеўскім пры Дастоеўскай сярэдняй школе, а другой чаргой лічычы арганізацыю «дастоеўскай» экспанзіі пры Брэсцкім краязнаўчым музеі».

Цесную сувязь А. Дастаеўскі трымаў і з самім Дастоезам, дырэктарам мясцовай школы М. Раманавым.

У гэтыя дні куток-музей у Дастоеве панаўняецца новымі экспантатамі і дакументамі.

Як ББІ гэта было ні пажадана для некаторых, а літаратурная крытыка будзе жыць. І жыць яшчэ доўга. Столькі, колькі будзе жыць літаратура як пісьмовая форма мастацтва словам. Бо і парадзілася крытыка разам з літаратурай як неабходнасць прафесійнага меркавання пра створанае мастаком слова. І сёння гаворка можа іці перш-наперш пра тое, ці адпавядае прафесійны ўзровень крытыкі ўзросшаму ўзроўню мастацкай творчасці і ўзросшым патрабаванням чытача да твораў літаратуры. Менавіта гэтым кіруецца наша партыя, калі сарод іншых клопатаў прымае на сябе і турботы пра сённяшні стан крытыкі, закліканай змагацца за камуністычную ідэюнасць і высокую мастацкасць літаратуры.

Як бы ні намагаліся некаторыя масавыя перыядычныя органы друку трымаць крытыку на ўзроўні абслугі літаратуры, патрабуючы ад іх толькі ацэнкі, толькі аналізу, толькі рэкамендацыі той ці іншай кнігі чытачу, яна даўно ўжо вылезла з пільнак і заявіла пра сваю сталасць нават у «малядзых» літаратурах, яна справядліва займае сваё месца ў адным шэрагу з іншымі відамі літаратурнай творчасці.

Поспехі беларускай літаратурнай крытыкі, асабліва значныя за апошнія 10—15 гадоў, пацвярджаюць левінскую думку пра тое, што літаратурная справа «... менш за ўсё паддаецца механічнаму ўраўноўванню, нівеліраванню...». Яны, гэтыя поспехі, былі б куды большыя, каб крытыку не тузілі за лейцы дробязнай апенай, выдаючы гэта падчас за захаванне прынцыпу партыйнасці.

Час—найвышэйшы суддзя для сапраўды мастацкіх набыткаў літаратуры. Усе захадзі нашай крытыкі, скіраваныя на набліжэння адносін да мастацкіх няспелага здзяйснення пісьменнікамі сваіх добрых намераў, не прынеслі нарысці ні літаратуры ў цэлым, ні наасобным творах, што ўзнімаліся на ішчыт за важнасць тэмы, за надзённасць.

Варта нагадаць партыйную рэзалюцыю «Пра палітыку партыі ў галіне мастацкай літаратуры» (1925), дзе адзначалася, што камуністычная крытыка «... павінна выключыць з свайго ўжытку тон літаратурнай каманды. Толькі тады яна, гэта крытыка, будзе мець глыбокае выхаваўчае значэнне, калі яна будзе абавязана на сваю ідэйную перавагу».

Камуністычная крытыка арыентуе на навукова-гістарычны, глыбока-прафесійны падыход да кожнай літаратурнай з'явы.

Ні ў адной галіне навукі ды і сапраўднай практыцы ў наш час ніхто не адважваецца публічна выказаць свае непрафесійныя меркаванні. У дачыненні ж да літаратуры гэта дазваляецца і даволі часта. Чалавек без спецыяльнай адукацыі не рызыкуе ставіць дыягназ другому чалавеку, калі той занядужаў, ды яшчэ прылісваць лекі. А вось пісьменніку кожны можа заўважыць, што ў яго выявіліся дальтанізм (бачыць жыццё ў іншых фарбах) ці што ён захварэў на «аконную праўду» або на «камернасць». Грунтам для пастаноўкі такога далёка недыферэнцыраванага «дыягназу» з'яўляюцца, як правіла, толькі пазнанні ў пытаннях сацыялогіі, якія часта выдаюцца за партыйнасць.

Партыйнасць у крытыцы — гэта перш за ўсё імкненне, абавіраючыся на левінскую тэорыю адлюстравання, даследаваць, як літаратура зьяўляе ўласцівымі ёй сродкамі істотныя за-

намернасці свайго часу, свае эпохі. Мы падчас забываемся, што адлюстраванне самым непасрэдным чынам звязана з перапрацоўкай вонкавых уздзеянняў ці атрыманых ад іх вынікаў, якія залежаць і ад прыроды адлюстравальніка (суб'ектыўнасці ўспрымання), і ад аб'ектыўнай сутнасці таго, што адлюстравваецца. Разрываючы ж гэтую ўзаемазвязанасць і выдаючы за праўду толькі аб'ектыўную сутнасць, лёгка адступіцца ад рэалістычнага ўзнаўлення рэчаіснасці. Праўда ў мастацтве тады праўда, калі яна не толькі ўспрыня-

софскай, маральнай) жыццёвых з'яў і іх эстэтычнага асэнсавання. Пры такім разрыве слабее пераканаўчая сіла вобразаў і твора ў цэлым, а значыць, і яго выхаваўчая роля, а значыць, і партыйнасць літаратуры.

Усё гэта я гавару дзеля таго, каб ніхто дарог нашай крытыцы, якая пры сваіх бласпярэчных поспехах у ідэяна-тэматычным асэнсаванні літаратурнага працэсу ўсё ж не можа пахваліцца высокім прафесіяналізмам, бо яшчэ вельмі асцярожна падступае да ідэяна-эстэтычнага асэнсавання як наасобнай з'явы ў літаратуры, так і цэлых

пазнання рэчаіснасці, такую крытыку толькі і можна лічыць прафесійнай, а, значыць, партыйнай.

Твор літаратуры толькі тады сапраўды мастацкі, калі ў ім ёсць абавязальныя, тыпізацыя таго, што карысна для грамадства. І ў сваім сцвярджэнні, і ў адмаўленні мастак павінен дбаць пра карыснасць сваіх захадаў для народа, прадстаўніком якога ён з'яўляецца. Вось чаму і крытыка выконвае сваю задачу толькі тады, калі ўмее заўважыць у час і сцвярдзіць карыснасць захадаў мастака слова або адмовіць яму ў гэтым. Але зрабіць гэта (сцвярдзіць ці адмовіць) на высокім прафесійным узроўні, з улікам як ідэйнага ўзроўню, так і спецыфікі пісьменніцкай творчасці, а значыць, з адзіным клопатам пра мастацкасць твора, бо, паўтараю, мастацкасць не можа існаваць у адрыве формы ад ідэі ці наадварот.

Дамагчыся эстэтычнай пераканаўчасці вобраза нельга без уліку нацыянальнага. Крытыка ж наша на нацыянальнае ў мастацкім адлюстраванні сучаснасці звяртае ўсё менш і менш увагі. Хоць закон пра адзінства формы і зместу ў мастацкай творчасці не можа адідаць нацыянальнае. І нават, калі пісьменнік бярэ на ўзбраенне вопыт іншай літаратуры, ён бярэ яго ў нацыянальным вывучэнні. Гэтую акалічнасць заўважыў яшчэ Бялінскі: «Нават і тады, калі прагрэс аднаго народа здзяйсняецца праз запазычванне ў іншага, ён тым не менш здзяйсняецца нацыянальна».

Пісьменнік імкнецца (альбо не імкнецца) скарыстаць усё багацце нацыянальнай мовы, усю своеасаблівасць яе моўных форм, стылістычныя магчымасці, а крытык і не зруціцца, каб заўважыць гэтыя турботы ці аб'яваваць мастака слова да слова. Нельга сур'ёзна гаварыць пра далейшы ўздым мастацкай літаратуры, пра павышэнне майстэрства пісьменніка, не дбаючы пра развіццё і ўзбагачэнне літаратурнай мовы, яе магчымасцяў для найбольш яскравага адлюстравання рэчаіснасці. І калі мы часам кідаем, і заслужана, дарог цэламу шэрагу твораў, у якіх жыццё людзей раскрываецца павархоўна, прымітыўна, абеднена, дык трэба ж іці і далей — высвятляць прычыны такой непажаданай у наш час з'явы. Бо ў недастатковае веданне жыцця мусіць уваходзіць і найменне ўсёхаўважана ў яго. Гэта датычыць і крытыкаў. Стаўленне да крытыкі ў нашай пісьменніцкай арганізацыі не дае падставы гаварыць, што ёй ствараюцца найлепшыя ўмовы для прафесійнага ўдасканалення. Наадварот, апошнім часам цуюцца ўжо воісчы: «А ці не зашмат распаздзілася ў нас крытыка? Ці не варта абмежаваць іх арганізацыйнае афармленне ў творчай арганізацыі?» Раздаюцца без належнай трывогі за заўтрашні дзень усёй літаратуры. Не можа плённа развівацца мастацкая літаратура, калі яна не будзе мець свайго заўсёднага справядлівага спадарожніка — крытыкі. І трывогу ў Саюзе пісьменнікаў варта было б быць з іншага поваду — а ці выхоўваем мы належным чынам змену прафесійнай крытыцы, ці дастаткова ўплывае прафесійная крытыка на літаратурны працэс у рэспубліцы і перш за ўсё на выдавецка-рэдакцыйную дзейнасць. Бо толькі жывая практычная справа, памножаная на здобыванні ў навуцальных установах тэарэтычныя веды, абавіраючы на адметнасць таленту, можа забяспечыць светлыя далегія літаратурна-крытычнаму фронту ў рэспубліцы.

Уладзімір ЮРЭВІЧ

ПА-ПАРТЫЙНАМУ, ЗНАЧЫЦЬ ПРАФЕСІЙНА

та, але і перапрацавана. Перапрацавана так, каб можна было ле спарыстаць потым у наступным ўзаемадачыненні з навакольнай рэчаіснасцю. Мы ж часам спыняемся на прыступцы лагічнага пазнання рэчаіснасці і кідаем тады навукова неабгрунтаваны выклік творцу — «у жыцці так не бывае», адбіраючы тым самым у мастака права ствараць, абавіраючыся на рэальныя факты, сваё жыццё.

Чалавек створаны так, што здольны энергію вонкавых уздзеянняў на яго органы пачуццяў ператвараць у факты свядомасці. Чытанне мастацкага твора (ці ўспрыманне яго на слых) таксама ж вонкавае ўздзеянне з мэтай пашырэння свайго кругагляду, адкрыцця для сябе тых таямніц рэальнага жыцця, якія падчас недаступны для непасрэднага ўспрымання. Імкненне да адкрыцця новага дыктуецца грамадскай прыродай чалавека, практычнай дзейнасцю грамадства.

Задача пісьменніка — зрабіць гэтае адкрыццё як мага больш даступным, закрануць не толькі розум, але і пачуцці чытача, ператвараць праўду жыцця ў праўду мастацтва, але не абстрагаваную, а ў выглядзе самога жыцця. У пісьменніка для гэтага ёсць адзіны сродак — слова, бо літаратурныя вобразы жыцця ёсць слоўныя мастацкія вобразы. Калі гаварыць не толькі пра беларускую літаратуру, але і пра рускую, і пра ўкраінскую (даступныя мне) літаратуры, мова шмат якіх сучасных твораў не скіравана на тое, каб захоўваць функцыяны зносін між людзьмі, выступаць яскрава ў вобразна-мастацкай функцыі, зольнай як мага эфектыўней рэалізаваць уплыў мастацкай праўды на чытача, як мага павіней задаволіць яго эстэтычныя патрэбы. Шмат у нас з'яўляецца твораў, у якіх слова нясе толькі інфармацыю, але ў аўтараў гэтых твораў нестасе ўмення (а часцей нярэпня) падпарадкаваць камунікацыйную функцыю мовы задачам і законам вобразна-мастацкага вывучэння. Тут разрываецца адзіны ланцуг пазнання сутнасці (палітычнай, філа-

ле перыядаў. Меркаваць пра літаратуру па-партыйнаму, значыць — меркаваць прафесійна.

Партыйна — значыць прынцыпова. А прынцыповасць заўсёды вынік навуковай абгрунтаванасці, г. зн. высокага прафесіяналізму.

Мова і стыль — гэта не аўтаномная праблема нашай крытыкі, а той грунт, на якім вырастае сапраўды мастацкі твор, здольны даць магчымасць чытачу як бы дакрануцца да жывога жыцця. Толькі высокамастацкі твор можа ўзбагаціць чытача перадавымі ідэямі. Узбагаціць — значыць пераканаць, зазірнуць у найглыбейшыя таямніцы душы чалавека. І няма падстаў Я. Герцовічу ўдзячаць на «вытворчых раманах», бо яны, на жаль, не толькі былі, але не пераводзіцца і цяпер. Не пераводзіцца таму, што пісьменнікі забываюцца на сфармуляваны яшчэ М. Чарнышэўскім спецыфічны закон мастацтва: «Мастацкасць заключаецца ў аднаведнасці формы з ідэяю». Гэтая аднаведнасць вельмі складаная і шматбаковая, і таму выніць яе ў канкрэтным творы — справа нялёгкая як для мастака, так і для крытыка. Нялёгка таму, што трэба даследаваць не саму ідэю, а тое, як мастацкі вобраз выяўляе ідэйны сэнс жыццёвай з'явы, як ён эстэтычна сцвярджае ці адмаўляе яе.

Давайце будзем пчырыя і прызнаемся, што крытыка наша пры канкрэтным аналізе твора не-не ды і спыніцца на палавіне дарогі. Не патурбаваўшыся як след уважыць хоць бы асноўныя кампаненты твора, робіць катэгарычны прысуд пра заганнасць ідэі або яшчэ горш — пра безыдэйнасць.

Не можа быць прафесійным выступленне крытыка, калі ў ім няма эстэтычных ацэнак, бо і яны заўсёды ідэйныя, заўсёды сацыяльныя, заўсёды тэндэнцыйныя. І калі гэтую тэндэнцыйнасць, аднаведную аб'ектыўнай праўдзе жыцця, крытыка заўважае і даследуе, не пагарджаючы мастацкай вобразнасцю як спецыфічнай формай

СЛОВА БЯРЭ ЧЫТАЧ

СЛУШНА, АЛЕ НУДНА

Крытыкі, літаратуразнаўцы — першыя саюзнікі і памочнікі бібліятэкараў. Цікавы артыкул, змястоўны разгляд кнігі, аперацыйнае крытычнае выступленне — усё гэта дапамагае нам, бібліятэкарам, арыентавацца ў кніжным моры, у літаратурным жыцці і кваліфікавана, асэнсавана даводзіць кнігі да чытачоў. Для нас, бібліятэкараў, крытычная літаратура — школа разумення мастацкай творчасці, школа выпрацоўкі густу.

Мы заўсёды радуемся, калі пазўляюцца кнігі ці артыкулы, у якіх размова аб літаратуры відзецца свежа, арыгінальна, дзе ўважліва разглядаюцца тым кнігі, што

наибольш цікаваць чытачоў. Гэта — добры матэрыял і для прыватнай гутаркі з чытачом (даводзіцца і раіць чытачу кнігу, і нейта тлумачыць, а часам — сарацацца), і для масавых мерапрыемстваў — літаратурных вечароў, дыскутаў, канферэнцый.

Можна напрамкуць нашу крытыку, што яна абмянае многія з'явы літаратурнага жыцця, што ёй часам бракуе аперацыйнасці, што нярэдка яшчэ надараюцца і бытавыя, супярэчлівыя выступленні. Але я хачу сказаць пра іншае. Як бібліятэкар я заўсёды звяртаю ўвагу на тое, наколькі даходліва піша крытык, літаратуразнаўца. На маю думку, многія працы

такіх нашых крытыкаў, як Р. Вязокін, Ф. Куляшоў, А. Лойка, Н. Перкі, вызначалюца ўменнем ясна вытлумачваць складаны літаратурныя з'явы. Іх кнігі чытаеш з цікавасцю і карысцю, ахвотна пралапуеш чытачам.

Аднак бывае і інакш. Артыкул або кнігу крытыка чытаеш з цяжкасцю, ледзьве прабіраешся праз агульныя палажэнні, блытаныя разважання. Нярэдка адбівае ахвоту чытаць працу крытыка і сухасць, аднастайнасць выкладу.

Некаторыя аўтары аддаюць шчодрую даніну так званым агульным мясцінам, памногу гавораць, як кажуць, не па сутнасці.

Хачу прывесці такі прыклад. Пры нашай бібліятэцы дзейнічае «Клуб сяброў беларускай літаратуры». За дзесяць гадоў існавання клу-

ба праведзены многія дзсяткі цікавых сустрэч з пісьменнікамі, кампазітарамі, майстрамі тэатра. Свае творы чыталі ў нас Кандрат Крапіва, Пятрусь Броўка, Міхась Лынькоў, Максім Танк, Іван Шамякін, Янка Брыль, Піліп Пестрак, Мікола Аўрамчык...

Былі ў нас цікавыя дыскусіі, канферэнцыі. Рыхтуем мы да мерапрыемстваў загадзя. Як водзіцца, складаем рэкамендацыйныя спісы. І вось — свежы прыклад. Нядаўна мы праводзілі тэматычны вечар, прысвечаны жыццю і творчасці Міхася Лынькова. Чытачы выступалі на вечары свежа, жыва, гаварылі пра адлюстраванні ў рамане «Векаломныя дні» падзеі. Прынамсі, усім удзельнікам вечара запомнілася выступленні чытача нашай бібліятэкі слесара Андрэя Карнеўскага, які і проста, і вельмі змястоўна гаварыў пра грамадскае гуганне і маральна-этычны ўрокі рамана М. Лынькова.

І было некалькі сорамна за нашых крытыкаў, літаратуразнаўцаў, якіх быццам забываюцца на чытача. Мы, рыхтуючыся да вечара, перачыталі кнігі і артыкулы, прысвечаныя творчасці М. Лынькова. І я хачу на прыкладах паказаць, як пішуць пра раман розныя аўтары. Буду, па магчымасці, прытрымлівацца храналогіі.

Адкрыем выпушчаную яшчэ ў 1952 годзе кнігу Уладзіміра Карлава «Па шляху сталасці», у якой напісана:

«...Пісьменнік наказаў веліч беларускага народа, яго духоўныя сілы, якія з такім блыскам праявіліся ў цяжкія дні змагання і выліліся ў гарачую любоў да сваёй Радзімы, святы чалавечы гнеў, нянавісць і помсту да гітлераўскіх вылюдкаў, што наважыліся занявоўць савецкія народы» (стар. 315).

Усё, вядома, правільна. Слушныя словы сказаны пра

У НАС НЕЯК неспрыта ў дыскусійным абгаворонні з адной і той жа трыбуны выступаць двойчы, але адчуванне непаўнаты свайго папярэдняга артыкула і нявысветленасці некаторых вельмі актуальных пытанняў грамадзянскага служэння нашай паэзіі прымушаюць мяне зноў напісаць слова.

Перш чым гаварыць і спрачацца па сутнасці, хачу кратак спыніцца на закліках Р. Барозкіна, што прагучалі ў яго «Толькі рэпліцы». («Літаратура і мастацтва», 15 кастрычніка 1971 г.). Вось некаторыя з іх: «І проста не верыцца, што якраз пра Блока... напісана чорным па белым: «праставатае захапленне «прыродай» з пераважнай сдасцю да розных выклікаў...»

Гэта добра сказана: «не верыцца!» І сапраўды няпроста на верыць у такі прымітыўны быццам я «чорным па белым» напісаў, скажам, такое пра Фета: «успрыманне прыроды Фета было праставатым і зводзілася да воклічу «ах!»

Ды цяма ў мяне такіх радкоў ні ў адрас Блока, ні ў адрас Фета! Пра іх у мяне сказана ні больш, ні менш, чым азначаюць словы: «Сёння, на жаль, нельга ўжо адчуваць прыроду так, як адчуваў і пісаў пра не Фет ці нават Блок».

Калі б мой апанент пачаў усур'ёз аспрэчваць гэта меркаванне, я вымушан быў бы пашырыць свае довады і, у прыватнасці, спаслацца на цікавую думку, якую аднойчы выказаў таленавіты савецкі крытык Аляксандр Макараў: «Мы да гэтага часу з прыемнасцю перачытваем, задавальняючы сваю духоўную патрэбу, лепшыя вершы Фета, але калі з'явіцца паэт, які будзе пісаць, як Фет, яго чытаць не будуць».

Але Р. Барозкін у прынцыпе не аспрэчвае гэтай думкі. «Страсці» рэплікі былі накіраваны якраз далейшымі радкамі, у якіх, шчыра кажучы, і сапраўды ёсць адна недакладнасць, што дазволіла крытыку зусім іншую трактовку сказанага. Разумею: далейшыя радкі, што чытае крытык, мне належала падаць так, каб яны — нават выхваленыя асобна з кантэксту — не давалі поваду для розначытання і ўсім сваім сэнсам датычылі тых, каму, уласна, і адрасаваліся, — некаторым сённяшнім нашым паэтам (а не Фету і Блоку!). Шкада, што гэта падалося няясным...

Я дазволю сабе прывесці тут пачатак таго абзаца, што быў чамусьці апушчан Р. Барозкіным, хоць гэты пачатак тут вельмі істотны, бо ён стварае той непадзельны, жывы кантэкс, які разрываецца, на маю думку, нельга. «Дыход у модную на сённяшні дзень (зараз падкрэсліваю гэта. — М. А.) «натурфіласофскую» лірыку, у доўгія прыродапісанні з пагнятаннем «спісаных» з на-

туры дэталю — гэта часовае. Мне гэта чамусьці нагадвае ўцёкі ад злабадзённых праблем, якія ставіць час перад паэзіяй» («Літаратура і мастацтва», 1 кастрычніка).

Такім чынам, гаворка ідзе аб трывожных сімптомах самаўхілення некаторых нашых паэтаў ад пошукаў мастацкіх каштоўнасцей на галоўным кірунку, які заўсёды складаў душу нашай паэзіі.

Дык спрачаюся са мной, Рыгор Саламонавіч, па сутнасці праблемы, а не пераводыце сур'ёзную размову ў такі абсурдны план: быццам

«Д. Галубкоў слухаў пісаў пра дарэмныя спробы «пераіграць» Фета, «прадстаўці яго паэтам ледзь не «міцэжным»... Таму і дзіўна, калі сёння размова аб грамадзянскай становіцца часам расійскай, калі само паняцце грамадзянскасці менавіта таму і размываецца, што некаторыя пачынаюць яе вышукваць у асабіста-інтымнай, нават камернай лірыцы (уключаючы славутыя фетаўскае: «Шепот, робкое дыханьне, трелі солов'я»).

Пра гэта я часткова таксама пісаў у сваім артыкуле.

Мікола АРОЧКА

АКТУАЛЬНАСЦЬ ПРАБЛЕМЫ

«СТРАСЦІ» АДНОЙ РЭПЛІКІ

я «саўтаматычным, так сказаць, шляхам» узношу А. Пысіна, А. Русецкага, Р. Барозкіна, Ю. Свірку «над» Фетам, Блокам, Багдановічам... Вось дзе сапраўды: «чорным па белым!» Проста не верыцца, што сёння ўвогуле так можна ставіць пытанне! Навошта? Каб толькі давесці маю «недаравальную глухату»? А самому — пабыць у ролі «абаронцы» тых, хто не мае ніякай патрэбы ў такой «абароне»?

Дарэчы, сама перасцярога — не турбуе «цені вялікіх!» («Крытык турбуе яшчэ і Блока») — мне здаецца не зусім апраўданай. Па-першае, для нас вялікі мастакі слова — не ў нейкім «царстве ценяў» і, увогуле, не «цені», а сваімі творамі — жывымі сроджывых. А па-другое, чаму б, не разумею, нам часцей і не звяртацца да іх мастацкага аўтарытэту, да іх узораў, каб выявіць, дзе творчая вучоба, дзе працяг, а дзе перапеў, моднае эпігонства?

А небяспека такога нятворчага пераймання ёсць. Усеагульная крытыка даўно забіла трывогу аб наплыве шэрасці, безасабавасці, «лірапейскай» драбнатэмнасці, вернаў, якія нярэдка аказваюцца запозненымі падгалоскамі, перапевамі вялікіх майстроў — Цютава, Фета... Небяспека ў тым, што перарастае ў няплённую тэндэнцыю. Можна пагаджацца ці не пагаджацца з вядомым заклікам: «Наперад, да Пушкіна!» — у гэтым я не бачу асаблівай парадасальнасці, бо разумею: на ўвазе маецца вальналюбівы, грамадзянскі дух пушкінскіх твораў. Але ж пагадзіцеся: як бы сямутаму не хацелася ўзняць сёння кляч — «Наперад, да Фета!» — такі лозунг для нашай трывожнай эпохі не гучыць. Нядаўна ў «Літаратурнай газе-

ты» Д. Галубкоў слухаў пісаў пра дарэмныя спробы «пераіграць» Фета, «прадстаўці яго паэтам ледзь не «міцэжным»... Таму і дзіўна, калі сёння размова аб грамадзянскай становіцца часам расійскай, калі само паняцце грамадзянскасці менавіта таму і размываецца, што некаторыя пачынаюць яе вышукваць у асабіста-інтымнай, нават камернай лірыцы (уключаючы славутыя фетаўскае: «Шепот, робкое дыханьне, трелі солов'я»).

Дык давайце ж гаварыць аб пытаннях, у якіх і сапраўды шмат нявысветленага, спрэчнага. Мы ведаем, як няпроста, а часам і немагчыма правесці нейкую мяжу паміж грамадзянскай і інтымнай лірыкай паэта (пасведчаць многія вершы П. Панчанкі, А. Куляшова, У. Сасюры і інш.). Агульны працэс лірызацыі грамадзянскай паэзіі ў «бок адрытай шчырасці, размовы «адзін на адзін», у бок інтымнага даверу — заканамерны, настрымны для нашага часу. Гэтак жа — як і «сустрэчны» працэс узвышэння інтымнай паэзіі да гучання высокай грамадзянскасці. «У мяня, по-моему, выходіць тое, што гаворю вполголоса», — піша ў сваім вершы В. Інбер. Справа ў высокім змесце, а не ў гучнасці прамаяўлення ці сціманасці лірычнага голасу. Важна, каб да грамадзянскасці не прыліпала лажаўкліе ліце сузіральна-праставатага захаплення «натурфіласофскай» і ўскрай іншай «мікра-скапічнай» лірыкі (увесь сэнс якой зводзіцца падчас толькі да воклічу «ах!»).

Я знарок паўтараю гэта «злашчаснае» «ах!», за якім і сам адчуваю шмат спрэчнага — накіонт правамернасці нашага сённяшняга «ідэ-лічнага» (такога слова я, вядома, ніколі б не сказаў пра Блока) любованні прыродай... Я, вядома, выглядаў бы катэгарычным, а яшчэ горш — збедненым у тых пацучнях, што не чужыя і мне, калі б адхіляў і не прымаў

зусім не лішняе для паэзіі непасрэднае ўспрыянне харастава роднай прыроды: натуральнасць чалавечага захаплення тасмнай цішыняй высювага надвечорка («Ціха свішчуць крылы позній слонкі, лесавік падпальвае карчы» — М. Танка) або чысцінай першага снегу (помніце ў Н. Гілевіча: «Цуд тварыўся — я праспаў...»).

Захапляючыся характарам прыроды, Ігар Шклярэўскі ў сваёй паэме «Дазорная галінка» («Неман», 1971, № 9) вымавіў не без шмадавання словы: «но сократила острал пила мою главу веселую о лесе...» Можна зразумець адчуванне паэта, на якога «пустое небо глянуло в упор», зрабіўшы нашу агульную радасць няпоўнай. Але ж чаму, сутыкнуўшыся з жыццёвай рэальнасцю, мы зачэста яшчэ пакідаем ненапісаным не толькі раздзел твора, якому б самы час з'явіцца, але і сам твор?

С. Гаўрусёў, пішучы для

Здавалася б, самы час нашай крытыцы паставіцца сапраўды крытычна да вясёлкава-сузіральнага наплыву вершатворчасці, у якой і не пахне высокім зместам.

Але дзіўна, што і ў крытыцы ёсць свае прыхільнікі «банавых сцэжак», «сузбочын»: яны лічаць, што на «бакавых сцэжках», на «перыферыі» жыцця якраз і трэба шукаць сёння непераходныя, «даўгавечныя» мастацкія каштоўнасці, а не на магістральных шляхах сацыяльнасці, грамадзянскасці. А вось тое, што ў папярэднім дзесяцігоддзі было створана на «магістральных шляхах», на быстрыні часу, яны сёння наўмысна ганьбуюць, замочваюць ці называюць «псеўдасавіянскай», «эстрадай».

Нядаўна ў дыскусійным парадку на старонках «Літаратурнай газеты» з'явіліся два шмат у чым процілеглыя, палярныя па сваім духу і накірунку артыкулы В. Кожынава і П. Панчанкі. Цікава, што Пётр Панчанка, як бы ў процівагу свайму апаненту, аб'ектыўна ацэньвае і ў адзін шэраг ставіць такіх добрых, хоць і розных паэтаў: «Што і казаць, вершы Андрэя Вазнясенскага, Яўгенія Еўтушэвіча, Роберта Рамдэстэвенскага, Мікалая Рубцова, Уладзіміра Сакалова палобля моладзь. Адкуль гэта ўвага? Эстрада?» Праўда, апошняе пытанне датычыцца, мабыць, першых трох названых аўтараў і толькі ў сабе адназначна згодна, а тым самым трапіла б у цэль даўняй, вострай палемікі, што не заціхае на ўсеагульнай арэне.

І не дзіўна, што П. Панчанку нечым дужа імпануюць творы невыпадкова настаўлены на першыя месяцы таленавітых рускіх паэтаў, у якіх, дарэчы, ёсць шмат агульнага з некаторымі нашымі паэтамі, таксама названымі П. Панчанкам — з Р. Барозкіным, П. Гілевічам, А. Вярцініным, Г. Бураўніным, Я. Спакковым, Ю. Свіркам і інш.

Калі іх лепшыя, глыбока праніклівыя, бескампрамісныя, шчыра-душэўныя вершы — «эстрада», то хвала менавіта такой «эстрадзе»!

На крытычнай ніве неспаскойна. Сцверджанне партыйных, высока-якістых, грамадзянскіх адносін да жыцця ідзе шляхам прынцыповых, вострых дыскусій, сутычак поглядаў, эстэтычных пазіцый — і ў выніку настойліва прабівае сабе дарогу.

Ці не лепш было б і нам з вамі, шановны Рыгор Саламонавіч, пусціць нашы «страсты» і ўвесь баявіты запал па рэчышчы актуальнай праблемы — на пошукі і ўзбагачэнне ідэя-эстэтычных крытэрыяў і шляхоў далейшага грамадзянскага служэння і пранікнення нашай паэзіі ў жыццё — хіба не вымагае гэта праблема ад нас і шырокіх спрэчак і агульнага, закланчанага роздуму?

веліч, нянавісць, гнеў... Але вось бяром кнігу Д. Бугаёва «Шчодрае сэрца пісьменніка» (1963):

«Ён паказаў веліч беларускага народа, яго маральную сілу, прыгажосць, яго непакісную стойкасць у самых складаных абставінах суроўнага змагання, яго нянавісць да гітлераўскіх варвараў, яго бязмежную адданасць...» (Стар. 185. Тут і далей падкрэслена мной. — Л. Ф.). На нашых ваках правільныя палажэнні становяцца агульным месцам, штампам. Хіба нельга сказаць гэта не на свойму, адметна?

Чытаем «Гісторыю беларускай савецкай літаратуры», т. II (1964) на стар. 209:

«У якасці галоўнага героя эпопеі выступае беларускі народ, мужны і непакісны, вясёлы і дасціпны, грозны ў нянавісці і вялікі ў любові, бяспонца адданы...»

Тое ж самае напісана ў школьным падручніку літаратуры для IX—X класаў Н. Перкіна і Ю. Пшыркова-

(1964, стар. 94):

«Непераможнымі героямі твора рабіла адданасць сацыялістычнай радзіме, непакісная вернасць грамадскаму абавязку, гарачае імкненне жыць свабоднымі грамадзянамі на вольнай савецкай зямлі».

Падобныя абзацы і сказы-близняты знаходзім мы і ў манаграфіі П. Дзюбайлы «Беларускі раман аб Вялікай Айчыннай вайне», і ў кнізе Я. Герцовіча «Літаратура і жыццё народа».

Мы ведаем нямала прыкладаў, калі пра адны і тыя ж творы пісалі Бялінскі, Дабралюбаў, Пісараў, Чарнышэўскі. Якія неподобныя былі іх артыкулы! Яны не паўтаралі, не перапавалі адзін аднаго. Нашы ж аўтары, хочучы яны ці не, засупняюць выдатны раман М. Лынькова шаблоннасцю выкладу, безаблічнасцю разваг і назіранняў.

Я не закрасліваю працы названых вышэй аўтараў, а толькі хачу звярнуць увагу

на адну адмоўную тэндэнцыю.

Гаворка пра крытыку, пачата я на старонках «ЛіМа», мае важнае значэнне. Было б добра, калі б гэта гаворка была працягнута ў бібліятэках сярод чытачоў, у культурна-асветустановах. Такая гаворка магла б адбыцца і ў бібліятэцы імя У. І. Леніна, на кафедрах беларускай мовы і літаратуры БДУ, педінстытута імя Горкага, у Інстытуце літаратуры АН БССР.

Хацелася спыніцца яшчэ на адным пытанні. Анаціраваныя картачкі на творы беларускіх аўтараў, якія выдаюцца бібліятэкай імя Леніна, на сённяшні дзень не задавальняюць запатрабаваную бібліятэкараў. Пажадана, каб да іх складання прыцягваліся пісьменнікі, крытыкі, якія маглі б даць аб'ектыўную ацэнку той ці іншай выдадзенай кнізе.

Л. ФРЫД,
загадчык бібліятэкі
№ 11 г. Мінска.

НОВЫЯ НАЗВЫ НА АФІШАХ

Дзяржаўны тэатр музычнай камедыі БССР пазнаёміў глядачоў з оператай Кальмана «Балдэра». Рэжысёр-пастаноўшчык спектакля — заслужаны артыст БССР В. Шаўналік, дырыжор — Э. Арашкевіч, балетмайстар — Л. Травін, хормайстры — Н. Андрасова і Г. Паллінова, мастацкае афармленне І. Чумацова.

На здымку — сцена са спектакля «Балдэра». У ролі Ады — артыстка Н. Гайда, Радкімі — артыст Ю. Летау.

Фота Уд. КРУКА.

Аляксей
ПЫСІН

Спіць зямля. Заснулі ў полі
Цені змроку і святла.
Не былі, відаць, ніколі
Вы ля гэтага сяла.

Хтось праехаў, хтось
прамчаўся,
Бачны дрэвам і платам.
Хто сышоў і хто пачаўся,—
Невядома мне і вам.

Не трывожыся бязмерна,
Што сустрэнуся з зямлёй,

Возьме нас зямля і верне
Тым, што сёння сніцца ёй.

Светла так на могілках і суха,
А над сном матулі асака.
Падступіла асака-разуха
Да насыпанага астраўка.

Ці сама ты, маці, мне казалася,
Ці паслухаў думкі я свае:
Лета ўсё трава цябе чакала,
Ты касіла восенню яе.

Паглядзела б—сонца
засталося,
Засталіся неба і зямля,
Промняў і калоссяў сугалоссе
І трава цярдлівая твая.

Толькі рэчанька даўно
не льецца,
Можна рэчка з цяхаю вадой
У зямлю сышла у тое лета—
За табою, маці, за табой.

І сама ты, родная, не льецца
Да мяне ўсёй добрай глыбінёй

Праз любое доўгае Палессе,
Праз любую далеч, што
са мной.

Апускаю сумныя павекі
Над табой, нябачная рака.
Пасадыў бы хоць цяпер
я кветкі,
Ды твая, твая тут асака.

Зусім не бедныя, зусім
не ўпотаі
Да стойбішчаў грыбных
шыбуем
У бруднай вопратцы, стаптаных
ботах,
Якія выкінуць шкадуем.

А што, калі б бярозы апранулі
Зжаўцелае былое лісце,
І птушкі ўбор злінялы свой
варнулі—
Пярынькі, ўпаўшыя калісьці?!

Не! Лес такім, як ёсць,
застацца хоча
У жывым лістку, ў сухім
палене;
І раздае сябе амаль святочна
І прагнасці і захапленню.

Старажытная каплічка.
Гарадзішча над ракой.
Ледзь прыкметная крынічка,
Што ўзялася асакой.
Не, не спадчына сівая
І не ўцэнены тавар,—
Мне радзіма адкрывае
У дарагіх
радзімках
твар.

Пасля дажджу шумяць яшчэ
нябёсы,
Яшчэ ў паветры пругкі цень
вады.
Спяшаецца па лужах хлопчык
босы,
Вяснушкамі абліты, залаты.

Пра Мацірок можна раскаваць бяконца...
М. Горні.

1.

Праз Бацькавічы прайшлі абозы — наладаваныя коўдрамі і падушкамі фуры, запражаныя коньмі і нават каровамі — назад, у райцэнтр, вярталіся бежанцы — местачковыя шаўцы, рамнікі, служачыя, прапыленыя, учарпелыя.

Наша хата стаяла пры саменькай дарозе. За глухой сцяною калодзеж з вышмараваным жураўлём і зялёным унутры цаберкам, акутым накрыв жалезам, каб коней не палі пагомам, а з камяці. У нас больш, як у каго з суседзяў, спыніліся пастаяльцы. Адна фура тады заварнула проста на наш двор.

Маці выйшла з хаты і, уражаная, пляснула ў далоні: гэта былі нашы даўнія знаёмыя з мястэчка — стары Мордух Рудні, яго жонка Фрэйда і хлопчык, мордухаў унучак Лёва. Яго мы добра ведалі, бо як ездзілі з бацькам на кірмаш у Маластоўку, некалі закінутае ў глыбі Васіліцкіх лясоў мястэчка, то заўсёды спыніліся ў Рудніных, і стары каваль заўсёды хваліўся сваім унучкам, вельмі дасціпным шчабятуюм.

— Чуеш, Іван, — звычайна пачынаў стары, глядзячы шурпатай далонняй рыжыя кудзеры хлопчыка, які круціўся ля дзеда. — Во, бачыш, ета ж сыноч майго Боры. Жаніўся ён, не пытаючыся ў бацькі. Адправіў яго ў Гомель, каб вучыўся, а ён, бачыш, ажаніўся там. Бачыш, Іване, і во прывезлі. Гадуі, дзед, радуіся...

— Сціхі ты ўжо, стары, — падае голас з бакоў бабуля Фрэйда. — Не было б горшай бяды. Яны — маладыя, няхай жывуць, а нам во ўцеха, на старыя гады радаць...

Мы сбравалі з Лёвацкам. Ён быў такі бланітавак прыгажун, гаваркі і ласкавы, што яго нельга было не палюбіць. Мы заўсёды падвозілі яго аж да канца мястэчка, і Лёвацка на развітанне махаў ручкай так, як вучыў яго дзядуля: «Лёва, зрабі для дзядзі во так ручкаю!»

Вярталіся да свайго гнязда бежанцы, і на сэрцы як бы палігчэла. Рудніны прывезлі яшчэ такую навіну: «Немцаў пагналі ад Сожа назад». Стары каваль трымае кубак з малаком, рука яго калоціцца, малако пырскае на стол, а ён усё бядуе: «Ай, ёй, што гэта будзе...»

— Маўчы ўжо, стары, — ушываецца бабуля Фрэйда. — Мы, лічы, ужо дома, а дзе цяпер нашы Бора і Натанша?!

Чым жа вінаватыя гэтыя старыя, спрацаваныя людзі? Чаму яны вымушаны ўцякаць са свайго жылля? Усё сваё жыццё яны адно што працавалі і працавалі, каб як-небудзь звесці канцы з канцамі, пракарміць вялікую сям'ю. Памятаю, калі мы, бывала, прыездзем да Рудніных, то бабуля Фрэйда, частуючы нас, жартавала: «Дрэзна я буду гаспадыня, калі не накармлю ўсю сям'ю адным селядцом».

Рудніны нас як бы падвесцілі крыху. Усё гэтыя дні ў нас з маці была гаворка: я настойваю эвакуіравацца ці пайсці з якой-небудзь вайскавай часцю, а маці залазіла сваё: «Куды ж ты, дзіван, паедзеш? У цябе ж яшчэ як мае быць швы ад той аперацыі не загаліліся, што ты будзеш есці ў дарозе, табе ж нельга сухма. Акалееш дзе-небудзь, згінеш, як муха...»

Я, вядома, слухаў, што маці казалася, а тым часам з камсамольскім сакратаром Сцяпанам Говарам цішком рыхтаваўся да выезду. Цяпер жа нашы планы збыліся.

Адпачыўшы і падсілкаваўшыся, госці адправіліся дадому. Мне шкада было развітвацца з Ім, асабліва з Лёвацкам, які ўжо быў ладны хлопчык, амаль што школьнік, рослы, выцягнуўся, усё ж такі кучаравы, гарэза.

— Прыездзі да нас, Лёва? — спытаў я ў Лёвацкі, калі ён ужо ўсеўся на возе поруч з дэдам. — Ужо яблыкі спеюць. Будзем разам у садку гуляць...

— Добра, прыеду. — неак сумна прамовіў Лёвацка. — Вайны не будзе, і прыеду...
Доўга я стаяў на пыльнай дарозе, збоч якой, бы волаты-вартавыя, гойдалі веццем старыя ка-

цярыліскія бярозы. Стаяў, пакуль фура Рудніных не знікла за пагоркам.

Было ціха-ціха. Па небе спакойна плылі белыя кучаравыя аблёкі. У верхадзінах прыдарожных дрэў не чулі было ніякага шуму. Не верылася, што недзе недалёка, за Сожам, ужо грывелі выбухі, рваліся снарады; смерць касіла людзей — кроў і слязімы аблівалася зямля.

Раптоўна адтуль, дзе толькі што схавалася фура Рудніных, пачулася скрыгаслівае гудзенне — бы нехта надрыўна зароў у кулак ці закугала надвечоркам сава, а потым неба як бы раскала-лася на дзве палавіны; над шліхам асяляліцца бліснула полымі; падалася, бы здрыгануліся, падскочылі знізаку бярозы, як нехта вялікай дошкай зліснуў лі вуха. Адзін за другім два выбухі прагрывелі за пагоркам, і зноў усё аціхла. Было адно чуваць, як у сухім ад спені неба надрыўна і млосна загуў чужы, з чорнымі крыжамі самалёт. Мы ўжо ведалі, што гэта фашысты. Музіць, з самалёта сцінулі бомбы недзе на дарозе.

Ачомаўшыся, я падумаў, што там жа недзе і фура Рудніных. Падумалася, што, відаць, больш за ўсё будзе болязна Лёвацку, ён жа яшчэ амаль што дзіця.

2.

Увечары нехта асцярожна пастукаў у шыбу. Маці прыпала тварам да акна: хто б мог стукнуцца, бо суседзі, калі хто заходзіў, ведалі, дзе зашчалка, і без аніякага стуку адчынялі хату.

Стук нясмела паўтарыўся, і маці выйшла ў сенцы.

— Хто там? У нас не зашчэпленалі...
— Адчыніце, гэта я, Лёва, — пачулася ў цемры.

Маці адчыніла дзверы і ўваля за руку хлопчыка — гэта быў Лёвацка Рудніных, увесь перапінчаны, у адной лапцэ і ў кароценькіх штонках са шлейкай. На адной назе ў яго быў сандалік, а другая босая, падрпаная аб нешта вострае — з яе сачылася кроў. Хлопчык калаціўся і ўздрыгваў, як ліст, прыцскаючы залэцканыя кулачкі да вачэй. Відаць, ён вельмі наплакаўся, і ў вялікіх бланітных вачах стаяла жудасць; твар час-ад-часу балюча перасмыкаўся.

Лёвацка крыху супакоіўся, і мы пачалі ў яго распытваць, што здарылася. Ён вельмі блытана і са слязамі расказаў, што нешта над іх падводай бліснула і яго як бы нехта балюча штурхнуў; ён ачнуўся далёка ад дарогі ў жыцце. Калі падняўся, то ўбачыў раскіданыя вакол рэчы, бабуля ляжала далей — уся ў крыві, забітая, а падводы і дзеда не было. Доўга ён шукаў сандалік, а тады, убачыўшы, што цямпее, кінуўся па дарозе ў вёску.

— Я вельмі баюся, дзеця Уліта, — зарумзаў хлопчык. — Дзе мая бабуля?.. Навошта яе забілі? Дзе мой дзед?..

— Нічога, Лёва, не бойся, не плач, — супакойвала яго, як магла, маці. — Ранічкаю мы пойдзем з табою, знойдзем дзеда, не плач, дзіцятка маё...

Назаўтра ж шляхам і агародамі адступалі на ўсход нашы. Байцы, змардаваныя і змучаныя ад спені і голаду, брылі і брылі ўвесь дзень — і з вінтоўкамі і проста так, з кацялкамі ў руках ці пры поясе, у плотках і з непакрытымі галавамі.

Сяды-тады на двор забягаў хто з салдат і перасмяглымі вуснамі вымаўляў адно слова: «Шыць». У вёдрах ужо даўно было сухо. Усё — і ваду і малако — мы даўно аддалі такім жа чырвонаармейцам, якія ўжо заходзілі; цяпер можна было прапанаваць толькі яблыкі, яшчэ зялёныя, нясмачныя, ад іх толькі рот зводзіла...

Вакол студні тоўпіліся салдаты, распачна грывелі кацялкамі, чэрпалі цаберкам пясчаную ка-

шу — вада не паспявала прыбываць. Такое было ўпершыню, каб за якую гадзіну вычарпалі ўвесь калодзеж, а ў ім жа вады было саці на два...

Усю ноч і яшчэ ўвесь дзень праз Бацькавічы ішлі чырвонаармейцы. Пра тое, каб адправіць Лёвацку ў мястэчка, нечага было і думаць, — трэба было яго неак супакоіць, пакуль аціхне крыху.

Нечакана стала ціха. Як бы ўсё вымерла. Прайшла пагалоска, што, музіць, сёння будуць немцы. Што рабіць? Маці ўсё кідалася то на гарод, дзе на ўспні выпадак блы выкапаны акапчык, то забягала ў хату, нейкая як сама не свая.

Лёвацка крыху пасумаваў, павохаў, а потым супакоіўся, відаць, адчуў, што трывогай адолены ўсе, і ён не прасіўся; каб яго адвезлі дадому, да дзеда. Ён цяпер ад мяне не адставаў ні на крок.

Яшчэ ледзь забялеўся ўсход, як мы з Говарам пагналі ў поле каровы, бо Іванічага выхаду не было; бежанцы, якія ехалі навад, казалі, што

Сцяпан
КУХАРАЎ

АПАВЯДАННЕ

Навальніца

Ужо за Горкамі бачылі, як праехалі нямецкія матацыклісты. Калі увечары мы вярнуліся, перапаханыя і разгубленыя са статкам, то пачулі, што ўжо нашы Бацькавічы — пад немцамі.

Невядома, што тады было на душы ў маці, але яна была зноў жа, як падалася, зусім спакойная. Як заўсёды, на золку даіла карову, працэдзіла малака, налівала нам сырадою, моўчкі ставіла гарлачыкі ў судзік і пачынала паліць у печы, а нам з Лёвацкам наказвала:

— Хлопчыкі, схадзіце ў лес, нарвіце бярамца травы для Чарнаўкі...

Вярталіся мы з лесу неўзабаве і было вельмі балюча на душы. Маці падавала нам абед, раскавала вясковыя навіны і прыдумвала для нас новы занятак.

Мінула яшчэ колькі дзён. Неак увечары ў шыбу пачуўся асцярожны стук — гэта прыйшоў стары каваль. Хто ж яму сказаў, што Лёвацка ў нас? А, мажліва, ён прыйшоў так, падзіліцца сваім гарам...

— Ой, ёй-ёй, што робіцца, Уліта! — загаварыў стары, атрасаючы пыл з ватоўкі. — Пахаваў я сваю Фрэйду, забітая яна ляжала, от прыкапаў трохі...

Стары няўцямна паглядзеў навокал, і вочы яго, яшчэ нядаўна такія зырккі і вясёлыя, здаецца, патухлі. Чалавека нічога не вяселіла, нават тое, што ля яго каленяў цёрся яго ўнучак, пра якога ён не адразу і спытаўся. Маркотлівы і разгублены, стары шурпатай далонняй глядзіў па галоўцы Лёвацку і ўсё ўздыхаў, перабіраючы яго цёплыя кудзеры.

— Ой, Уліта, нічога ты не ведаеш, галубка!.. Пераначаваўшы, стары каваль сабраў унучка, і, як маці не адгаворвала, ранічкай, узятшы з сабой невялікі клуначак, што яна яму напакавала, накіраваўся ў дарогу. Развітваючыся, яшчэ раз расказаў пра тое, як самалёт кінуў на іх бомбу, як асколкі сыпанулі па конях, як яны рванулі з месца, колькі было сілы...

Стары развітаўся з намі вельмі шчыра, нават усміхнуўся, прыгарнуў унучка да грудзей і, як бывала некалі каля сваёй хаты ў Маластоўцы, калі мы з бацькам заязджалі да Рудніных, прамовіў: «Лёва, зрабі на развітанне ручкай...»

ПАДАРОЖЖА ЦЫМБАЛАЎ

З вялікім поспехам выступаў у час нядаўніх гастролі на Украіне і Малдавіі Беларускае дзяржаўнае аркестр народных інструментаў пад кіраўніцтвам народнага артыста СССР Іосіфа Жыновіча. Сёння ён зноў у дарозе. Больш трыццаці канцэртаў дадуць беларускія музыканты для машынабудавальніцкага Сярдлоўска і Іжэўска, нафтавікоў Цюмені і металургаў Чэлібінска, энергетыкаў Краснаарскай і Брацкай гідраэлектрастанцыяў, жыхароў Барнаўла, Іркуцка, Омска і іншых гарадоў Урала і Сібіры. Пад новы, 1972 год беларускія цымбалы будуць гучаць у кан-

цэртных залах сталіцы Бурацкай АССР—Улан-Удэ. У рэпертуары аркестра творы беларускіх, рускіх, украінскіх, малдаўскіх кампазітараў, музыка іншых братніх народаў нашай краіны. Разам з аркестрам выступаюць народныя артысты рэспублікі Зіновій Бабій і цымбаліст, заслужаны артыст БССР Венямін Бурковіч. Аркестр атрымаў таксама запрашэнне выехаць на гастролі ў рэспублікі Закаўказзя і Сярэднія Азіі. Гэтыя канцэрты адбудуцца тут вясной будучага года.

Ул. ВАЛОДЗІН.

ВЫДАВЕЦТВА «БЕЛАРУСЬ»

С. Алксееў. Сакрэтная просьба. Аповяданні пра Уладзіміра Ільіча Леніна. Пераклад С. Міхальчука. Маладзечна. 1971 г. Тыраж 16000 экз. 64 стар. Цана 21 кап.
Спірыдон Вангелі. Прыгоды Гугучэ. Пераклад з мадэўскай мовы А. Марціновіча. Мастак В. Стасевіч. В. Цірэшчанка. 1971 г. Тыраж 35000 экз. 46 стар. Цана 30 кап.

Васіль Вітка. Беларускае калыханка. Повесть. Мастак Г. Паплаўскі. 1971 г. Тыраж 25000 экз. 40 стар. Цана 11 кап.
Анна Лупан. Трэйя пеліні. Раман. Пераклад з мадэўскай мовы М. Татура. Мастак В. Тарасевіч. 1971 г. Тыраж 8000 экз. 272 стар. Цана 59 кап.
Эрнест Ялагін. Месяцаслужбаў ітн. або старонкі жыцця зарубежнага горада Месяцаслужбаў, тамашняга людзю паспалітлага і отрока, імям Патрык, нікому наваіава на ў друкарскай справе знатным майстрам стаць і тым горад свой паміж іншымі праславіць. Мастак Л. Дубар. На рускай мове. 1971 г. Тыраж 100000 экз. 100 стар. Цана 40 кап.

Не скажам мы яму, чым
аплацілі
Вось гэты лівень і вось гэты
гром,
Нявінныя дзіцячыя плаціны,
Бязгрэшную вясёлку
над Дняпром.

Паравоз гукае на святанні,
З гуку нітку доўгую прадзе.
Можна нечаканае спатканне
Да мяне здалёку ён вядзе.

Дзякую, нязбочная дарога,
І даруй мне нейкую віну.
Вось сустрэну сябра дарагога,
У ім усіх, хто ў свеце, абніму.

Радасць блізка так была
і знікла,
Як бясшумны ранішні экспрэс.
Абарвалася тугая нітка,
Мусіць, зачэпілася за лес.

На лавачцы сядзяць з вясны
Бабулечкі, як на вакзале.
Даўно сабралі ўсё ў вузлы,
Сабралі ўсё і ўсё звязалі.

Пара суцішная пакуль,
І не сягоння развітанне.
А мы пад позіркам бабуль,
У паласе іх назірання.

І кроку нейчага дэбют,
І чым жывеце, што нясеце
Па гэтым дворыку і свеце,—
Заўважаць і прыкмецяць тут.

І хісткі і няўдалы крок
Сваім засведчаць пасяджэннем.
Ды хто калі пачуў папрок,
Адно хоць слова асуджэння!

Бабулечкі—глядзіць само
Сумленне чысцінёю зроку,—
Не ведаем, што бачыць збоку,
Што думае пра нас яно.

3.

У вёсцы даходзілі жудасныя чуткі. Спачатку ў яўрэй-местачкоўцаў адабралі маёмасць, хатнія рэчы, затым сагналі іх у адно месца і пад канвоем ганялі на работу. Адзін наш селянін ездзіў у мястэчка і сказаў, што бачыў старога Мордуха ля староўкі, ён упары з вядомым у раёне зубным урачом Ваксманам пілаваў дровы. Ля іх паходзіла паліцэйскі. Той наш селянін падыйшоў да іх. Пагаварыўшы з паліцэйскім, ён перацінуўся словам і з кавалём.

— Перадай, братка, там Уліце. — шапіуў ён і адыйшоў, змахнуўшы слязу.
Маці вельмі балача перажывала ўсё, моцні цяжка ўздыхала. Перад вачыма стаў Лёвачка. Яго ласкавыя сніны вочкі, звонкі, бы званочка, галасок, бесклапотная дзіцячая ўсмішка, тужлівыя ўздыхі, калі ён успамінаў пра бабулю...

— Каб як можна было яго выратаваць, — загаварыў я, занепакоены, як і маці, лёсам гэтага хлопчыка, што быў нам амаль што родным. — Можна, я пайду і як-небудзь паспрабую вывесці Лёву адтуль, з Маластоўкі?

— А як хто даведаецца, што мы хаваем яго ў доме, тады і нам бяды не мінуць...

— Адвядзём яго ў Селішча, да цёткі Вары. Там зацішна, а людзям яна скажа, што ўзяла сабе хлопчыка з Ухініч, з дзіцячага дома...

— А то і праўда, — ажывілася маці. — Калі ж што якое, то можна не прызнавацца, сказаць, што прыёмны і ўсё.

— Дык я пайду, мама.
— Што ты, дзівак, — цвёрда, як нешта ўжо

што рабіць з гэтай языкастай кабетай. Усё ж была суседка, разнясе, быдта Мікіта ўжо, такі злоснік, што да яго і не падступіцца.

— Ну, ідзі, стары хрэн, ды хутэй, жыва каб мне назад! — кінуў паліцэйскі і ўзляў з рук маці кошык.

Стары каваль адразу здагадаўся, з якой нагоды прыйшла Уліта: яна сказала пра ўсё вачамі. Па дарозе ўдакладніла свой план, ціха шэпнула: — Няхай хлопчык прыбяжыць у канец, пад Тур'ю. Да канцавай хаты ў вшанічку...

— Добра, Улітачка, галубка, пастараюся!
Маці падалася сцяжкаю на тур'еўскі шлях. Сэрца налаццалася — было цяжка дыхаць. Яна развязала хустку, аддыхалася. Шчыравала гарамае жывёнскае сонца. Прыпарвала. Раптам пад нагамі замітусілася трэскі, падахліла ветрам лёце; злёгка закружылася ў паветры смецце, пажоўклі паперні. Захасцела веце на ліпках, насыпаліся, ацрушваючыся, жаўтлыя лісты долу. Недалёка правуркатаў глухі гrom, але дажджу не было — адно пярэнула некалькі кропель.

Выбраўшы месца ў вшанічку, маці прысела на пахуляю, прыпыленую траву і пачала прыслухоўвацца. Марудна цягнуліся хвіліны. Не зусім спадзівалася яна, што Лёвачка прыйдзе, бо не так лёгка было цяпер выбрацца з мястэчка. Але не прайшло і паўгадзіны, як Лёвачка з'явіўся, задыханы і нейкі трохі разгублены. Мабыць, яму казалі, што тут яго будзе чакаць цётка Уліта, а цяпер ён убачыў, што яе няма, і гатоў быў расплакацца. Ва ўсім разе так падалася маці, і яна, не марудзячы, выйшла насустрач:

зала маці і пакрыўджана дадала: — Войта людзі! Глядзі ты, ўжо і наведумлялі чорт ведама што... Войта людзі!

— То я ведаю, Навоіха, што ты паняла.

— Так, пан бургомістр, зразумела.

У той жа дзень маці з Лёвачкам гародамі, праз каналішчы, шыбанула на дуброўскую дарогу ў Селішча, дзе жыла цётка Вара. На тым хутары было ўсяго два ці тры двары і людзі там жылі, як свае, як радзі. А мо яны і даводзіліся адно аднаму раднію. Сюды, мабыць, яшчэ ні разу не наведваліся паліцаі.

Цётка Вара ахвотна згадзілася ўзяць да сябе хлопчыка — Лёвачка, вядома ж, не хацеў заставацца, але маці яго ўгаварыла, а, можа, ён і сам ужо здагадаўся, што яму ў нас жыць не можна было. На хутары хлопчык прабываў усю восень і зіму.

Вясною партызаны ўсё часцей пачалі наведвацца на хутар. А затым і зусім атабарыліся побач, на вяршыне, акружанай балотам. Нехта дазнаўся, што ў Вары Цірэшкі жыве хлопчык з мястэчка, і праз нейкі час у Селішча завіталі ў вайсковай форме маладая жанчына, доўга глядзела на Лёвачку, а потым са слязьмі на вачах сказала гаспадыні: «Дзякуй вам, дарагая Вара Ціханавна, вы мне выратавалі сына. Я праз увесь век не забуду. Яшчэ раз дзякую».

Яна забрала з сабою хлопчыка.
А стары каваль загінуў у той дзень, апоўдні, як над мястэчкам усходзіла нечаканая павальніца. Яго застрэліў немец, нібы з тае прычыны, што стары спрабаваў уцячы.

БЫЛА АПОЎДНІ

вырашанае, сказала маці. — Калі ўжо ісці, то толькі мне!

На ўсякі выпадак маці загарнула ў хустачку кавалак сала, адабрала большых яек, адрэзала добрую скібу хлеба і ўсё папала ў кошык. На досвітку адправілася ў дарогу. Праз якія чатыры гады была ўжо ля Маластоўкі. Яе ніхто не спыніў. Вуліцы былі пустэльнымі. Рэдка дзе корпалася ў гарадзе кабета, ці прасунецца паўз хаты да студні адзінока чалавек. Вонны ў многіх дамах зачынены на стаўні, сям-там з'яўлялі павыбіваныя шыбы...

Вось і знаёмая драўляная будыніна — местачковая староўка. На двары штабелямі ляжаць дровы, сіратліва стаіць бочка-вадавозка на двух колах, на доле нацярушана пілавіння...

Праз некаторы час маці ўбачыла, як сюды прайшлі двое — згорблены стары каваль у сваёй панашанай і ўжо залапенай бравэрцы і другі, незнаёмы ёй, зарослы чорнай шчэцію мужчына сярэдніх гадоў. З ім кліпаў даўгавы Мікіта Канавал, колішні сусед, калі маці яшчэ дзеўкавала ў Перасадах.

Яна асцярожна аклікнула старога. Той азірнуўся, прывітаўся вачамі і паказаў на паліцэйскага маўляў, у яго трэба спытаць дазволу на тое, каб пагаварыць. Нічога не заставалася, як прасіць гэтага боўдзіу.

— Дык ты ўжо, Мікіта, загаварыўся, атрымаўшы такую высокую пасаду, — не без іроніі пачала маці. — Можна, здароў ці што?

— А як бы там думала? — у сваю чаргу зафанатэрыўся Мікіта. — Мінулалася ваша ўласць — боханы белага хлеба з крамы насіць. Жылі, як на вялікіх, а цяпер, ваша дышла, пажывем, пакаштуем белага хлеба і мы, — і адварнуўся, падцягваючы велікаватую галіфэ.

— Ты ўжо, Мікіта Восіпавіч, як колішні сусед, не крыўдуй, — падлаждывалася на вясёлым тон маці і паказала на кошык: — Тутака во гэцінец, я, разумееш, па-зямляцку... А мне адпусці на хвілінку естага во старога, у яго, кажуць, ёсць чыгункі, трэба згаварыцца, бо няма ў чым бульбы звярць...

Мікіта пакасаўся на кошык, азірнуўся вакол, пагунаў на месцы, відаць, разважаючы,

— Лёва! дзіцятка маё, ідзі, не бойся!

Лёвачка, як бы прасветлены наскрозь радасцю, ірвануўся да яе, зашчабтаў весела:

— Цётка, а мне дзядуля сказаў, што я з вамі пайду. Цяпер я з вашым Шурам буду гуляць.

Добра, цётка Уліта?

— Добра, мой хлопчык. Пойдзем сыноч.

Азіраючыся раз-пораз на зялёнае, запененае нізкімі хмарамі мястэчка, маці барзджэй накроць на ўсход, трымаючы за руку хлопчыка, які ледзь паспяваў за ёй і ўсё гаварыў і гаварыў, бы ішчабату яе:

— Цётка Уліта, чаму гэты вы ўсё азіраецеся? Дзядуля сказаў, што прыйдзе да мяне, як перастане навалыцца, як вернецца з Гомеля мая мама...

Пад вечар яны ўдала дабраліся да Вацькавіч, і Лёвачка застаўся ў нас. Праўда, мы яго стараліся не пускаць далёка ад дому, ды ён і сам не надта кідаўся туды, бо быў кемлівы хлопчык. Мы з ім блізка пасябралі і ўвесь час праводзілі то ў лесе, які быў недалёка, то ў садку, забаўляліся пад паветкай, дзе была бацькава стальмашына.

Маці вельмі чуіна прыслухоўвалася да ўсяго, бо ўжо ў вёсцы пачалі ўводзіць «новы парадак». У Ігльцы стала воласць і новае начальства — стараста, пісар і паліцэйскія. У Вацькавічы ўжо часта наезджаў Бугай — валасны бургомістр, як ён сябе называў. І агітаваў некаторых, каб пісаліся ў паліцэю — бараніць будучыя свае надзелы ад большавікоў. З яго ўсё ў думках пасмейваліся, а на яго запрашэнні аднекаліся: «Пан бургомістр, якія з нас паліцаі, глядзіце: адзін без нагі, другі без вока, а трэці глухі, як цецярук...» Бугай рагатаў і спяшаўся на хутар, да Варывона Крука, якога прызначыў за старасту.

Некалькі калодзежа маці набрала ваду, і Бугай спыніўся, пахвалючыся сваім рыжым жабраком, што гарцаваў пад ім. Угледзеўшы яе, ён з'едліва прамовіў:

— Навоіха, кажуць, у цябе жыве нейкае хлапанё. Не яўрэйскае ета? Глядзі, бо за ета ведаеш — веналка!

— Што ты, пан бургомістр, гэты ж хлопчык маёй сястры з Пакроўкі, — зусім свалоўна ска-

Гэтая даўняя гісторыя ўжо, мабыць, забылася ў Вацькавічах, бо за час акупацыі было шмат усялякіх незвычайных здарэнняў. Людзям давялося перажыць шмат гора і пакут, і гэты эпізод у жыцці Уліты Навоіхі быў звычайным, і яна сама пра яго не спамінае.

Ды аднойчы, праз многа гадоў, зноў жа апоўдні, у гарачы жывёнскі дзень, ля замшэлай Уліцінай хаты спынілася заліпаная гразею «Волга» — надоечы джагаў навалышчыны, сляпы дождж. З машыны выйшаў высокі, стройны ў залацістай шапцы валасоў хлапчына, запытаў у басаногіх хлапчукоў, якія ўжо, нібы авадні, абляпілі машыну:

— Не ведаеце, дзе жыве цётка Уліта?

— А во, хата пад дракноў, — паказаў адзін з басаногіх каманды. — Толькі тут жыве не цётка, а бабуля Уліта.

— Ну, бабуля дык бабуля, — збытэжыўся хлапчына і насцеж расчыніў дзверцы машыны:

— Мама, Бася, выходзьце, тут.

Старал, убачыўшы, што ля хаты спынілася машына, заспяшалася насустрач і ўсё ўзірлася сваім блізарукім вачамі, ніяк не могучы ўцяць, хто б гэты мог быць: каб госці — сын яе, дык ён старэйшы куды: унукі, дык яны меншыя і нявестка яе не таяла поўна... А рыжачубы ўсміхаўся ёй і ўжо раскідаў рукі для абдымкаў:

— Добры дзень, цётка Уліта! Добры дзень, маці!

— Здрастуй, здрастуй, сыноч, — прамовіла бабуля. — Хто ж ты такі, я нешта не пазнаю?

Яна разгублена глядзела то на хлапца, то на жанчыну — маладую і пахлытую, што ціха і цёпла ўсміхаліся ёй.

— Чакайце, — прасвятлела і як бы нешта прыгадала старая: — Ці не Лёва ета?

— Ён самы, маці.

— То ж бо я гляджу, — замітусілася старая. — На дзед падобны трохі, на старога Мордуку, — і ўздыхнула, а тады барзджэй загаманіла: — Дык што ж мы стаім? Заходзьце ў хату. Заходзьце, госцейні...

...На захадзе, там, дзе ў мроіве клубліся і гоідаліся, бы нейкія прывіды, гурбы хмар, чулася далёкая навалышча. Сюды даносілася голыя яе буркатлівае, прыглушанае далеччу, рэха.

Бралася на прыпар. Выспявала жывёнская сцяка.

«СМАЧНАЕ», водарнае слова «жывіца» у апошнія гады выя- зіла раптам сваю незвычайную актыўнасць, асабліва ў паэзіі. Дзь- бог, можна ісці ў заклад, што ва ўсіх зборніках вершаў нашай серыі «Першая кніга паэта» знойдзец паэ- тычны вобраз, а, дакладней, паэ- тычны штамп (штамп ён стаў ад ча- стага ўжытку), звязаны з гэтым сло- вам. Ах, жывіца, жывіца! Дарэчы ці недарэчы, вандруе яна з верша ў верш, у якіх апяваецца... прыга- жошчы, чысціня і сіла нашых лясоў. Ах, жывіца, жывіца, гаючы лясны бальзам!

І раптам чытаем:

Падсечаны лес.
Як падсечаны лес,
Модзіць ратунку
У зямлі і ў нябес...

Мечаны доўгім
Шрамамі лес
Сцішыўся, сокне,
А кожны парэз,
Быццам крывёй,
Запдывае жывіцай,
Голыя раўны,
Каб зноў ажывіцца,
Але падпісан
Сміротны прысуд...

Вось вам і лясны бальзам! Аказ- ваецца, там, дзе церпка, водарна- п'янка пахне жывіцай, «хутка свіс- таць... сякерам і пілам, хутка лаўжы затрашчаць на агні, стануць як пом- нікі, белыя пні».

Калісці, у адным з выпускаў «Дня паэзіі», А. Вярцінскі змясціў арыгі- нальны артыкул — пра тое, як на- шы паэты пішуць пра лес, як яны ствараюць паэму беларускага лесу. Думаецца, што чытаваны намі верш С. Грахоўскага «Лясы, лясы...» (з нізкай вершаў паэта, якой адкры- ваецца кастрычніцкі нумар «Полы- мя») зойме ў такой «лясной» паэме сваё месца.

Кожны нумар часопіса «Полымя» прыносіць чытачам (мы ўжо пры- звачыліся да гэтага) цікавыя сустрэ- чы — ці то ў паэзіі, ці то ў прозе, ці то ў публіцыстыцы і крытыцы. Часам такіх сустрэч бывае менш, часам — больш. Дзесятую кніжку «Полымя» ў гэтым сэнсе трэба лі-чыць надзвычай багатай: ад раздзела да раздзела яна чытаецца з не- аслабнай увагай. Давайце пагартаем яе.

За паэтычнай нізкай С. Грахоў- скага ідзе апавесць В. Карамазавы «Пагонік» — твор аб любові да роднай зямлі, аб вернасці, сіле і годнасці чалавечай.

Першыя, адразу пасля прачытан- ня, уражанні могуць быць, вядома,

памылковыя, аднак скажам усё ж, што твор гэты цікавы, значны, ён кранае праўдзівасцю і шчырасцю апавядання. Аўтар ведае тое, пра што піша, умее быць назіральным і дакладным у слове. На невялікай плошчы пісьменнік стварыў даволі пераканаўчую, яркую і маляўнічую карціну з жыцця нашых сучаснікаў — простых працаўнікоў. Удача пра- заіка — вобразы Ягора Кавалька і Юлькі: іх паводзінам і пачуццям верыш, за іх лёс, іх каханне (яно аказалася трагічным) трывожышся, як за лёс зусім рэальных людзей.

Менш удаўся В. Карамазаву воб- раз Паўлюка Анкуды, беглага мужы- ка Юлькі: больш у ім, здаецца, ад літаратуры, чым ад жыцця. Такое ж літаратурнае паходжанне мае, ду-

«П О Л Ы М Я»

А Д Р А З Д З Е Л А Д А Р А З Д З Е Л А

маецца, і вобраз дзеда Малаха, які пасля доўгага бадзяння па свеце япаміраец прыехаў у родную вёс- ку».

Прозу змяняюць трывожлівыя, зва- рушлівыя ад пакутлівага біцця дум- кі вершы А. Пысіна. У іх — неспі- ханы водгалас гримотаў апошняй вайны («Затоеным болам трывожыць асколкі і шрамы ваеннай пары») і светлая мудрасць сталасці («З на- дзеяй маёй і лясной гляджу на зям- лю дарагую. Па чымсьці кукую, ку- кую высокай сваёй сівізнай»).

А. Пысін не мае патрэбы ў атэ- стациях і рэкамендацыях, але ўсё ж не можам не адаслаць чытача яшчэ раз да яго вершаў ягонымі ж рад- камі:

На траве і на лістах апалях,
На бетоннай выбітай пліце,
Выццам на прутых наўмысленых шпалах,
Чалавек, кульгаючы, ідзе.

цельней адносіўся да яе, мудрай і высакароднай.

А маці поруч, Гэтак добра сыну
Пасля бласкочных год разлукі чуць
Сваё імя, назвіне, з родных вуснаў.

Яны праў усё — усё жыццё
Няшчырага не вымавілі слова.

За кожным радком гэтага твора праступае цэлая гама пачуццяў — такіх зразумелых і простых, такіх шчырых і святых для кожнага з нас.

Шчырасцю, глыбінёй паэтычнай думкі вызначаецца і верш Сцяпана

Вез агледзі дзеці абганяюць —
Да Маішэвавай дзіцяц гора.
Дзецім і не вядзіць, што кульгаюць

Аднагодкі пацы і слэры,
Мерай зной пакуты крокі ўбіты
На дарозе ўсёй у дол язіны,
Неапапаліваць шваліды
Ад ваіны кульгаюць

На траве і на лістах апалях,
На бетоннай выбітай пліце,
Выццам на прутых наўмысленых шпалах,
Мой спякой няўстойліва ідзе.

Водгаласам вайны народжаны і апавяданні «З новай кнігі» Б. Са- чанкі — «Паэзія і проза» і «Па- мяць». Апавяданні гэтыя — згадкі хлапчука аб тым жахлівым ча- се, калі ён разам з маткай, бацькам і братамі быў вывезены на катаргу ў Нямеччыну Яны падкупляюць пра- статой, натуральнасцю інтанацыі і «дакументальнасцю». Зрэшты, апош- няе слова можна, бадай, і не браць у думку: з кнігі «Зямля маіх продкаў» і з аўтабіяграфіі пісьменніка вядома, што ў маленстве ён зведаў тое ж самае. Таму, трэба думаць, у названых апавяданнях вялікая доля асабістага, дакументальнага, узята- га з уласных успамінаў.

Іншага плану апавяданні «Мара» і «Ліст да меці» напісаны, калі мож- на так сказаць, на матэрыяле су- часнасці. Творы гэтыя — значныя па думцы, кампактныя, дынамічныя, псіхалагічна-напружаныя.

А вось змяшчаць апавяданні (хут- чэй—абразок, замалеўку) «Курыны лапка» было, бадай, неабавязкова: яно вянчае нізку не лепшым чынам.

У невялікай прадмоўцы да «Дня паэ- зыі з унучкамі» майстар нашай паэзіі для дзяцей, выдатны знаўца дзіцячай душы В. Вітка піша: «Адкрыты Кар- неем Іванавічам Чукоўскім і ўзакон- нены ім у літаратуры жанр дзіцячай творчасці так палюбіўся людзям, не- абавязковым да паэзіі маленства, што цяпер ужо не адны пісьменнікі, а і самі бацькі, дзяды, настаўнікі і вы- хаваўцы пачалі клапаціцца збіраць той каштоўны матэрыял, без асэнса- вання якога не можа быць навука аб выхаванні. Кожнае дзіця—цудоўная, захапляючая кніга. Спазнаючы дзя- цей, мы спазнаём саміх сябе. Вучачы дзяцей, вучымся самі».

А далей — самі дзіялогі: краналь- ныя па сваёй наўнасці, дзівосна тон- кія і трапныя па назіральнасці, неча- кана праніклівыя па здагадлівасці, зайдросна шчодрыя на справядлі- васць і сумленнасць. Прыводзіць не- каторыя з віткаўскіх запісаў дзіцячай

гаворкі, бадай, няварта — іх трэба прачытаць. Яны нямала скажуць не толькі бацькам і выхаваўцам, але і настаўнікам, літаратарам (не толькі дзіцячым!), усім тым, хто мае дачы- ненне да справы выхавання падраста- ючага пакалення.

Разнастайны ў нумары раздзел пуб- ліцыстыкі. З увагай чытаецца нарыс Н. Цыпіса «Дырэктар» — пра дырэкта- ра зверсаўгаса «Беларускі» Г. Чарта- рыйскага, Генадзь Фёдаравіч Чарта- рыскі — чалавек сапраўды цікавы, і расказ пра яго мог бы быць больш змяцянальным, больш сацыяльна і псіхалагічна напоўненым: літаратурна- мастацкія вартасці нарыса, на жаль, невысокія. Сухаватыя, занадта газет- ныя (у горшым сэнсе гэтага слова) і артыкулы «Маладосць рэспублікі» (з паездкі ў ГДР) М. Сушы і «Пяцьдзесят слаўных год» І. Лушчыцкага і М. Іосі- кі (да ўгодкаў БДУ). Праўда, гэты іх недахоп кампенсуецца ў нейкай ступ- нені фактычнай насычанасцю арты- кулаў.

У раздзеле «Крытыка і літарату- разнаўства» нам бы хацелася адна- чыць артыкул заўчасна загінуўшага маладога крытыка Міколы Дзяшкві- ча «Ад вытокаў радаводных...» — аб продках народнага песняра Янкі Ку- палы, пра самыя раннія гады яго ма- ленства.

І, канечне ж, надае вагі і цікавасці кастрычніцкаму нумару «Полымя» раздзел «Успаміны, дзённікі, даку- менты», а менавіта — «Сямейнае па- данне» П. Шаўцова адносна аўтарства вядомых беларускіх паэм «Энеіда на- выварат» і «Тарас на Парнасе» (П. Шаўцоў сцвярджае, што аўтар па- эм — яго прадзед Аўхім Крупенька, дзекабрыст, гняны царскімі ўладамі) і публікацыя новага невядомага да гэ- тага часу спісу «Тараса». У прадмоўе да публікацыі, якую напісаў народны паэт рэспублікі Аркадзь Куляшоў, гаворыцца, у прыватнасці: «Варта па- чаць сур'ёзнае вывучэнне фактаў, па- дадзеных у «Сямейным паданні». Лягчай за ўсё адмахнуцца ад такой задачы, бо яна пагражае адкінуць і забыць усё ранейшыя здагадкі, звязаныя з аўтарствам «Энеіды на вы- варат» і «Тараса на Парнасе». Ну і што ж, тым лепш. Значэнне мае іс- ціна, а весткі, якія дайшлі да нас шляхам «Сямейнага падання», даюць падставы думаць, што пошукі трэба весці і ў кірунку высвятлення асобы Аўхіма Крупенькі».

Да гэтага пытання, трэба думаць, звернуцца нашы гісторыкі і даслед- чыкі літаратуры.

К. РАГОВІЧ.

ЧАРГОВЫ нумар часопіса «Беларусь» вызначаецца нейкай восенняскай свя- точнасцю... Надаюць яму яе, вядо- ма, не толькі добрае мастацкае афармленне, а, у першую чаргу, тая матэрыялы, якія змяшчаны ў часопісе.

У параўнанні з іншымі нумара- мі часопіса кастрычніцкі нумар вы- глядзіць вылучаецца і паэзіяй, і про- зай, і публіцыстыкай. Не будзем сцвярджаць, што ўсе матэрыялы чытаюцца «з неаслабнай увагай».

«Б Е Л А Р У С Ь»

П Р Й Е М Н А Я Р А З Н А С Т А Й Н А С Ц Ь

але ж ёсць і вартыя ўвагі чытача.

У свой час А. В. Луначарскі слухна падкрэсліваў, што побач з гістарычнай ацэнкай правадыра пралетарскай рэвалюцыі «вельмі важна ацэнка вялікай фігуры Ле- ніна і як носьбіта маральных нормаў». Думаецца, што паэту Аляк- сею Зарыцкаму ў многім удалося ў вершы «Першыя кветкі» паказаць у вобразе правадыра непарушнасць вялікага гістарычнага дзеяча і са- мага чалавечнага чалавека. Мы добра ведаем з біяграфіі У. І. Ле- ніна аб яго вымушанай эміграцыі за мяжу, ведаем аб той чуллывай, апошняй сустрэчы Уладзіміра Ільі- ча з маці ў Стакгольме... Але ж чытаеш гэтую маленькую лірыч- ную паэму Аляксея Зарыцкага і знаходзіш для сябе нешта новае, да слёз хваляючае. Па-сапраўднаму адчуваеш, як гарача любіў Уладзі- мір Ільіч маці, з якой сыноўнай

Гаўрусёва «Сын».

Ёсць што пачытаць сярод праза- ічных твораў. У прыватнасці, у ча- сопісе надрукаваны апавяданні Мі- хася Вышынскага «Па дарозе», Міколы Лобана «Фіскал», камедыя Аляся Пальчэўскага «Свацця», перакладное апавяданне ірландска- га пісьменніка Шона О'Фааліна «Анцэлы і святлыя дзіцё»...

Асабліва прыемнае ўражанне пакідае апавяданне «Фіскал» Мі- колы Лобана, якое часопіс дэпла- вішуць у шасцідзесяцігоддзем. Ус- хвалівана, з вялікай любоўю, да жыцця напісана яно. Вельмі про- сты сюжэт: пра сабаку, які згубіў гаспадара, пра яго нешчаслівыя блуканні. «Фіскал» — так звалі рос- лага, рыжлага, з церабітай прэзіды- натай, з доўгім, на ўсё сцягну пра- мам, з абдэртымі і заўсёды абры- вуяльнымі вусамі сабаку. Нехта гарадскі даў яму такую абразліваю мінутку, і яна прыстала да яго на- вечна».

Гэта — пачатак апавядання... Потым у Фіскала было яшчэ ня- мала цяжкіх хвілін — яго і білі, і выганялі з двара, і так, дзеся жар-

ту, надпальвалі на ім спон сало- мы... Міжволі думаеш аб тым, на- колькі мы яшчэ часам бываем чэр- ствымі, несправядлівымі да жывёл, да гэтых верных сяброў чалавека — істот, якіх мы заклікаем ўсяляк аберагаць. Не хочацца звяртацца да агульнавядомай аналогіі ў лі- таратуры, але нецкі сам прыгадва- ецца верш Сяргея Ясеніна пра са- баку — у якога адабралі і кінулі ў раку сем'ярых шчанокоў...

Суспрэчлівае ўражанне, на пані- боньлад, застаецца ад камедыі Але-

ся Пальчэўскага «Свацця». Вабціць у ёй сакавітая мова, прыцягваюць увагу дзіялогі, цікава пабудаваны сюжэт, нарэшце, сама тэма: вы- крыццё п'янства... Думаецца, што і чытацца твор будзе з цікавасцю. Іншы чытач задаволена скажа: правільна, так здарэцца ў жыцці, што гаспадар злоўжывае гарэлкай, пралівае зарплату, б'е жонку. Што з таго, што жонка, не вытрымаўшы такога брыдкага жыцця, пакідае мужа, хату? Гэта — жыццёва. Жыццёва і тое, скажа чытач, што жонка зноў вяртаецца да мужа і нават даруе яму — усё-такі ён яе муж, усё-такі ў іх дзеці. Усе гэтыя разважаны падводзіцца пад руб- рычку: «Так у жыцці бывае». Але ж ці толькі ў адным гэтым прызна- чэнне мастацкага твора? Думаецца, што на адной, нават вельмі ўдала пабудаванай «смешнай гісторыі», твор не дасягне эфекту, пэўнага маральнага ўрока, калі яна ўну- трапага, псіхалагічнага абгрунта- вання паводзін герояў.

Што яшчэ варта адзначыць у кастрычніцкім нумары часопіса? Цікава, публіцыстычна востра па-

нісаны памфлет Уладзіміра Бегу- на «Непадуладныя дарадчыкі». Аў- тар засяроджвае ўвагу на вельмі надзённым і важным пытанні вы- крыцця сіянізму. Трапіна выкары- стана ў творы гістарычная анало- гія з авантурыстам Грышкам Рас- пуціным, які ў царскім двары быў «марыянеткай у свайго сакратара Арона Сімановіча». А Сімановіч, у сваю чаргу, дзейнічаў па прагра- ме, распрацаванай «цэлай хэўрай сіяністаў». І цяпер, у наш час, як падкрэслівае аўтар, ужываецца ад- на і тая ж сіянісцкая тактыка: уздзейнічаць на дзяржаўную ўладу з дапамогай прыдворнай агентуры. Прыклад гэтаму — дзейнасць у Белым доме саветніка пры прэзі- дэнце ЗША Генры Альфрэда Кі- сінджэра і іншых санавітых асоб.

Цікава заканчваецца памфлет: «Грышка Распуцін, як вядома, у царскім пакоях бываў не часта, бо многа часу праводзіў у папой- ках, у спальнях прыдворных дам і нават у лазні — любіў напарыцца. Складаныя дзяржаўныя праб- лемы за яго вырашаў Арон Сімановіч. Генры Кісінджэру цяжкай. Спраў многа: тут табе і Ізраіль, і Меір Кахане, і праграма в'етнамі- зацыі, і кантакты з Мао... Хоць разарвіся. Таму з 16 студзеня гэ- тага года ён адмовіўся ад пасады прафесара Гарвардскага ўніверсі- тэта. Цяпер уся яго ўвага — Бела- му дому. І ўсё яму таму, што робіцца пад сцягам з шасціканцовай зоркай Дэвіда».

Нельга абмінуць у кастрычніц- кім нумары і падборку кароткіх рэ- цэнзій на зборнікі вершаў Анатоля Грачанікава «Круглая плочка», апавяданні Міхася Даніленкі «Наш дом» і апавесць Міколы Ва- даносава «Пад чужым паролем».

Мы акцэнтавалі ўвагу толькі на асобных мастацкіх творах, змешча- ных у часопісе «Беларусь». Але ў нумары нямала цікавых матэрыя- лаў разнастайнай тэматыкі — пра дасягненні нашай рэспублікі ў га- лінках эканомікі, культуры, і гэта таксама добра.

Я. КАРШУКОУ.

«ВОПРОСЫ ЛИТЕРАТУРЫ»

ШЛЯХ ДА ЧЫТАЧА

На мою думку, проза Кузьмы Чорнага даўно чакала такой рэкамендацыі, якую ёй дае ў артыкуле, надрукаваным ва ўсесаюзным часопісе «Вопросы литературы» (№ 10), Аляксей Адамовіч. Чаму? Мабыць, наш павяга да тых перакладчыкаў, якія перакладлі на рускую мову гэтую прозу, не зменшыцца, калі мы на ўвесь голас скажам, што і дагэтуль няма конгеніяльнага рускага тэксту К. Чорнага. Задача цяжкая, складаная — перадаць характава і глыбіню яго прозы. Яна — наперадзе. Але і грунтоўнай даследчай работы, якая б даказала і пераканаўча раскрывала арыгінальнасць і духоўную моц Чорнага-мастака, таксама не было. Тыя артыкулы, дзе штосьці аглядалі і апісалі, прымала выгляд даследавання, зробленага па загадзе захопленнага прозаі сэрца (пра вершы, бывае, і дэкальскіх сказаў па такім загадзе), мелі больш дэкларацыйны характар, характар панегірыкаў, якім хочацца верыць і не вельмі ж верыцца.

А. Адамовічу ў гэтым артыкуле верыш. Пастаўлены ў рэчышча станаўлення беларускай літаратуры, К. Чорны тут натуральна і справядліва ўзнікаеца як адна з самых велічых вяршынь. Даследчык паказвае чытачу, што мастацтва сапраўднага мастака-аналітыка нічога не траціць у сваёй «жываліснасці». Мы разам з крытыкам пільна ўчытваемся ў твор, фактычна незавершаны, адкрываем нанова раман «Млечны шлях», пра які раней даследчыкі гаварылі мімаходзь. Між тым, тут — вось што азначае талент: яго пазнаеш нават па незавершанай задуме! — перакрываюцца многія тэмы, якія хвалювалі К. Чорнага раней і прабіраліся ў яго спасе, нібы выбухі вулкана. Так званы просты чалавек, «чалавек з натоўпу», аказваецца, ніколі не бывае простым: раманіст дае нам выслухаць споведзь такіх фігур, і ў кожнай споведзі жыве дапытлівая думка па-грамадзянска неабіякавай натуре, духоўная праца адбываецца ў яго сэрцы, ён таксама, як і вялікія мысліцелі, пакутуе над адвечнымі праблемамі добра і зла.

Гартаючы тамы чорнаўскай прозы з пункту гледжання гэтай даследчай думкі, А. Адамовіч смела набліжае Чорнага, знаёўца духоўных тэмаў, да Дастаўеўскага і пераканаўча паказвае, дзе беларускі асілак «падзяляў» светлагляд рускага генія і дзе горача (мовай мастацкіх вобразаў, лёсам герояў) спрачаўся з ім. Скажушы пра чыста літаратурна-навуковую паралель, мушу адрозніваць «правярае» тэму свайго даследавання не кнігай, а жыццём. Ён дарэчы і сцрымана, але нагадвае нам пра лёс мільёнаў людзей «у краі, дзе кожны чацвёрты загінуў у партызанскай атацы або ў поўным соценні Хатынню». І гэты подых рэальнасці вельмі падмацоўвае яго тэарэтычныя разважанні, пазбаўляючы таго прыкрага адцення панегірыка, пра які я пісаў на пачатку сваіх нататак.

Адна з зайздросных рысаў крытычнай пільнасці — умненне трапіна цытаваць літаратурны тэкст. І тут А. Адамовіч дэманструе, па-першае, выдатнае веданне рамана «Млечны шлях» — па сказах, па абзацах (а некаторыя абзацы ў рамана больш за старонку), а па-другое, густ ў выкарыстанні для доказаў голасу Чорнага, голасу яго герояў. Не ведаю, ці гартаў А. Адамовіч якое-небудзь рускае выданне, ці сам перакладаў патрэбныя яму мясціны. Хутчэй за ўсё — сам! І паказаў, што яму, відаць, лепш за многіх іншых удалося б не «пераказаць» рускімі словамі беларускі арыгінал, а даць на самой справе мастацкі эквівалент яго.

Зразумела, нават самы грунтоўны артыкул пра раман — гэта толькі адна сямая частка самога айсберга. Да поспеху разважанняў А. Адамовіча, яго цытацы і раскрываць псіхалагічных глыбінняў у вобразах рамана я адношу і тое, што рускага чытача павінен зацікавіць «Млечны шлях». Даследчык не адштурхоўвае нас ад кнігі, а, наадварот, узмцавае жаданне асабіста паглыбіцца ў прозу Чорнага. Ён сваім аналізам падказвае, што кніга абяцае нам і эстэтычнае задавальненне, і пашырэнне нашых чытацкіх даяглядаў. Мабыць, не адзін з нас, прачытаўшы напісанае А. Адамовічам, дастане з паліцы і разгарне старонкі «Млечнага шляху».

Дадайце да ўсяго гэтага той факт, што такі ўплыў крытыкі робіць на рускага і ўсесаюзнага чытача, і вам будзе зразумелы мой захоплены пафас, які я кірую аўтару змястоўнага і патрэбнага слова — слова пра подзвіг і веліч Кузьмы Чорнага.

Барыс БУРЯН.

ШМАТ гадоў вядзе рэжысёр Леў Голуб нялёгкую гутарку аб дзеях мовай кіно. «Дзеці партызана» (1954), «Міколка-паравоз» (1957), «Дзяўчынка шукае бацьку» (1959), «Вуліца малодшага сына» (1962), «Пушчык едзе ў Прагу» (1966), «Аноціна дарога» (1968), «Паланез Агінскага» (1971) — спіс, які, трэба спадзявацца, будзе прадоўжаны мастаком.

Адказная і складаная справа — расказаць аб дзеях і для дзяцей. Адказная таму, што патрабуе ад мастака асабліва дакладнага ўсведамлення задач (ідэйных, педагагічных, эстэтычных), складаная — бо вымагае асаблівай выразнасці і даходлівасці кінамовы. Выхаванне савецкага патрыятызму, цікаўнасці, смеласці і адвагі — так можна вызначыць праблематыку выбранага кінарэжысёрам кірунку творчасці.

Героі карцін Льва Голуба наступна набіралі сілу. У фільмах «Міколка-паравоз» і «Дзяўчынка шукае бацьку» выкрышталізаваліся адметныя рысы творчага пошукі рэжысёра: умненне свалучаць займальнасць сюжэта з жыццёвай праўдзівасцю, шчырасцю і рамантычнай узнёсласцю вобразаў юных герояў. Рэжысёр паказаў, што ён умее размаўляць з моладдзю сур'ёзна і разам з тым на зразумелай для яе мове. Гутарка вялася на такім узроўні, што зацікавіла не толькі дзяцей, але і дарослых. І яшчэ адну якасць прадеманстраваў Л. Голуб як рэжысёр у гэтых фільмах — умненне трапіна выбіраць юных акцёраў, працаваць з імі, дамагаючыся выразнасці вобразаў. Вова Гуськоў і Аня Камянкава былі сапраўднымі рэжысёрскім адкрыццём, без якога не атрымаўся б і агульны плённы вынік.

Некаторыя расчараванне прынёс фільм «Вуліца малодшага сына». Прыгоднікі калізіі залішне захавалі рэжысёрскі ў стужцы «Пушчык едзе ў Прагу». А ў «Аноцінай дароге» ён зноў выйшаў на свой магістральны шлях і змог праз лёс маленькай дзяўчыны паказаць складаныя абставіны, у якіх ішла барацьба за новае жыццё. Маленькая Света Карасцеліна зноў была дзіўнай рэжысёрскай знаходкай. Яна трапіна перадала разнастайныя псіхалагічныя адценні стаяў сваёй гераіні і выклікала шчырае спачуванне і захапленне перапоўненых кіназалаў. Крытыкі спраўдліва папракалі аўтара сцэнарыя К. Губаравіча і рэжысёра Л. Голуба за перанасычанасць фільма «Аноціна дарога» неабавязковымі, а часам і знаёмымі на іншых кінатворках надрабязнасцямі эпохі грамадзянскай вайны. Але ніхто не адмаўляў агульнай значнасці кінатворы. І лаўрэатамі прэм'іі Ленін-

скага камсамола Беларусі аўтары сталі на правае.

І вось новы фільм драматурга К. Губаравіча і рэжысёра Л. Голуба «Паланез Агінскага». Цікава, да яго асабліва, бо ён адзначаны такой пачэснай узнагародай, як «Чырвоны гваздзік», і дыпломам Міністэрства асветы СССР. Першае, што хочацца адзначыць, прагледзеўшы фільм «Паланез Агінскага», — рэжысёр застаўся верным свайму кірунку творчасці, свайму гледзчу. У інтэрв'ю з карэспандэнтам пастаноўшчык сказаў, што яго новы фільм, як і ранейшыя, — «кінатвор аднаго акцёра». Сапраўды, кіраваўца на аднаго, галоўнага героя вызначыла і

Кадр з фільма «Паланез Агінскага».

ВЕРНАСЦЬ

змест фільма. У цэнтры падзей — беларускі хлопчык Васілёк, якога жорсткія падзеі вайны прымусілі вандраваць па вёсках і шукаць прытулку. Фільм пачынаецца з эпизода, рэзка кантрастнага таму, пра што потым пойдзе гаворка ў фільме. Мы бачым героя на канцэрце ў Палацы піліфераў, дзе ён выступае з аркестрам. Васілёк — здольны музыкант, яго мара — усаляцца жыццём. Разная змена надраў — і сцяжка хлопчыка ператвараецца ў баявую зброю: іграючы савецкія песні, ён заклікае людзей на барацьбу з ворагам, дамагае ім у гэтай барацьбе.

Роль Васілька рэжысёр даручыў вучню адной з ленинградскіх музычных школ Ілюшу Цукеру. Выбар трапіна хлопчык не толькі віртуозна валодае скрыпкай, ён вельмі эмацыянальна, чулы да псіхалагічнага стану свайго героя, шчыры ў перажываннях.

У першых эпизодах вайны няцяжка прыкмеціць недастатковую навізну мастацкіх раішэнняў — драматургічных і рэжысёрскіх, паўную ілюстрацыйнасць. І ўсё ж ад эпизода да эпизода фільм набірае тэмпу і пругкасць, расце эмацыянальнае напавядзенне. Гэта пачынаецца з моманту, калі Васілёк трапляе да партызан, а потым разам з Максімам (артыст Г. Юхцін) ідзе на заданне — узрываць мост. Па-сапраўднаму пачынаеш хвалявацца, калі сочыш, як Васілёк прабіраецца на станцыю і падкладае міну над цыстэрну з палівам. Вострая драматургічная сітуацыя дазваляе юнаму акцёру і рэжысёру паказаць напружанасць атмасферы. Уся ўвага, цяпер канцэнтравана на перажываннях Васілька. Тут І. Цукер зусім не іграе ў героя, а сапраўды робіцца

ім — на твары яго і страх, і рашучасць выканаць заданне. Ён увесь у тым дзівоным парыве, калі чалавек ведае, чаго ён хоча, калі канчатковы выбар ім зроблены.

Трывога за хлопчыка ўзрастае. Ён трапляе ў руіны вартавога, які вядзе яго да каменданта. А тут яшчэ вось-вось узарвецца састаў з палівам. Але тут аўтары фільма «ціснуць», як кажуць, на тармазы: выбух не закранае хлопчыка, ён уцякае ад вартавога і ратуецца ад імяццяў у касцёле, дзе сустракаецца з Франакам. Эпізоды з арганістам Франакам сюжэтна, можа, і не вельмі арыгінальна ўведзены ў фільм (адчуваецца «адкрытасць ходу»), але артыст П. Паўлюскі псіхалагічна апраўдае прапанаваны яму абставіны і «выратавае» эпизод. Ён паказаў артыстычнасць натуре свайго героя, які змагаўся за Васілька не толькі як за дзіця, але і як за талент. Сустрэліся два чалавекі, розныя па ўзросце, з розным жыццёвым вопытам, але зараз аб'яднаны адзіным пацуддём гарачай любові да Радзімы. Абодва — музыканты. І таму ў паланез Агінскага «Развітанне з Радзімай», які яны выконваюць разам, укладзена столькі болю і смутку, што адрозніваецца, чаму так названы фільм: У лініі Франак — Васілёк некалькі штучна гучыць фіналі: раптоўная сустрэча герояў пасля вайны ўспрымаецца як звычайная сюжэтна «кропка».

Калі ўспамінаеш фільм Голуба, міжволі думаеш, што ў іх звычайна некалькі аблегчана (калі не сказаць спрашчана) паказваюцца дарослыя, асабліва ворагі. Гэта ж заўвага датычыць і фільма «Паланез Агінскага». Таленавіты і вельмі праўдзівы артыст Г. Юхцін дае марчымасць

адчуць глыбінную сутнасць характава партызана Максіма. Менавіта артыст робіць героя не надуманым, а жывым. Артысты Г. Гарбун і П. Кармунін (камандзір партызанскага атрада і начальнік штаба) паводзяць сябе натуральна, спрабуюць стварыць паўнакроўныя вобразы, але ў тых некалькіх сценах, якія ім адведзены, зрабіць гэта немагчыма. Ну, а ворагі — яны ў фільме толькі носьбіты зададзеных функцый. У характава іх драматург і рэжысёр асабліва не паглыбляюцца. Эстонскі артыст А. Эсхала спрабаваў з розных бакоў падзеі да ролі каменданта Кунда — паказаць яго знешнюю лагоднасць і ўнутраную жорсткасць, але герой усё роўна застаецца схематычным.

Нельга не адзначыць яшчэ адну асаблівасць фільма — яго амаль дакументальную фактуру. І гэта невыпадкава. Здымаў яго аператар-дакументаліст Р. Масальскі. Шмат год ён працуе ў беларускім кіно, сотні сюжэтаў кінахронікі, дзесяцікі кінаархываў на яго творчым рахунку. Сярод іх і такія значныя, як «Арліная крыніца», «Шчырая размова». Як дакументаліст ён умее і перадаць сутнасць фактаў, і абагульніць іх. «Паланез Агінскага» — яго першая работа ў мастацкім кіно. У ёй многае з арсеналу ранейшых выжўленчых сродкаў аператара. Яго камера ніколі не была нейтральнай да таго, што яна здымала. І на гэты раз яна хвалюецца за лёс Васілька, Максіма, задумліва ў эпизодах партызанскага лагера, узбуджаная і ўстрывожаная тады, калі здымае партызанскія аперацыі і сцены расправы акупантаў над патрыётамі. Адным словам, Р. Масальскі актыўна садзейнічаў поспеху фільма і даказаў, што ён можа здымаць як дакументальны, так і ігравыя карціны.

У новым фільме асаблівае значэнне набывае музыка. Распрацоўка мелодый савецкіх песень, паланеза Агінскага кампазітар Г. Вагнер стварае той лейтматыў, які на працягу ўсёй карціны нясе тэму Радзімы. Музыка дапамагае больш выразна падкрэсліць ідэйны змест фільма. Яна не адарвана ад вобразнага ладу творы і таму дзейсная.

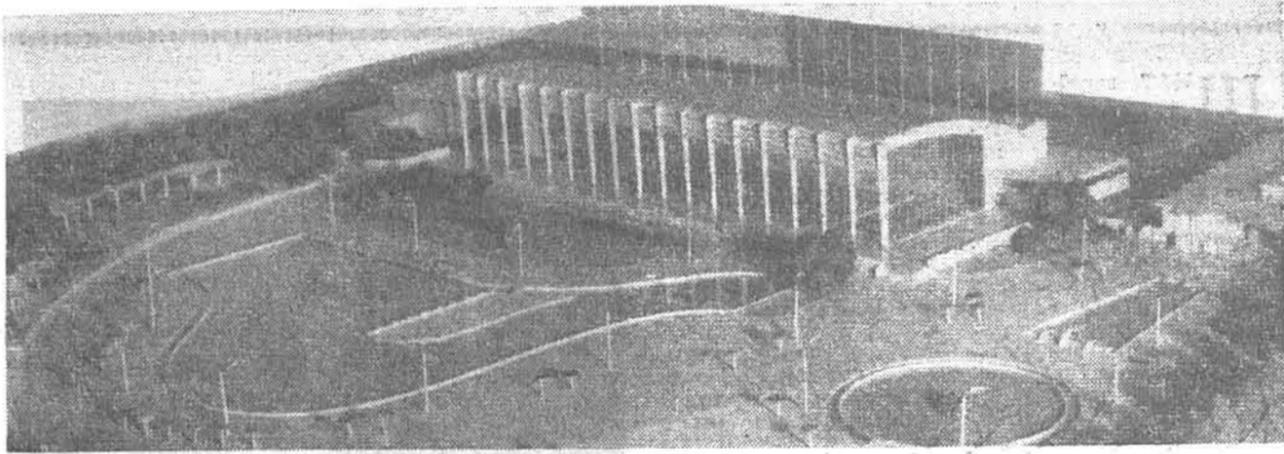
Яшчэ рана прадказваць лёс новага фільма на экране — ён толькі выйшаў на шырокую аўдыторыю. Адно ясна, што аўтары яго засталіся верныя сваім творчым прынцыпам, сваім гледзчам.

Е. БОНДАРАВА.

Гэты здымак зроблены ў Палацы культуры Магілёўскага завода штучнага валанна імя В. В. Куйбышава ў час сустрэчы народнага артыста СССР кінаакцёра Міналая Кручкова з артыстамі народнага агітэатра «Усмешка».

Фота А. Гольша.

Тут ля водна-спартыўнага комплексу, узнімецца 18-павярховы гмах гасцініцы.

5. АРХІТЭКТУРНАЯ ЭСТЭТЫКА. УЧОРА, СЁННЯ, ЗАЎТРА

Фарміруючы жыццёвую прастору, архітэктурна і горадабудаўніцтва эстэтычна ўздзейнічаюць на чалавека — на яго псіхалогію, ідэалогію. Архітэктурна — самае старажытнае мастацтва — магутны сродак сцвярдзэння ідэалогіі пануючых класаў. Невыпадкова ў капіталістычных краінах класавая сутнасць архітэктурны ўсяляк зацэлюваецца.

Толькі пры сацыялізме архітэктурна і горадабудаўніцтва ўпершыню ў гісторыі пастаўлены на службу ўсяму народу. Наш сацыяльны лад дае небывалы магчымасці развіцця эстэтычнага ўзроўню дойлідства. У гэтых умовах першараднае значэнне набыла прафесійнае майстэрства архітэктара, усведамлена ім свайго грамадзянскага абавязку і адказнасці перад грамадствам.

Ні ў адным з мастацтваў нізка якасць выканання не наносіць такой шкоды, як у архітэктурнай. У літаратуры, у жывапісе, музыцы дрэнныя творы проста забываюцца. А ў дойлідстве бяздарны твор з каменя і бетону прастойвае стагоддзі — як «бесмяротны» дакор вўтару. У гэтым, калі хочаце, драматызм архітэктурнай творчасці.

Для сённяшняй савецкай архітэктурнай, у тым ліку і архітэктурнай Беларусі, характэрнейшая рыса — горадабудаўнічы пачатак, які пранізвае ўсе віды архітэктурнай творчасці. Праектуючы дом, архітэктар абавязаны мысліць катэгорыяй комплексу вуліцы, мікрараёна і вялікага гарадскога масіва. Праектуючы грамадскі будынак на плошчы, дойдзі абавязаны перш за ўсё думаць аб фарміраванні ўсяго ансамбля. Праектуючы прадпрыемства, ён павінен зыходзіць з умоў фарміравання прамысловага вузла, прамысловага раёна. Галоўнае патрабаванне пры гэтым — стварэнне высокамастацкіх архітэктурных ансамбляў.

Надаўна на пашыраным пленуме Саюза архітэктараў СССР былі ўзяты пытанні удасканалення архітэктурна-мастацкага аблічча сталіцы нашай Радзімы. Яны аналагічныя праблемам, што стаяць перад архітэктарамі нашай рэспублікі. Нягледзячы на велізарны аб'ём будаўніцтва і каласальныя сродкі, якія ўкладваюцца ў будову гарадоў, належны горадабудаўнічы эффект як у Маскве, так і ў нас, у Мінску, яшчэ не дасягнуты.

Для сённяшняй архітэктурнай практыкі вельмі важна ўдакладніць разуменне архітэктурнага ансамбля. Гэта ў архітэктурнай катэгорыі складаная, якая развіваецца гістарычна. Ансамбль Версаль сцвярджаў абсалютызм Людовікаў. Ансамбль Крамля сцвярджаў станаўленне рускай дзяржавы. Пётр I, заклаўшы Пецярбург, не шкадаваў намаганняў на фарміраванне прадстаўнічага архітэктурнага ансамбля новай сталіцы, якая была акном у Еўропу. Канцэнтрацыя волі, сіл, сродкаў, таленту дойлідаў дазволіла стварыць шэдэўры, сапраўдныя летапісы у камені, які адлюстроўваў пяццюстаю эпоху.

Ці можам мы ва ўмовах нашага часу і нашага грамадства механічна пераносіць змест і метады арганізацыі архітэктурных ансамбляў мінулага? У мінулыя эпохі, напрыклад, задача фарміравання ансамбля масавай жывой забудовы, ансамбля вытворчых комплексаў або зусім не ставілася, або была трэцяраднай. У нашых жа ўмовах ансамблевага якасці жылога, прамысловага будаўніцтва — не менш важныя, чым ансамблева будова цэнтраў. Сёння архітэктурны ансамбль павінен не толькі

радаваць вока, але і быць выгодны для працы, адпачынку і — зразумела — эканамічны. Толькі такі — комплексны — падыход да ансамбля прымальны ў нашай архітэктурнай. Інакш, як сведчыць гісторыя, узнікаюць або функцыяналізм (прымаць прызначэння будынка), або фармалізм (адна з характэрных яго праяў — архітэктурны прамернасці), або іншыя не менш адмоўныя «ізмы». Зразумела, было б няправільна, зацвярджаючы новыя прынцыпы падыходу да ансамбля, ігнараваць каштоўнае ў вопыце фарміравання лепшых архітэктурных ансамбляў мінулага, не ўлічваць нацыянальныя традыцыі, не вы-

карыстоўваць вопыт, накоплены на розных этапах развіцця савецкай архітэктурнай і горадабудаўніцтва.

Падкрэсла яшчэ прасторавы характар архітэктурнага ансамбля, важнасць у яго фарміраванні элементаў забудовы, добраўпарадкавання прылягаючай тэрыторыі, азеленення, развіцця малых архітэктурных форм. Ідэйнае і мастацкае гучанне ансамбля ў вялікай ступені вызначаецца сінтэзам архітэктурнай, манументальнай скульптуры, жывапісу.

Можна ўводзіць ў артыкул крыху зацягнутыя. Але ўсё, аб чым у іх скажана, трэба ўлічваць, каб правільна ацаніць нашы дасягненні і правільна вызначыць задачы і праблемы ў фарміраванні архітэктурна-мастацкага аблічча беларускай сталіцы.

Новае ў дойлідстве акумуляецца перш за ўсё ў будынках і збудаваннях грамадска значных. Так — і ў нас.

У мінулай пяцігодцы ў Мінску ўведзены адміністрацыйны будынак гарвыканкома на плошчы імя Леніна (архітэктары С. Мусінскі, Г. Сысоеў), палацы культуры камвольнага камбіната (архітэктар С. Мусінскі) і трактарнага завода (архітэктар Я. Бенядзіктаў), Палац спорту на Паркавай

магістралі (архітэктары — В. Малышаў, С. Філімонаў), будынак Выстаўкі дасягненняў народнай гаспадаркі БССР (архітэктары С. Баткоўскі, Ю. Градаў, Л. Левін), комплекс Палаца воднага спорту (архітэктар В. Лядыгіна).

Апрача гэтых будынкаў і збудаванняў унеслі новае гучанне ў архітэктурна-мастацкія жылыя комплексы ў мікрараёне па вуліцах Гікалы і Радыстаў (архітэктар Г. Сысоеў), комплекс абласной бальніцы ў Бараўлянах (першая чарга, архітэктар В. Лядыгіна), інстытут кібернетыкі на вуліцы Друкарскай (архітэктар Ю. Грыгор'еў). Гэты спіс можна было б прадоўжыць.

У большай або менш ступені гэтыя будынкы аб'ядноўваюць такія рысы: праўдзівасць архітэктурнага вобраза, рацыянальная планіроўка, стрыманасць і выразнасць ужытых архітэктурных сродкаў, сучасны ад-

наш погляд, тут не ўсё ўдала. Можна, напрыклад, спрацаца аб маштабе дэкаратыўнага мазачнага пано ў кіна-тэатры «Партызан». Наўрад ці даражы і такое мноства шкла, як на плоскасцях круглай залы рэстарана. Прыкрыя недаробкі ў добраўпарадкаванні — тут вельмі патрэбны былі пліткі замест асфальту. Зразумела, асобныя недахопы не змяняюць высокіх вартасцей комплексу.

Папулярны сярод мінчан Палац спорту. Ён жыццёва неабходны сталіцы. Тут праходзяць важныя грамадскія, відэвішныя і спартыўныя мерапрыемствы. Выразны галоўны фасад палаца. Выступаючы жалезабетонныя ўстоі трыбун сучасна выказваюць змест гэтага збудавання. Разам з тым шкоду архітэктурнаму абліччу палаца нанесла ўжыванне металічнай маставой фермы ў перакрыцці залы замест вантвых канструкцый, арганічных для ўзятай архітэктурнай тэмы.

Збудаваны пазней Палац воднага спорту ў раёне парку Чэлюскінцаў атрымаў шырокае прызнанне менавіта з-за высокіх функцыянальных якасцей. Зараз тут праводзяцца важныя саюзныя і міжнародныя спаборніцтвы па водным спорце. Архітэктурна палац сучасны, лаканічны. Вялікапрапартыўны металічны бэлькі дазволілі надаць абрысам інтэр'еру лёгкасць, паветранасць. Бялікі водныя басейны, светлая плечыная вязь столі, арыгінальнае рашэнне лавак, абліцоўкі сцен, уключэнне навакольнага ландшафту ў інтэр'ер надалі палацу мастацкую выразнасць і, калі хочаце, элемент «нечаканасці ўражання». На галоўным фасадзе канструкцыйна неабходная глухая панель удала выкарыстана для дэкаратыўнага пано.

У шырока задуманае рашэнне комплексу, у адзіны яго ансамбль уключаны

Я. ЗАСПАЎСКІ, намеснік галоўнага архітэктара г. Мінска

КРАСУЙ, МАЯ СТАЛІЦА!

дзелачныя матэрыялы і канструкцыі, мазайка, чаканка, дэкаратыўная кераміка, адносна высокі ўзровень якасці будаўніцтва, добраўпарадкавання і азеленення прылягаючай тэрыторыі.

Вось, напрыклад, комплекс грамадска-гандлёвых устаноў і жылых дамоў на бульвары Талбухіна. На бульвар выходзяць тарцамі дзевяціпавярховыя жылыя панэльныя дамы. Выступаючы ліфтавыя шахты, скампанаваныя з балконамі, вядуць архітэктурную тэму. Удала знойдзена завяршэнне тарцоў будынкаў. З вертыкалямі жылых дамоў кантрастуюць размешчаныя тэрасамі ў адзіным комплексе ўстаноў абслугі жылога раёна: кіна-тэатр «Партызан», прадуктовы і прамтаварныя магазіны, бібліятэка, бытавыя майстэрні, сталовая, рэстаран. Кампазіцыйны пачатак гэтага комплексу — кіна-тэатр. Завяршэнне — круглы будынак рэстарана «Каменная каеўка». У іх архітэктурна ўдала выкарыстаны сродкі манументальнага мастацтва — мазайка, барэльфы. Адчуваецца ўзгодненасць работы архітэктара, скульптара, мастака. Гэты сучасны жыллёва-грамадскі комплекс, зручны для жыхароў і абслугі, узбагачае аблічча бульвара. Праўда, на

чыны закрыты і адкрыты басейны, рад малых архітэктурных форм. З боку вуліцы Друкарскай яшчэ трэба ўзвесці высотную 18-павярховую спартыўную гасцініцу з кафэ. Яна стане акцэнтам комплексу з боку другога гарадскога кальца і кантрастна завершыць кампазіцыю ўсёй прылягаючай тэрыторыі.

А ва ўзьміце Палац культуры камвольнага камбіната. Яго галоўны фасад фарміруе прастору плошчы. Высокі вітраж фасада і выступаючы наперад брыль падкрэсліваюць грамадскае, відэвішчае прызначэнне палаца. У інтэр'ерах тут з выдумкай выкарыстаны разнастайныя матэрыялы і сродкі мастацкага афармлення — дрэва, метал, зграфіта. Праўда, нельга не папракнуць вўтара за некаторую шматтэмнасць — гэтым грашыць, у прыватнасці, рашэнне бакавых фасадаў палаца.

З многіх пунктаў горада добра чытаецца комплекс двух 12-павярховых жылых дамоў, якія замыкаюць перспектыву бульвара Луначарскага. Размешчаныя на адным з найбольш высокіх пунктаў горада, яны нібы лунаюць над вялікім раёнам. Гэтаму ўражання садзейнічае ўдала знойдзенае завяршэнне будынкаў у выглядзе жалезабетонных хвалепадобных сальярыяў на дахах. Высокія ансамблевыя якасці гэтых будынкаў. Яны не толькі «працуюць на сябе», але і арганізуюць акружаючы ансамбль. Паўнапраўныя элементы ансамбля — шырокая лесвіца, кветніцы, прыбудовы гандлёвых памяшканняў да пяціпавярховых дамоў і радавыя жылыя будынкы. Прыміце з гэтага масіва толькі два гэтыя будынкы — і ўвесь ансамбль разбурыцца. Выдатна выкарыстаны тут сілуэт, рэльеф мясцовасці. На высокім мастацкім узроўні выкананы інтэр'еры кафэ «Планета».

Надаўна ўвайшла ў строй гасцініца «Юбілейная» з вялікім рэстаранам. Яна, як кажуць, — на сучасным узроўні камфорту. Удалыя інтэр'еры вестыбульнай групы, холы. Рашэнне рэстарана заслугуе спецыяльнага ўпамінання. Тут з тактам і густам ужыты дэкаратыўныя сродкі, сучасныя адзелачныя матэрыялы. Ля ўваходу ў гасцініцу — цудоўна выкананае мазачнае пано на тэму беларускай прыроды. У аддзелцы калон упершыню выкарыстаны паіраваныя чорныя драўляныя пліты. Прыменены туф, дэкаратыўная кераміка, чаканка. Нумары гасцініцы простыя і сучасныя. Добраўпарадкаваны ўчастак спэрдэ рэстарана. На жаль, фасады гасцініцы маюць рысы схематызму. Гладкія афактурныя панелі і тыпавое вырашэнне тарца нівеліруючы архітэктурны вобраз, зніжаючы добры ўвогуле мастацкі ўзровень будынка.

У хуткім часе Паркавая магістраль будзе адным з прыгажэйшых праспектаў сталіцы.

Заклучым артыкул. Папярэдня гл. у думарах ад 17 верасня, 24 верасня, 8 кастрычніка і 22 кастрычніка г. г.

АДРАДЗИЦЬ «ПАЎНОЧНЫЯ АФІНЫ»

сты. У палацы была багатая калекцыя гравіор і карцін. Нездарма сучаснікі назвалі Залессе «Паўночнымі Афінамі», а польскі паэт Леонард Ходзька праславіў іх у паэме, якую так і назваў — «Залессе».

Пасля ад'езду Агінскага ў Італію тут яшчэ доўга жыла яго сям'я. Аднак паступова палац і яго наваколле прыходзілі ў запустэненне...

Сёння ў Залессі — дом для састарэлых. Жытло размешчана пераважна ў драўляных пабудовах, якія ніяк не гарманіруюць са строгімі класічнымі налінамі. Пра Агінскага нагадвае толькі яго партрэт, намалюваны адным з наядуніх жыхароў дома і лавешаны ў чырвоным кутку.

...Апошні раз у Залессі я быў з сакратаром Маладзечанскага райкома партыі Вячаславам Лішковічам і вядомым краязнаўцам Генадзем Кахановічам. Мы доўга хадзілі па алясах, паўз старыя стawy, адшуквалі камень у гонар Касцюшкі, гутарылі з сённяшнімі жыхарамі дома. І прыйшлі да адзінага вываду, што дом для састарэлых варта перамясціць у іншае, больш зручнае месца, а ў Залессі стварыць мемарыяльны музей Агінскага і дом творчасці кампазітараў — магчыма ў супольнасці з ін-

шымі творчымі саюзамі. Экспанаты ж для такога музея знойдуцца. Летась у Смаргонскім раёне была выяўлена скрыпка, якая хутэй за ўсё, належала Агінскаму. Ілдаўна жыхарка вёскі Готкавічы, што на Смаргоншчыне, Наталля Піліпаўна Мілашэўская, якая раней жыла ў Залессі, перадала Маладзечанскаму гісторыка-краязнаўчаму музею камплект мэблі ў стылі ампір, якая раней стаяла ў палацы. У той жа Мілашэўскай атачаліся старадаўні залескі гадзіннік, лямпа. Дармамагі б, вядома, экспанатамі і польскія сябры.

А па вечарах у старым палацы хай зноў гучала б музыка, хай бы зноў сустракалася для абмену думкамі творчая інтэлігенцыя. Тут, у маляўнічай засеці векавых ліп, непадалёку ад прызрыстай Віліі, ад сівых бароў, добра пісалася б, тварылася.

А выдатні, якія патрэбны на рэстаўрацыю палаца, хутка акупіліся б: Залессе на бойкай беларуска-літоўскай дарозе, і ад турыстаў тут не было б адбою.

Пара, даўно пара аднавіць «Паўночныя Афіны», зрабіць іх помнікам слаўтаму кампазітару і грамадскаму дзеячу, новай сядзібай муз!

Адам МАЛЬДЗІС.

ПА ДАРОЗЕ з
Мінска на Вільнюс, злева ад утульнай беларускай станцыі Залессе, цягнуцца цянiстыя векавыя аляі, а сярэд іх — белы фасад старадаўняга палаца, вытрыманага ў стылі класіцызму. Пабудавалі яго ў самым пачатку XIX стагоддзя на праекце прафесара Міхала Шульца над кіраўніцтвам вiленскага губернскага архітэктара Юзафа Пусэ. Заказчыкам іх быў напачатку Тадэвуш Касцюшкі, аўтар вiдомага паланеза «Развітанне з Радзімай» Міхал Клеафас Агінскі.

У Залессі славыты кампазітар, нашчадак старадаўняга беларускага роду Глушонаў, прахіў, калі не лічыць ад'ездаў у Пецярбург і за граніцу, каля 20 гадоў — з 1801 па 1822 гг. Тут былі напісаны яго шматлікія творы, у тым ліку элегічны паланез «Развітанне з Радзімай». Тут ён у памяць свайго сябра загадаў выбіць на камені надпіс «Ценям Касцюшкі». Тут ён пісаў пасланні на імя Аляксандра І з патрабаваннем палегчыць стаювішча прыгонных беларускіх сялян, знісіленых ад голаду і хвароб.

Пры жыцці Агінскага Залессе ператварылася ў буйны культурны цэнтр. На музычна-літаратурныя вечары сюды з'язджалася інтэлігенцыя з усёго навакольнага краю. На гэтых вечарах іграў струныны квартэт, музыцыраваў на скрыпцы гаспадар, спявалі лепшыя італьянскія арты-

нальных традыцый. Пытанне вельмі складанае і тэрэтычна далёка не асэнсаванае. Вопыт найбольш таленавітых архітэктараў Японіі, Фінляндыі — пераканаўчы прыклад магчымасці спалучэння сучаснай архітэктуры, сучасных архітэктурных сродкаў і канструкцый з нацыянальнымі традыцыямі. Не варта паўтараць памылкі недалёкага мінулага, калі пад выглядам асваення нацыянальнай спадчыны механічна, неабдуманна запазычвалі архітэктурныя матывы. Гэта нярэдка прыводзіла да архаізму, архітэктурных праммернасацей, эклектыкі. У архітэктуры і горадабудуўніцтве Беларусі многа цудоўных рысаў, якія надаюць нелаўторную чароўнасць ужо гатовым ансамблям. А ўмелее выкарыстанне лірычнага пейзажу, узгоркаў, воднай прасторы і зялёных насаджэнняў для размяшчэння архітэктурных дамінантаў. А выкарыстанне мясцовых будаўнічых матэрыялаў! А своеасаблівы арнамент! А беларуская дэкаратыўная кераміка (невпадкова ж беларускія майстры ўдзельнічалі ў збудаванні храмаў далёка за межамі Беларусі)! Усё гэта трэба творча асэнсаваць і ўмела выкарыстаць пры фарміраванні новых архітэктурных ансамбляў беларускай сталіцы.

За апошні час у Мінску рашуча павышаны патрабаванні да архітэктуры прамысловых комплексаў, навукова-даследчых інстытутаў, спецыяльных канструктарскіх бюро, асабліва пры размяшчэнні іх ля магістралей і плошчаў.

Каштоўны пасляваены вопыт удзелу прадпрыемстваў у фарміраванні архітэктурных ансамбляў горада (як, напрыклад, на плошчы Якуба Коласа) гаворыць аб вялікіх магчымасцях у гэтым напрамку. Пры далейшай забудове горада мы будзем імкнуцца там, дзе гэта магчыма, фарміраваць комплексныя прамыслова-жылныя раёны. Пры гэтым роля прадпрыемстваў і іншых нежылых комплексаў значна ўзрастае.

Галоўны праектны інстытут па прамысловым праектаванні Белпрампраект за апошнія гады многае зрабіў у галіне развіцця прамысловай архітэктуры. Але задачы забудовы Мінска патрабуюць новых творчых намаганняў. На жаль, апрача Белпрампраекта, прадпрыемствы Мінска праектуюць у многіх гарадах краіны (Харкаве, Севаставе, Адэсе, Каўнасе, Ленінградзе і інш.). Узровень архітэктуры праектаў гэтых арганізацый, як правіла, нас не задавальняе. Деводзіцца з удзелам мінскіх архітэктараў карэным чынам пераарбляць іх работу (так было з праектамі новых карпусоў завода імя Кастрычніцкай рэвалюцыі, завода аўтаматычных ліній, спецыяльнага канструктарскага бюро на Ленінскім праспекце і г. д.). Такія праекты, як правіла, пазбаўлены ансамблевых якасцей. Яны не ўлічваюць канкрэтнай горадабудуўнічай сітуацыі, безаблічныя. Не вырашаюцца ў іх добраўпарадкаванне і азелененне, не гавораць ўжо аб сінтэзе мастацтваў. Аналагічныя недахопы ўласцівыя і некаторым мінскім праектным арганізацыям, якія ўдзельнічаюць, апрача Белпрампраекта, у прамысловым праектаванні. Відаць, наспела патрэба сканцэнтравана архітэктурнае праектаванне ўсіх прамысловых прадпрыемстваў Мінска ў Белпрампраекце. Пытанне гэта, на нашу думку, заслужвае сур'ёзнай увагі Дзяржбуда рэспублікі.

У бліжэйшым пяцігоддзі горад узбагачацца радам значных манументаў. Намечана збудаваць манумент у гонар 50-годдзя Савецкай улады ў раёне Цэнтральнай плошчы, помнік Якубу Коласу на плошчы яго імя (работы пачаліся ўжо), помнік Янку Купалу. Гэта будучы не проста помнікі, а развітыя ансамблі.

Трэба павысіць архітэктурна-мастацкі ўзровень малых форм. У гэтай сувязі прывяду адзін толькі прыклад. Нядаўна на горадабудуўнічым саўездзе зацверджаны праект танцавальнай веранды ў парку Чэлюскінцаў. Аўтары творча вырашылі задачу: падняць веранду на другі ўзровень, а ніжні выкарысталі для арганізацыі кафэ. Дрэвы пранізваюць веранду, якая арганічна звязана ў комплекс з існуючай крытай танцавальнай залай. Так звычайная, утылітарна вырашаная тэма ператварылася ў твор архітэктуры.

Для палепшэння архітэктурна-мастацкага аблічча горада распрацаваны спецыяльныя праектныя прапановы, якія трэба ажыццяўляць на галоўных магістралях і плошчах сталіцы. Добра вырашана рэклама, вітрыны, дэкаратыўная падсветка зеляніны — гэта не дробязі, а вельмі актыўныя кампаненты, якія фарміруюць аблічча горада.

Як бачым, праблем, звязаных з эстэтыкай архітэктуры, удасканаленнем мастацкага аблічча беларускай сталіцы — многа. Мы закранулі іх горадабудуўнічыя аспекты. У вырашэнні гэтых праблем вялікая роля належыць і мастакам, скульптарам, усёй нашай творчай інтэлігенцыі.

Рэстаран «Журавінка», мне здаецца, — значная творчая ўдача яго аўтараў. Асабліва арыгінальна тут вырашаны інтэр'еры. Іх можна аднесці да лепшых за апошнія гады. З густам выкананы і каваныя металічныя дэталі, і мастацкая кераміка. У ніжнім паверсе прыменены прынцып гнуткай паліроўкі, які стварае дадатковыя зручнасці. Будынак арганічна звязаны з ландшафтам. Фасад будынка даволі выразны, хоць, на маю думку, саступаюць якасці вырашэння інтэр'ераў. Будаўніцтва рэстарана вялося ў комплексе з будынкам Выстаўкі дасягненняў народнай гаспадаркі БССР і сапраўды пераўтварыла тэрыторыю. Добраўпарадкаваная Свіслач, малая архітэктурныя формы, створаныя паблізу рэстарана «Журавінка» і ВДНГ, сталі неад'емнымі кампанентамі новага мінскага ансамбля.

Выставачны павільён уражвае лёгкасцю, празрыстасцю, нягледзячы на значныя габарыты. Спалучэнне шкла з гранітам цокала, своеасабліва вырашана аддзелка перакрываў (якой у большасці выставачных залаў — няма) недалі будынку нелаўторнасць архітэктурнага вобраза. Ён ярка выражаны. Павільён не збытаеш ні з якім іншым. Удала знойдзены прапорцыі будынка. Захаваны пры будаўніцтве вялікія дрэвы, змякчылі некаторыя схематызм фасада. На жаль, з-за паспешлівасці не ўдалося выканаць падземны ўзровень — рад вельмі неабходных для выставачнага павільёна памяшканняў. Варта было б прадумаць ахову інтэр'ераў ад летняга сонца.

Побач з несумненнымі парасткамі новага ў архітэктуры і горадабудуўніцтве Мінска яшчэ нямае недохлоў.

Адно з надзённых — пытанне аб допусцальнай ступені паўторнасці і індывідуальнасці аблічча будынкаў пры забудове ансамбля. Класічны прыклад — ансамбль Ленінскага праспекта на адрэзку ад вуліцы Святлова да плошчы Перамогі. Тут арганічна чаргуюцца аналагічныя будынікі (успомніце парныя будынікі на плошчы Перамогі, ля ўезду на Цэнтральную плошчу з боку вуліцы Я. Купалы, на адрэзку ад вуліцы Леніна да Цэнтральнай плошчы, два паўторныя дамы на адрэзку ад вуліцы Леніна да вуліцы Камсамольскай) з індывідуальна вырашанымі. Іх роля вызначана канкрэтным ансамблем. Пры гэтым паўторныя будынікі не пагаршаюць аблічча магістралі. Яны нібы цэментуюць кампазіцыю. Разумная паўторнасць будынкаў у забудове — зусім заканамерная. Але яна патрабуе высокага майстэрства для вызначэння магчымай ступені паўторнасці.

Вельмі важная праблема наватарства і спадчыны. У радзе выпадкаў мы сутыкаемся з неабходнасцю надбудовы, рэканструкцыі будынкаў ужо гатовых раёнаў. Тут патрэбны асобы такт, каб не разбурыць ансамбль. Так, некалькі разоў пераарбляўся праект рэканструкцыі і надбудовы інстытута будматэрыялаў па вуліцы Карла Маркса, бо аўтары недастаткова ўлічвалі важнасць дасягнення цэльнасці архітэктурнага вырашэння квартала з улікам існуючага будынка Міністэрства прамысловага будаўніцтва. Гаворка ішла не пра абсалютнае паўтарэнне архітэктуры, а пра ўлік асноўных прапорцый членянняў фасадаў. У выніку стала магчымым удала вырашыць задачу. У іншых выпадках пры надбудове і прыбудове патрэбна ў асноўным паўтарыць архітэктурны прыём. Так, напрыклад, удала ажыццяўлена надбудова паверхоў да існуючага будынка Савецкага райвыканкома па вуліцы Якуба Коласа. Архітэктурнае аблічча гэтага адрэзка вуліцы палепшылася.

Пры фарміраванні архітэктурных ансамбляў неабходна захоўваць і чарговыя будаўніцтва. Праект будынка Беларускага тэлецэнтра, які павінен быць узведзены па вуліцы Волгаградскай, з-за вельмі вялікага кошту намечана будаваць у тры чаргі. Аднак аўтары ў архітэктурным вырашэнні праекта не ўлічылі гэтай акалічнасці. У выніку ў бліжэйшыя гады горад не атрымаў бы архітэктурна закончанага важнага грамадскага збудавання, а нейкі «арызаак». Праект быў скарэжкіраваны. Аказалася магчымым на кожным этапе будаўніцтва дастаткова забяспечыць цэльнасць архітэктурнага ўспрыняцця комплексу. Такія прыклады можна было б прывесці яшчэ.

Вядомую боязь выклікае стылізатарства ў творчасці асобных архітэктараў, асабліва маладых. Пры сучаснай багатай інфармацыі па архітэктуры мода нярэдка авалодае розумам маладых. Так, за апошні час у захаднай архітэктуры шкломанія (якой і ў нас аддалі немалую даніну) змянілася захваленнем цяжкімі глумімі архітэктурнымі формамі. Новая мода ўжо пранікае ў некаторыя праекты.

Відавочна, архітэктурны вобраз павінен арганічна выцякаць з функцый, канкрэтных прыродных, кліматычных умоў і планіравацкай сітуацыі, нацыя-

СЛОВА БЯРЭ КАЛЕКЦЫЯНЕР

У «Ліме» за 17 верасня былі надрукаваны нататкі А. Падліпскага пра беларускія пантоўкі. Я — калекцыянер. Калекцыя май складалася некалькіх стыхійна ў час маіх пазездак па рэспубліцы, і ўсупрэмаў я зацкавіўся ёю толькі ў апошні год, але тым не менш хачу падзяліцца сваімі думкамі пра беларускія пантоўкі.

Рэкардсмен сярод гарадоў, якім прысвечаны пантоўкі, зразумела, Мінск. Потым ідуць нашы абласныя цэнтры, а вось многія цікавыя новыя і старыя гарады забыты зусім, калі не лічыць некалькіх пантоўак з камплекту «Помнікі архітэктуры БССР», які вылучаны ў 1957 г., але гэтага да смешнага мала, ды і помнікаў у нас куды больш, чым тыя 18 з гэтага камплекту. Дарэчы, калі выдаюцца пантоўкі, прысвечаныя помнікам, то трэба было б указваць і іх стваральнікаў, і год стварэння. Не выдаюцца ж аналімна рэпрадукцыі карцін.

Акрамя таго, за некалькі апошніх гадоў і прызнаныя майстры і творчая моладзь рэспублікі стварылі шэраг цікавых помнікаў і мемарыялаў, прысвечаных

Вялікай Айчынай вайне, але на пантоўкі нашанцавала толькі самым выдатным з іх — Хатынскаму мемарыялу і Кургану славы. А між тым, кургану на Беларусі ўжо дзесяці. На ўвесь Саюз вядомы помнік батарэі «Кацюш» у Оршы, Музей польска-савецкай баявой садружнасці ў вёсцы Леніна. Хіба гэта не тэмы для пантоўкаў? З іншых помнікаў я знайшоў толькі 4 з камплекту «Помнікі партызанскай славы», які выдадзены ў Маскве.

У 1962 г. быў выпушчаны адзін камплект пантоўкаў са збору Дзяржаўнага мастацкага музея БССР, але на гэтым справа спынілася. Некалькі мастакоў Беларусі прадстаўлены сваімі работамі ў пантоўках пра Брэсцкую крэпасць, выпушчаны ілюстрацыі А. Кашураўскага да паэм Я. Купалы. Вось, бадай, і ўсё, што датычыць нашых мастакоў.

Многа добрых пантоўкаў выпушчана да 900-годдзя Мінска, некалькі — да 700-годдзя Матілева. А 900 год Оршы, 850 — Слуцка, тысячагоддзе Полацка?

А юбілей іншых беларускіх гарадоў?

Адносна нашанцавала возера Нарач. А зёбраў жа ў БССР больш 10 тысяч. Добрыя выпускі год пятнаццаць назад, былі зроблены пра Белавежскую пушчу. А колькі яшчэ помнікаў прыроды мае наша зямля.

Больш 900 ураджэнцаў Беларусі носіць званне Героюў Савецкага Саюза, пад'ера — двойчы Герой, больш 30 — поўныя кавалеры ордэна Славы. Чым гэта не тэмы для мастакоў, якія ствараюць пантоўкі.

Толькі летась 14 беларускіх спартсменаў сталі чэмпіёнамі свету і Еўропы, а непараўнальны А. Мядзведзь ужо пераўзшоў усе дасягненні па колькасці заваяваных тытулаў. З усёх вядомых людзей Беларусі на пантоўках ёсць партрэты толькі некалькіх пісьменнікаў.

Нашы віншавальнікі і юбілейныя пантоўкі часта, асабліва ў апошнія гады, складаюцца з традыцыйнага набору сімвалаў — беларускага арнаменту, двух-трох вядомых помнікаў. А калі б за гэту справу ўзяліся члены Саюза мастакоў? Ці не знайшлі б яны нейкія новыя арыгінальныя рашэнні?

Мікола НОЖНИКАУ.
г. Матілев.

ЗАПАВЕТЫ ВЯЛІКАГА МАЙСТРА

Яўгеній СІМАНАУ,

галоўны рэжысёр Тэатра імя Вахтангава.

У пярэдадзень 50-годдзя Вахтангаўскага тэатра 13 лістапада мае думкі ў першую чаргу звяртаюцца да яго стваральніка Яўгенія Вахтангава, вялікага мастака сцэны і педагога. Я думаю, якой тытанічнай сілай ўздзеяння на сваіх вучняў, якой перакананасцю ў справядлівасці сваіх творчых задум, якой даўсвай пайдучнасцю ўсіх імкненняў справе свайго жыцця — сцэне, яким прароцкім дарам прадбачання валодаў гэты геніяльны чалавек, каб тэатр, створаны ім, не распаўся, не састарэў, а, наадварот, развіваўся, мужнеў і ўмацоўваў свае пазіцыі. А Вахтангаў памёр праз паўгода пасля афіцыйнага адкрыцця тэатра.

Смерць Вахтангава (яму было 39 гадоў) — адна з адчувальных страт, якую панесла тэатральнае мастацтва XX стагоддзя. Яго сэрца спынілася хутка пасля слаўтай прэм'еры — «Прынцэсы Турандот» Карла Гоцка, святочнага, хмельнага спектакля, які праслаўліў жыццё, каханне, маладосць. Маладая студыя, якая напіла тады (у 1922 годзе) назву Трэцяй студыі Маскоўскага мастацкага тэатра, засталася без кіраўніка. Але справа, створаная светлым геніем Вахтангава, не распалася. Ідэі пастаўніка былі ўспрыняты вучнямі і святы захаваны. Яго наватарскія пошукі і імкненні стварылі спрыяльную глебу для іх развіцця.

На маёй памяці бяскошчый хваляючыя размовы і спрэчкі пра шлях Вахтангаўскага тэатра. Яны вяліся ў

доме майго бацькі Рубена Сіманова, які каля трох дзесяцігоддзяў узначальваў Тэатр імя Яўгенія Вахтангава, у тэатральных кулуарах, на старонках газет і часопісаў.

Бадай, ні пра адзін тэатр не гаварылі — ні гледачы, ні крытыкі — так супярэчліва, як пра Вахтангаўскага, хоць усё, мне здаецца, несумненна, адчувалі яго сілу, яго свосабылівасць і яго бесспрэчны поспехі. Прычыны гэтага тояцца, на маю думку, у тым, што тэатр гэты кожнай новай пастаноўкай разбурае схему аб сваім творчым абліччы, якая ўсталявалася ва ўяўленні гледача. Не даўна — Вахтангаў належаў да той катэгорыі мастакоў, якія ўсё жыццё знаходзяцца ў стане пошукаў.

Тэатр Вахтангава шматоблічны, ён, падобна да міфічнага героя, адзін у многіх асобах. Сваёй непад-

манасцю, рухавасцю ён задае цяжкую задачу аналітыку.

Заснавальнік тэатра не спынаўся абмежаванні спецыфічнасці тэатра строга сфармуляванымі прынцыпамі анцёрскага рамяства і жанравай аднастайнасцю. Тэатр гэты ўнікаў не для таго, каб на спеціальных прыкладах даказваць правільнасць ужо ўсталяванай сістэмы, але каб бяскошчана шукаць новае.

Вахтангаўцы атрымалі ад Маскоўскага мастацкага тэатра прыватную тэатральную спецыфіку. Але вахтангаўцы не спыніліся на гэтым. Яны пайшлі далей. У прыватнасці, яны развілі і ўмацавалі прынцып калектыўнай адказнасці ўсіх анцёрцаў за поспех спектакля, які нарадзіўся ў Маскоўсім мастацкім тэатры. Разбіваліся пастаўніцкія шаблоны, штампаваныя дэ-

карацыі, замарожаныя анцёрскія амплуа. І замест трупы, дзе механічна спадучаліся анцёры першых роляў і нерухомыя статуі, ствараўся сапраўдны тэатральны калектыў, для якога кожны тэатральны персанаж п'есы або прыналежнасць рэжысура былі не менш важныя, чым першы анцёр. Не стала тэатральнага арыстакратызму з яго культам сцэнічнага героя. Менавіта ў гэтай калектыўнасці велізарная сіла тэатра. Але сіла Вахтангаўскага тэатра і ў на дзівя тонкім пацудзі тэатральнай формы. Паэтычны тэатр, прытрымліваючыся вучэння Станіслаўскага, узарваў натуралістычнае прадападабенства.

Выдатныя мастакі Вахтангаўскага тэатра Барыс Шчукін і Рубен Сіманавіч пранеслі праз сваю творчасць вялікую магію ўздзеяння паэтычнага тэатра, якую завяшчаў Вахтангаў, перадалі яе ў сваю чаргу, нам, вахтангаўцам новага пакалення.

(АДН)

«Музычная гадзіна» — так называюцца сустрэчы пакупнікоў з беларускімі музыкантамі, кампазітарамі, спевамі ў мінскім магазіне грамплацінак «Мелодыя». На здымку — кампазітар Генрых Вагнер выконвае свае новыя творы ў час чарговай сустрэчы. Фота І. ЗМІТРОВІЧА. (ВЕТТА).

БАРАНАВІЦКІ ГАРАДСКІ ДОМ КУЛЬТУРЫ
ЗАПРАШАЕ НА РАБОТУ ВОПЫТНАГА
МАСТАЦКАГА КІРАўНІКА І КІРАўНІКА
ХАРАВОГА КАЛЕКТЫВУ.
 Наш адрас:
 БССР, г. Баранавічы, Брэсцкай вобласці,
 вул. Леніна, 4-а, тэлефон 5-32-48.

НОВЫЯ НАЗВЫ НА АФІШАХ

Надаўна Дзяржаўны тэатр лялек БССР паказвае новы спектакль для дарослых «Босная намядыя». Рэжысёр спектакля А. Лялліскі, мастак — Л. Быкаў, кампазітар — А. Кочын. На гэтым здымку вы бацьчыце заслужанага артыста БССР Уладзіслава Уласава (Бог) і артыстку Леанілу Пахомаву (Ева) перад пачаткам спектакля. Фота Ул. КРУКА.

НА СТЭНДАХ ВЫСТАЎКІ

Чытачы, якія прыходзяць у Дзяржаўную бібліятэку імя У. І. Леніна, напэўна, звяртаюць увагу на шмаліныя стэнды ў бібліятэчных калідорах. Тут звычайна арганізуюцца выставы літаратуры, прысвечаныя розным падзеям і датам у культурным жыцці краіны.

Сёння стэнды выстаўкі аддадзены літаратуры аб Дзяржаўным акадэмічным тэатры імя Вахтангава.

Увесь творчы шлях тэатра можна прасачыць па кнігах, часопісных і газетных артыкулах, тэатральных праграмах, якія прадстаўлены на выстаўцы. Вось зборнік артыкулаў Я. Вахтангава. Побач кніга Х. Херсонскага «Вахтангаў» з серыі «Жыццё выдатных людзей». Творчаму шляху тэатра прысвечана і кніга Рубена Сіманова «З Вахтангавым», вельмі ці-

кавал падборка публікацый аб анцёрах вахтангаўцаў. Асобная кніга прысвечана творчасці Міхаіла Астангава, вялікія артыкулы — Барысу Шчукіну і Андрэю Абрывасаву.

Шэраг газетных і часопісных артыкулаў расказвае пра тэатральныя работы Юліі Барысавай, Мікалая Грыцэнкі, Міхаіла Ульянова, Юрыя Якаўлева.

Можна пазнаёміцца на выстаўцы і з рэцэнзіямі на лепшыя спектаклі тэатра: «Чалавек з ружном» Пагодзіна, «Мешчанін у дваранстве» Мальера, «Ягор Булычоў» Горкага, «Варшаўская мелодыя» Зорына, «Іркуцкая гісторыя» Арбузава.

Выстаўка, арганізаваная бібліятэкай, дапаможа аматарам тэатральнага мастацтва лепш пазнаёміцца з выдатным калектывам вахтангаўцаў.

З ЛІКУ

ПЕРШЫХ

90 ГАДОЎ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ
 КАМПАЗІТАРА Васіля ЯФІМАВА

У прафесійнае мастацтва Васіля Яфімава прыйшоў пазней за ўсіх іншых беларускіх кампазітараў даваенных часоў. Нават музычны тэхнікум яму давялося закончыць толькі ў 47 гадоў. А калі ў 1932 годзе была адкрыта Беларуская дзяржаўная кансерваторыя і Васіль Аляксандравіч быў залічаны туды, на першы курс кампазітарскага аддзялення, ён аказаўся старэйшым за многіх педагогаў, бо пераступіў ужо сваё паўстагоддзе. Але тое, што, на першы погляд, перашкаджала студэнту — цяжар гадоў — абарочвалася выгодай добрага адчування месца музыкі ў жыцці народа, народных вытокаў мастацтва. І тут дапамагла В. Яфімаву не толькі творчая інтуіцыя, але і шматгадовая плённая праца выкладчыкам спеваў і

музыкі ў розных школах дакастрычніцкай Расіі, праца арганізатара і кіраўніка аматарскіх хораў, ансамбляў, аркестраў. Дарчы, у гісторыі музычнага мастацтва маладой Савецкай Беларусі назаўсёды захаваецца імя Васіля Яфімава як стваральніка вядомага ў дваццатыя гады хору Галоўлітасветы — бадай, першага нашага прафесійнага творчага калектыву. Рознабаковая музычна-асветніцкая дзейнасць будучага кампазітара дапамагла яму таксама спазнаць прыгожасць роднай народнай песні і прымуслі ўзяцца за яе апрацоўку для калектываў, якімі ён кіраваў. Так — грунтоўна і трывала — узайшоў беларускі мелас у кампазітарскую творчасць В. Яфімава, стаў асновай усяго, што ім напісана для хору, вакальных ансамбляў, сольнага спявання або ў камернай інструментальнай музыцы. Узоры нацыянальнай музыкі ўзбагацілі і падручнік «Элементарная тэорыя музыкі», які Васіль Аляксандра-

віч — першы ў беларускім музычна-знаўстве — склаў у 1947 годзе.

Вяртаючыся да студэнцкіх гадоў В. Яфімава, варта нагадаць, як усіх нас, каму давялося займацца разам з ім, захапляла ягоная адданасць вучобе, настойлівасць, з якой ён веў канспекты, бездакорна выконваў усе заданні педагогаў, імкнуўся зведзець, на наш погляд, нават «дробязі» музычнай навукі. Такая апантанасць, прагнасць да ведаў дала выдатныя вынікі. Нездарма В. Яфімаў адразу пасля заканчэння кансерваторыі быў пакінуты ў ёй педагогам музычна-тэатральнага дысцыпліны. Ён жа — першы з усіх выпускнікоў — стаў дацэнтам, узначаліў кансерваторскую гісторыка-тэатральную кафедру, а потым быў намеснікам рэктара па навуковай і вучэбнай працы. І тое, што мы часам у дні вучобы лічылі педантызмам — нашага сакурсніка, стала цудоўнай метадыкай перадачы асноў музычных ведаў навучнікам розных узроўняў падрыхтоўкі.

Кампазітарская спадчына заслужанага дзеяча мастацтваў БССР В. Яфімава невялікая, але, падкрэслію, што, як творца, ён заўсёды адчуваўся на запатрабаванні часу. Любоў да Радзімы і абарона яе ў грозныя часы грамадзянскай і Айчынай войнаў, барацьба за мір, садружнасць народаў Савецкай краіны, перамога калгаснага ладу ў беларускай вёсцы, выхаванне воіна, заклік да поўнага ў працы і баі — такая тэматыка вакальных твораў В. Яфімава. Дадамо, што літаратурнай першакрыніцай песень і хораў кампазітара заўсёды былі вершы такіх выдатных майстроў нацыянальнай і

рускай паэзіі, як Я. Купала («Дзень добры, Масква», «Я — калгасніца», «Калыханка»), А. Аляксандравіч («Смела наперад»), П. Броўка («Ой, шумі ты, радуйся», «Знаёмая дарожка»), А. Астрэйка («Вялікі дзень», «Мы сустранемся»), А. Пушкін, М. Ісакоўскі, А. Твардоўскі і іншыя. Усе яны, як пра тое гаварылася вышэй, маюць вытокаў хараво беларускай народнай песні. Нацыянальная песнятворчасць зрабіла жыватворны ўплыў таксама на Струнны квартэт В. Яфімава — адзін з першых твораў такога жанру ў нашай музыцы.

Удзяленне пра Васіля Яфімава — чалавек, педагога і творца — будзе недастаткова яснае, калі не скажаць пра ягоную разнастайную грамадскую дзейнасць, якой ён займаўся да апошніх дзён жыцця (1955 год). Шмат часу ён быў адным з кіраўнікоў Беларускай кампазітарскай арганізацыі і музычнага фонду, выбіраўся дэпутатам Ленінскага раённага Савета дэлегатаў працоўных Мінска і ў розных прафсаюзных органах. Камуніст Яфімаў з вялікай адказнасцю ставіўся да кожнага задання, якое яму давяралі выканаць, і аўтарытэт яго ўсюды быў вельмі высокі.

11 лістапада споўнілася 90 гадоў з дня нараджэння заслужанага дзеяча мастацтва БССР, кампазітара і педагога Васіля Аляксандравіча Яфімава. Адзначаючы гэту дату, музычная грамадскасць рэспублікі выказвае павагу аднаму з тых дзеячоў нашага нацыянальнага мастацтва, хто быў у ліку першых будаўнікоў падмурка беларускай культуры.

І. НІСНЕВІЧ.

ЗА 15 ГАДОУ...

Мінскаму палацу культуры прафсаюзаў—15 гадоў. За гэтыя гады ў яго сценах выраслі таленавітыя калектывы мастацкай самадзейнасці. Адзін з іх—народная харавая капэла. Калі п'ятнаццаці твораў беларускіх кампазітараў, рускай і зарубежнай класікі ў яе рэпертуары. Двойчы выступалі ўдзельнікі капэлы на сцэне Крамлёўскага тэатра ў Маскве. На рэспубліканскім конкурсе калектываў мастацкай самадзейнасці, прысвечаным 100-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна, народная харавая капэла заваявала дыплом першай ступені.

А вось другі калектыв— народны тэатр. 265 спектакляў сыгралі яго артысты. У рэпертуары тэатра— «Зыкавы» і «Васа Жалызнава» М. Горькага, «Поезд можна спыніць» Ю. Макалы і іншыя спектаклі.

Заслужанай навагай карыстаецца аркестр народных інструментаў Палаца культуры. Нездарма ён нядаўна заняў першае месца на гарадскім конкурсе і быў узнагароджаны дыплмам. Яму таксама прысвоена званне народнага. Днямі 21 удзельнік мастацкай самадзейнасці палаца атрымаў дыплом артыста народнага калектыву. Сярод іх—М. Долгіх, І. Чопсева, С. Шудын, М. Гусей і іншыя.

В. ТОРМАСАУ.

На здымках— выступаючы народныя калектывы мастацкай самадзейнасці Палаца культуры прафсаюзаў— аркестр народных інструментаў і тэатральны калектыв.

КУТОК НАЗІВКІЯНЭРА

ЖАМЧУЖЫНА РУСКАЙ

АРХІТЭКТУРЫ

Паштовая марка— не толькі зніжэнне аплаты паслуг пошты. Каліравая мініяцюрная гравюра дапамагае пазнаць навакольны свет, выхоўвае пачуццё прыгожасці. У гэтым зноў пераканала нас выпушчаная Міністэрствам сувязі СССР пашцімарачная серыя, прысвечаная помнікам старой рускай архітэктуры.

На адной з мініячур— царква ў Ніжніх. У Зааненжскім быццё легенда аб тым, што пабудаваныя Прызбражанскую царкву ў Ніжніх, цесляр закінуў сваю сякеру ў Анежскае возера і сказаў: «Царкву гэту пабудавану майстар Несцер... Не было, няма і не будзе такоў». Ні ў летапісах, ні ў ліх-небудзь іншых гістарычных дакументах імя майстра не ўспамінаецца. На думку акадэміка Ігара Грабаря, гэту «непараўнальную казку купалоў» будавану адзін майстар. У адно зліліся творчыя задумы мастакоў, традыцыі, густы і высокае ўменне некалькіх майстроў. На трыццаць сем метраў узлятае ўверх гэта дзіва з 22 вянчаючымі лго глаўкамі. Зроблена царква цалкам з дрэва, без адзінага цвіка.

На другім паштовым зніжку— частка драўлянага дома, пабудаванага ў 1876 годзе. Амаль 90 год сталы гэты дом у сяле Ашунэве на Ілімецкім востраве ў Зааненжскім. Цяпер ён перавезены ў Ніжні, дзе ствараецца запаведнік рускага драўлянага доўдзіства.

Яшчэ з аднаго паштовага зніжка перад намі паўстаюць веснічкі. Знаходзяцца яны ў адным з паселішчаў Горкаўскай вобласці і створаны 120 гадоў назад. Незвычайныя веснічкі іх упрыгожвае цудоўная па характэры рызыка. Глядзіш, і здаецца, што за імі адкрыццямі нейкі назацьны свет, цудоўнае царства з церамамі, з волатамі рускіх былін, з Іванам-царэвічам.

Апошнія тры маркі прысвечаны каменнай архітэктуры Расіі. Здаўна славіцца выдатны архітэктурны ансамбль Растоўскага Крамля. На працягу амаль двух стагоддзяў ствараліся гэтыя велічныя творы. На марцы паказан толькі фрагмент Крамля.

Дзве астатнія маркі паказваюць архітэктурныя шэдэўры вялікіх архітэктараў Васіля Барнава і Карла Росси. Гэта славытыя вароты ў Царыцыне пад Масквой і адзін з запаведных куткоў Ленінграда, — вуліца архітэктара Росси. На марцы яна паказана з боку плошчы Ламаносава. У глыбіні вуліцы відаць гмах тэатра-імя Пушкіна, таксама пабудаванага Карлам Росси. Усе тут гранічна проста і строга. «Мэта не ў мностве упрыгожанняў, а ў велічы форм, у высакародстве прапарцыяў, у непарушальнасці...», — пісаў Росси.

Мініяцюры, надрукаваныя на каліровай танальнай паперы мільённымі тыражамі ў дасканалым паліграфічным выкананні, раззішліся ва ўсе канцы зямлі, расказваючы людзям аб цудоўных помніках рускага доўдзіства.

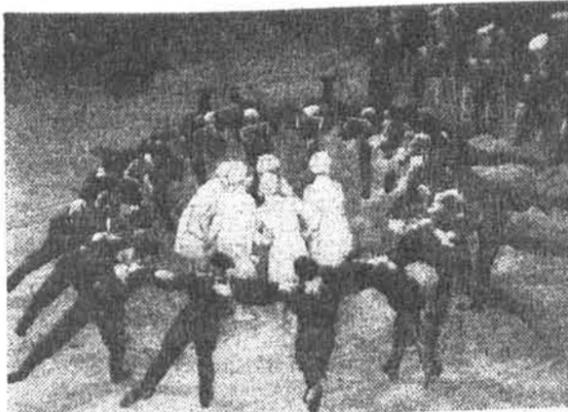
Л. КОЛАСАУ.

ІДЗЕ ПАДПСКА НА ГАЗЕТЫ І ЧАСОПСЫ НА 1972 ГОД

ЦІ ВЫПСАЛІ ВЫ УЖО ШТОТЫДНЕВІК

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»?

ГОСЦІ МІНСКА

Враст, Магілёў, Бабруйск, Баранавічы, Полацк, Віцебск, Мінск, калгасы Камышанскага і Пружанскага раёнаў— такі маршрут выступленняў Ансамбля песні і танца двойчы Чырванасцяжнага Балтыйскага флоту. У рэпертуары ансамбля песні: «Балтыйскае мора», «І ўсе такі мора», «Плешчунь халодныя хвалі», «Развітанне славянкі», «Каліна», танец «Марская пяхота», «Матроскі танец» і многа іншых нумароў.

Мастацкі праўнік ансамбля Рыгор Айрапет'янц, хормайстар — заслужаны артыст Літоўскай ССР Вадзім Красоўскі, праграму вядзе заслужаны артыст Літоўскай ССР Віталій Цвяткоў. Пасля выступлення ў «Сталіцы» артысты прадоўжаць гастролі па рэспубліцы.

На здымку— танец «Марская пяхота».

Фота Ул. КРУКА.

На тым бок

СПАТЫКАЮЧЫСЯ АБ... «СКУЛЬПТУРЫ»

На небасхіле амерыканскага мастацтва з'явілася новая, арыгінальная зорка — скульптар Карл Андрэ, той самы, чые работы былі выстаўлены нядаўна ў галерыі Дуана ў Нью-Йорку.

Перш чым расказаць пра тое, у чым менавіта ён непаўторны, трэба крыху адхіліцца ад тонкіх пытанняў мастацтва і закрануць даволі праяўную праблему— як вызначаецца цана яго твораў.

Трэба прызнаць, што ў гэтай справе вынайздзена нешта новае, да гэтага часу нябачанае. Цана таго ці іншага твора вызначаецца з дапамогай калькуляцыі. Пакупнікі абавязаны перш за ўсё паведаміць пэмеры свайго асабістага прыбытку, потым вылічваецца адзін працэнт ад гэтай сумы і множыцца на... даўжыню твора, які прыцягнуў увагу. Гаворачы аб сутнасці такой сістэмы, амерыканскі часопіс «Ньюсуік» не без гумару піша, што «толькі бядняк можа дазволіць сабе набыць работу скульптара Карла Андрэ...».

Фінансавое становішча пакупніка, сапраўды, адыгрывае немалаважную ролю. Але паколькі як мы ўпаміналі вышэй, цана твора Андрэ ўстаўляецца да таго ж шляхам множання яшчэ і на даўжыню скульптуры, дык, відаць, апошняе таксама даводзіцца

прымаць у разлік. І вось у гэтым Андрэ дасягнуў асаблівага поспеху. Яго «творы» вызначаюцца вялікай даўжыняй — да 4 метраў. Мы не агаварыліся, калі гаварылі аб іх «даўжыні», а не аб «вышыні». Справа ў тым, што «скульптуры» гэтыя ўяўляюць сабой звычайныя палоскі і драгты з медзі, сталі, пластыку, свінца і алюмінія, якія раскладваюцца проста... на падлозе.

Як інфармуе «Ньюсуік», праз некалькі дзён пасля адкрыцця выстаўкі ўсе работы былі прададзены сябрам і калегам мастака па цане ад 100 да 400 долараў кожная. Найвышэйшую цану — 400 долараў заплаціў адзін калекцыянер з Бельгіі. За што ж «плаціць такіх грошы»?

Сам аўтар адкрыта прызнаецца: «Гэтыя работы вельмі інтымнага характэру, іх я раблю і дару сябрам вельмі ўжо шмат гадоў. Матэрыялы — кавалкі дроту і металу я знаходжу сярод смецця».

Як бачым, паходжанне зыходных матэрыялаў не вельмі высакароднае. Аднак гэта зусім не бянтэжыць Андрэ. Каб апраўдаць капанне ў смецці, ён вынайшаў нейкую тэорыю, якую выкладзе так: «Я супраць такога разумення як «якасць мастацтва». Гэта змянізе яго маштабы і сэдзейнічае эскалацыі цэн. Люды, якія мацней за ўсіх

крычаць наконт «якасці», заўсёды найбольш суб'ектыўныя ў сваіх меркаваннях».

Зыходзячы з такіх пастановаў, Андрэ зрабіў поўную рэвалюцыю ў стылі сваёй творчасці. Калісьці, у 50-х гадах ён лічыўся «звычайным» скульптарам, і выразаў з дрэва розныя вертыкальныя фігуры. Аднак у гэты час моднымі на Захадзе сталі так званыя «мінімалістычныя» ідэі, і Андрэ вырашыў тэрмінова перакваліфікавацца. Навошта траціць час і намаганні на апрацоўку дрэва, калі можна прапашаць намнога больш лёгкім спосабам? І ён пачаў збіраць «кавалкі сталі і іншых металаў, цагляны і складваць з іх немудрагелістыя вертыкальныя канструкцыі. Аднак гэты занятак хуткі складалым. І тады прышла «геніяльная» ідэя — а ці нельга тое ж самае смецце проста раскладваць на падлозе? Пачаўшы з гэтага, — з сур'ёзным выглядам сцвярджае «Ньюсуік», — Андрэ зрабіў са сваіх скульптур свежыя творы, якія карыстаюцца попытам. Цяпер наведвальнік вымушаны сустракацца з імі ў новай пласкасці, не як з творамі мастацтва, устаноўленымі на п'едэ-

стале, а як з існуючымі творамі, якія патрабуюць «незвычайнага і невядоммага раней адказу» (?).

І не бядя, калі тыя, хто едажыўся паглядзець на новыя «шэдэўры», часта проста спатыкаюцца на ламачы, раскіданым на падлозе залаў некаторых музеяў. Гэта якраз тое, што трэба. Андрэ ў гэты момант перажывае найвялікшае захапленне, бо для яго самае важнае, як ён сам тлумачыць, «не форма, а тое, што наведвальнік пазнаў яго творы на сваім вопіце» (!!).

Можна, вядома, паціснуць плячыма, чытаючы пра чарговыя штуркравыя прадстаўнікі чарговай «моднай» плыні на Захадзе. Можна пасмяяцца з тых, хто выкладвае сотні долараў за металам, сабраны на сметніку. Але, прынамсі, выклікае здзіўленне тая акалічнасць, што такі «салідны» буржуазны часопіс, як «Ньюсуік» вуснамі свайго памочніка рэдактара Дугласа Дэвіда, які расказаў аб «творчасці» Андрэ, уздымае на шчыт шарлатана, з глыбакадумным выглядам разважаючы аб нейкіх вартасцях «яго мыслення і дзейнасці ў галіне сацыялогіі мастацтва».

А, зрэшты — чаму здзіўляцца? Свет нажывы заўсёды меў патрэбу ў шарлатанах розных масцей і калібраў. Карл Андрэ — не першы і не апошні.

Г. НАВІЦКІ.

МАСТАЦКАЯ ПРΟЗА

ЯК ТОЛЬКІ ПАТУХЛА СВЯТЛО...

Першае каханне... Калі яно было? Я не ведаю, таму што яно было не адно. А можа, проста я не разумею, што такое першае каханне!..

Можа гэта было каханне?..

Успамінаю Вольку Гаўрыльчык, беленькую дзяўчынку, дачку аднаго начальніка раённага маштаба. Мы вучыліся ў ШКМ — школе калгаснай моладзі (так тады называлася сямігодка), я — у сёмым класе, Волька — у шостым. Аднойчы ў нас хапіла адвагі згаварыцца ісці ў кіно. Білеты мы ўзялі кожны сабе, прыйшлі ў народ, як тады звалі Дом культуры. Месцы ў народзе не былі пранумараваны, садзіліся дзе хто хацеў. Я сеў на заднім радзе, прасачыў, куды прайшла Волька, і, як толькі патухла святло, хуценька шмыгнуў да яе. На помню ўжо, якая ішла карціна, помню толькі, як нешта ўнімалася ў мяне на душы, калі я датыкаўся плячом ці локцем да Волькі... Невадома, што было б паміж намі, але бацьку Волькі перавялі ў другі раён. Я вельмі доўга не мог забыць яе.

Успамінаецца Зося Лаўрукевіч. Я ведаў яе змалку, яна была старэйшая за мяне гады на два. Думаць пра яе я пачаў пасля аднаго выпадку. Было гэта на рэчцы Дакольцы... Пасля сямігодкі я амаль два гады працаваў у калгаснай канторы памочнікам рахункавода і часта наведваўся з вудай на Дакольку. І вось аднойчы іду берагам, выгледваючы добрую мясцінку, каб павудзіць. Абмянаю кусты ля старой вярбы і бачу на грудку голую дзяўчыну. Ад нечаканасці і сораму я схаваўся назад за кусты. Гэта была Зося. Яна стаяла на мяккай зялёнай траве і, мне здалося, трапятала ад павеваў цёглага летняга ветрыку. Неўзабаве яна ступіла ў ваду, заходзіла глыбей і глыбей; быццам у мроях, бачыў я, як вада абдымала і хавала яе стройныя ногі, яе тонкі стан, яе белыя грудзі... Ціхенька, каб мяне не заўважылі, я павярнуўся і пайшоў назад... І ўжо не хацелася вудзіць рыбу — у маіх ваках стаяла Зося... Аднойчы, праз некалькі дзён пасля таго, яна мне прыснілася, і, прачнуўшыся, мне прыемна было перабіраць у памяці той сон...

Але недзе плыла Даколька, плыла ціха, няспынна, і

некуды адплываў Зосін вобраз. Адплываў — і я зноў самотна думаў, што гэта адплывае маё першае каханне.

А потым...

А потым быў вялікі горад, былі захапленні і расчараванні, былі Галя Дайнека, Ірына Юзафовіч, Тоня Ластавец, Ванда Чахоўская. Мае таварышкі па вучобе ў педагагічным вучылішчы.

Іншы раз здавалася мне, што я кахаю аж некалькіх адначасова; і мне хацелася,

Моцным бокам спектакля... былі характары калгаснікаў, якія, нягледзячы на працітанне самасееўшчыны, не трацілі веры ў прыход іншых дзён. (Стар. 161).

І яшчэ адзін бок вобраза... у выкананні Малчанава — яго чалавечнасць. (Стар. 165).

Песа «Каварства і любоў» Ф. Шылера прадстаўляе шырока магчымасці сучаснаму тэатру паказаць не

У першым вершы рытм больш шурпаты, радкі, можна сказаць, больш «няўклудныя», але, тым не менш, чароўныя, у вершы «Спадчына» майстэрства рыфмоўкі незвычайнае... (Стар. 53).

У падобных вершах выступаюць ясныя інтанацыі. Тут дарэчы будзе адзначыць, што ў дэрэвалюцыйных творах паэта заўважальна такая з'ява: для выяўлення пакут паэт будаваў свае творы ў танальнасці змрочнай, у рытме цяжкім... У савецкі перыяд выступілі ясныя інтанацыі ў творчасці Я. Купалы. І толькі пра мінулае ён піша ў той жа змрочнай танальнасці. Гэтакія ж рытмы мы маем у вершах паэта часоў вайны, калі ён паказваў пачварныя справы людаеда Гітлера. (Стар. 63—64).

Мы гаварылі вышэй, што пры маляванні мінулага Янка Купала ўжывае галоўным чынам цяжкія рытмы і змрочныя фарбы, а пры маляванні сучаснага будзе свае творы ў танальнасці светлай, яснай.

Гэта сцвярдзенне застаецца правільным у дачыненні пераважнай большасці вершаў паэта. Крыху больш складаную з'яву ўяўляюць творы, у якіх выражаны працэс ломкі старога, выспяванне новага. (Стар. 70).

З рытму верша «А хто там ідзе?» ідуць такія своеасаблівыя радкі Куляшова:

А чыя гэта рэч, чыя,
Гаспадыня Праскоўя?
Хто насіў? Не спытаўся
ў яе,
Не спытаў пра смяноў я.

Вядома, гэта не ёсць перайманне, бо Куляшоў, выходзячы з купалаўскага матыву, беручы яго як адпраўны пункт, ідзе да сваіх ўласных узораў. Але і тут выкарыстанне своеасабліва дэфармаванага рытму Купалы не з'яўляецца для паэта фармальна-стыльнай забавай. Мы ведаем, што верш «А хто там ідзе?» быў ацэнены Горкім як суровы гімн яшчэ пакутуючага, але паўстаўшага ўжо да барацьбы беларускага народа. І зусім натуральна, што, выходзячы з задачай стварэння паэмы аб пакутах і барацьбе беларускага народа пад прыгнётам фашыстаў, Куляшоў дарэчы выкарыстаў агульную танальнасць верша «А хто там ідзе?», своеасабліва дэфармаваўшы яе ў адпаведнасці з задачай паказу народа на зусім новым і вышэйшым этапе яго развіцця. (Стар. 299)

(Алесь Кучар, «Аблічча часу». Выдавецтва «Беларусь», Мінск, 1971).

Марцін КОУЗКІ

ФРАЗЫ

Усё пачынаецца з дарогі, нават бездарож.

Чорныя плямы на сонцы ўсё яшчэ выдаюць за белыя.

Вока за вока, зуб за зуб — так, але... з вока на вока, з рук у рукі!

Таму, хто здымае вяршкі, не заўсёды дастаецца смятанка.

Кожны кулак мае свой указальны палец.

Атрымаў кампенсацыю: белымі начамі за чорныя дні.

Ці не ставім мы часам чалавека на ногі ўніз галавой!

ДЫЯЛОГІ

Андрэя ЛЕНКА

Размаўляюць дзве сяброўкі:
— За што ты яго пакахала?
— За тое, што яго любіць іншыя.

— А ты?
— Ды ён, накуць, добры хлопец.

— Ну, а ты?
— А што я? Усё так кажуць.

— Дарагая, у цябе столькі новых знаёмых, што нават не падступіліся!

Што здарылася?
— Ды нічога асаблівага. Муж, праўда, стаў дырэктарам.

Павел ШЫБУТ

Атрымаўшы музычную адукацыю, варона паркала, як і раней... Толькі цяпер — па нотках.

Рыдлёўка перавыконвала вытворчыя планы — памочнікам быў экзекватар.

Віктар ШАУЧЭНКА

Товар добра ўмеў толькі адно — тачыць лясны.

Не любіў праіграваць. Нават праіграваўшы грамплацінак называў выйграваўшым.

УКРАЇНСКАЯ НАРОДНАЯ УСМЕШКА

ДАГАНДЛЯРЫЛІСЯ

Пасхаля бацька з сынам на кірмаш ішлі па прадаваць. Сын ды і кажа бацьку:

— Ты, тата, будзеш гандляваць, а я рэшту даваць...

Прайшло трохі часу, сын і крычыць бацьку:

— Годзе, тату, гандляваць!
— Чаму? — пытае бацька.
— Ужо няма чым рэшту даваць!..

ПРА ПАПА І СЕЛЯНІНА

Да аднаго селяніна запытаўся поп. Ходзіць і ходзіць, а яго ж частаваць трэба. Аднаго разу прыйшоў поп, а селянін — па кураў:

— Выш, выш! Каб вас сабакі з'елі!

Тут бацюшка і кажа:

— Хіба ж можна так на божую птушку лаіцца? Ты ўжо хоць так кажы: «Каб вас бацюшка з'еў!»

І вось ідуць яны некалькі удваіх вуліцай, а сабакі з брахам — па іх! Селянін як закрычыць на ўсю вуліцу:

— А, цыц! Каб вас бацюшка з'еў!

ПАНІ І НАЙМІЧКА

Толькі ад пані кавалер выйшаў, глянула яна ў акно і ў твары змя-

нілася — муж яе ідзе... Перапа-лохалася пані і да наймічкі:

— Тэля, як цябе пан будзе пытаць, да каго прыходзіў кавалер, то скажы, што да цябе...

— О, не, пані, калі я скажу пану, што да мяне, то ён яшчэ больш лютваць будзе.

У СУДЗЕ

СУДДЗЯ. Што вы можаце яшчэ дадаць у сваё апраўданне?

СЕЛЯНІН. Нічога, пане суддзя, бо апошні рубель аддаў пісару.

Пераклаў Васіль ТКАЧОУ.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісатэлей БССР Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах.

Орляна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-44-04, аддзела літаратуры — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-24-62, аддзела выўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-21-53, выдавецтва — 32-22-19, бухгалтэры — 32-15-87.

Рукпісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Л. Я. ПРОКША.

Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, В. М. АЛАДАУ, А. Ц. БАЖКО [намеснік галоўнага рэдактара], Б. І. БУР'ЯН, А. І. БУТАКОУ, А. С. ГРАЧАНІКАУ, К. Л. ГУБАРЭВІЧ, І. М. ДАБРАЛЮБАУ, В. У. ІВАШЫН, А. С. КАЗЛОУСКІ, П. М. МАКАЛ, У. Л. МЕХАУ [адказны сакратар], Р. К. САБАЛЕНКА, І. А. САНКОВА, М. Г. ТКАЧОУ, Ю. М. ЧУРКО, Р. Р. ШЫРМА.